

Nr 85

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.; given Stockholms slott den 3 mars 1967

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att *dels* antaga härvid fogat förslag till ändring i studiehjälpsreglementet den 4 juni 1964 (nr 402), *dels ock* bifalla de förslag i övrigt om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

Enligt Dess nådiga beslut:

BERTIL

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås på grundval av bl. a. betänkanden från gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen vissa åtgärder inom vuxenutbildningens och det pedagogiska utvecklingsarbetets område.

Huvudsyftet är att vidga den enskildes möjligheter att deltaga i utbildning och studier. Radio och television skall i högre grad utnyttjas för utbildning av vuxna och ungdom. Förslag läggs fram om övertagande av en enhet för produktion av televisions- och radioprogram för utbildningsändamål. Avsikten är vidare att inom bl. a. ungdomsutbildningen inleda en försöksverksamhet med lärarersättande program. Verksamheten skall enligt förslaget ledas av en särskild kommitté. Medel beräknas för igångsättning för vuxenutbildningen av bl. a. en radiokurs i engelska på gymnasiestadiet och en radiokurs i företagsekonomi på gymnasiestadiet.

Den utvidgning av den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen som genomfördes vid förra årets riksdag skall kompletteras med förstärkningar av resurserna för folkbildning samt lokal- och riksrekryterande vuxenutbildning.

Utbildningsprogrammet inom den gymnasiala vuxenutbildningen föreslås omfatta utbildning enligt kursplanerna för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola. Kommun föreslås bli huvudman för lokal vuxen-

utbildning, som i regel skall inordnas i skolenheter med ungdomsutbildning. En förstärkning föreslås av den administrativa och pedagogiska ledningen vid sådana enheter. En höjning föreslås av statens bidrag till den lokala utbildningen så att detta täcker 100 % av kostnaderna för löner till skolläring och lärare.

Vid de riksrekryterande skolorna skall även studerande som enbart studerar per korrespondens kunna tas in. Särskilda laborationskurser skall vidare anordnas. I samband med bl. a. utvidgningen av utbildningsprogrammet föreslås en betydande personalförstärkning vid de båda skolorna i Norrköping och Härnösand.

I propositionen betonas kraftigt den roll som folkbildningen och folkhögskolorna bör ha inom vuxenutbildningen. Åtgärder föreslås för att åstadkomma en klarare gränsdragning mellan studiecirkel och nuvarande deltidskurser vid yrkesskolorna. Den förstärkning av folkhögskolornas statsbidragsgivning, varom beslut fattades vid förra årets riksdag, fullföljs med förslag om förbättrade arbetsvillkor för studiecirkelverksamheten.

Förslag framläggs bl. a. om en höjning av maximibeloppet för lån ur allmänna studielånefonden för studerande med försörjningsplikt mot barn, om införande av resekostnadsersättning för studerande vid den riksrekryterande vuxenutbildningen samt om höjning av resetillägget till studiebidrag.

Åtgärderna föreslås träda i kraft successivt med början nästa budgetår.

Förslag
till
Förordning

om ändring i studiehjälsreglementet den 4 juni 1964 (nr 402)

Häri genom förordnas, att 4, 19, 21 och 32 §§ samt rubriken omedelbart före 19 § studiehjälsreglementet den 4 juni 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Till studerande, — — — — — och studielån.

Till annan — — — — — och studielån.

I stället för studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag utgår i vissa fall vuxenutbildningsbidrag enligt vad därom stadgas i 19 §.

Till studerande vid vissa läroanstalter för vuxna utgår dessutom resekostnadsersättning.

Vuxenutbildningsbidrag

Resekostnadsersättning

19 §.

Studerande vid läroanstalt för vuxna må under studiernas slutskede tilldelas vuxenutbildningsbidrag.

Vuxenutbildningsbidrag utgår, efter behovsprövning, med högst tvåtusen kronor för gymnasiestudier och högst ettusen kronor för andra studier.

Vuxenutbildningsbidrag må ej utgå för tid, då den studerande uppbär studiebidrag eller förhöjt studiebidrag.

Till studerande vid statliga gymnasiala skolor för vuxna utgår resekostnadsersättning för resa till och från studieorten efter grunder som fastställas av Konungen.

21 §.

Studielån utgår med högst femtusen kronor för läsår.

Studielån utgår med högst femtusen kronor för läsår. *Om synnerliga skäl föreligga, får dock studielån utöver detta belopp beviljas studerande som bedriver heltidsstudier och har vårdnaden om barn, som icke fyllt sexton år, eller är pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till sådant barn.*

Studielånets storlek — — — — — denna kostnad.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

32 §.

Beslut om — — — — — av rektor.

Beslut om behovsprövat tillägg till studiebidrag så ock beslut om vuxenutbildningsbidrag, om studielån eller om studiehjälp för studier utom riket meddelas av centrala studiehjälpsnämnden.

Beslut om behovsprövat tillägg till studiebidrag så ock beslut om studielån eller om studiehjälp för studier utom riket meddelas av centrala studiehjälpsnämnden.

Fråga som — — — — — centrala studiehjälpsnämnden.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1967.

Bestämmelserna om vuxenutbildningsbidrag skall tillämpas även efter sagda dag i fråga om sådan studerande vid läroanstalt för vuxna som påbörjat studier vid anstalten före förordningens ikraftträdande.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 mars 1967.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m.* samt anför.

I prop. 1967: 1 (bil. 10 s. 202 o. 381) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1967/68 beräkna

a) till *Pedagogiskt utvecklingsarbete i utbildningsväsendet* ett reservationsanslag av 14 660 000 kr.,

b) till *Statliga skolor för vuxna: Avlöningar* ett förslagsanslag av 3 236 000 kr.,

c) till *Statliga skolor för vuxna: Omkostnader* ett förslagsanslag av 2 451 000 kr.,

d) till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* ett förslagsanslag av 8 021 000 kr.,

e) till *Studiebidrag m. m.* ett förslagsanslag av 403 000 000 kr.,

f) till *Brevskolestipendier* ett reservationsanslag av 100 000 kr.,

g) till *Allmänna studielånefonden* ett investeringsanslag av 61 000 000 kr.

Jag anhåller att nu få anmäla dessa frågor.

1. Inledning

Under de senaste åren har frågan om vuxnas studie- och utbildningsmöjligheter behandlats av olika statliga utredningar. Studiesociala utredningen framlade år 1962 betänkandet Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet (SOU 1962:5), vilket blev föremål för riksdagsbeslut vid 1962 och 1963 års riksdagar (prop. 1962:107, SU 124, rskr 293; prop. 1963:97, SU 145, rskr 333). Det år 1961 av 1960 års folkbildningsutredning avlämnade betänkandet Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet (SOU 1961:44) ledde till beslut vid 1963 års riksdag (prop. 36, SU 74, rskr 190). Arbetsmarknadsutbildningen ingår som en betydelsefull del i den moderna arbetsmarknadspolitiken. Förslag härom framlades — på grundval av arbetsmarknadsutredningens betänkande Arbetsmarknadspolitik (SOU 1965:9) — till 1966 års riksdag (prop. 52, SU 107, rskr 251). Vidare bör nämnas att radioutredningen i sitt andra betänkande — Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och utbildningsverksamhet. Forskningsfrågor (SOU 1965:21) — behandlade vissa hithörande frågor. Proposition angående rundradions fortsatta verksamhet m. m. framlades till 1966 års riksdag (prop. 136, SU 163, rskr 388).

Genom dessa beslut har angelägna studie- och utbildningsönskemål kunnat tillgodoses. Nu föreligger utredningsförslag som aktualiserar ytterligare insatser inom vuxenutbildningens område.

Den 30 juni 1960 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst elva sakkunniga¹ för att verkställa utredning rörande den gymnasiala utbildningens uppgifter, innehåll och organisation. De sakkunniga — som antog namnet gymnasieutredningen (förkortat GU) — har tidigare framlagt förslag om det framtida gymnasiet, vilket blev föremål för riksdagens beslut år 1964 (prop. 171, SäU 1, rskr 407). Utredningen har med skrivelse den 4 september 1965 överlämnat betänkandet Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965:60).

GU:s betänkande har varit föremål för remissbehandling. Yttranden har därvid inkommit från följande *statliga* organ: skolöverstyrelsen, efter hörande av samtliga läns skolnämnder, överbefälhavaren, efter hörande av försvarsgrenscheferna, socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, medicinalstyrelsen, poststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, riksrevisionsverket, statistiska centralbyrån, arbetsmarknadsstyrelsen, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, universitetskanslersämbetet, centrala studiehjälpsnämnden, statens lä-

¹ Vid tidpunkten för avlämnandet av betänkandet SOU 1965:60 bestod utredningen av överdirektören Birger Öhman (ordförande), riksdagsledamöterna Stig Alemyr och Torsten Andersson, byråchefen Håkan Berg, direktören Folke Haldén, professorn Lamek Hulthén, lektorn Sigvard Magnusson, departementsrådet Lennart Sandgren och byrådirektören Margareta Vestin.

roboksnämnd, skolarbetstidsutredningen, yrkesutbildningsberedningen, utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden.

Yttranden har inkommit från följande *organisationer*: Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund, Landsorganisationen i Sverige, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges Radio, Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges lantbruksförbund, Hermods korrespondensinstitut, Brevskolan, Samverkande bildningsförbunden, Folkpartiets kvinnoförbund, Högerpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Högerens ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Svensk yrkesvägledarförening, Vuxenstuderaendes riksorganisation, Frederika-Bremer-Förbundet, Sveriges förenade studentkårer, Svenska teknologföreningen, Svenska fackingenjörers riksförbund. Vidare har inkommit ett antal *skrifter* i hithörande frågor från organisationer m. fl.

Genom beslut den 28 juni 1963 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ekklesiastikdepartementet att tillkalla tolv utredningsmän¹ med uppgift att verkställa utredning rörande yrkesutbildningens uppgifter, innehåll och organisation. Utredningsmännen — som antagit namnet yrkesutbildningsberedningen (förkortat YB) — har med skrivelse den 16 december 1965 framlagt betänkandet Yrkesutbildningen (SOU 1966: 3), vari behandlas även vissa spörsmål rörande vuxenutbildning.

YB:s betänkande har varit föremål för remissbehandling. Yttranden har därvid inkommit från följande *statliga* organ: skolöverstyrelsen — som hört samtliga länskolnämnder och lärarhögskolor, de husliga seminarierna samt styrelserna för konstfackskolan, Bergsskolan i Filipstad, Lennings textiltkniska institut i Norrköping och textilinstitutet i Borås — kriminalvårdsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, styrelsen för internationell utveckling, överbefälhavaren — efter hörande av försvarsgrenscheferna — försvarets personalnämnd, försvarets personalvårdsnämnd, försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, medicinalstyrelsen, poststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsverket, sjöfartsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, riksrevisionsverket, generaltullstyrelsen, statistiska centralbyrån, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, fiskeristyrelsen med statens vatteninspektion, veterinärstyrelsen, kommerskollegium, statens institut för hantverk och industri, statens institut för konsumentfrågor, statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor, arbets-

¹ Överdirektören Birger Öhman (ordförande), skolrådet Birger Gårdstedt, direktören Folke Haldén, kommunalrådet Oscar Hallbeck, sekreteraren Åke Isling, ombudsmannen Tore Karlsson, riksdagsledamöterna Nils Kellgren och Jan-Ivan Nilsson, förbundsdirektören Bengt Olsson, riksdagsledamoten Stig Stefansson, skolinspektören Erik Stålnacke och riksdagsledamoten Karin Wetterström.

marknadsstyrelsen, överståthållarämbetet — som hört Stockholms stad — samtliga länsstyrelser — som haft att höra samtliga kommuner med gymnasium och ett lämpligt antal kommuner med yrkesskola men utan gymnasium — domkapitlet i Uppsala, universitetskanslersämbetet — med yttranden från ämbetet underställda lärosäten — styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, styrelsen för Musikaliska akademien, styrelsen för konsthögskolan, styrelsen för lantbrukshögskolan, styrelsen för skogshögskolan, styrelsen för veterinärhögskolan, centrala studiehjälpsnämnden, statens läroboksnämnd, statens konsumentråd, statens brandskola, Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, Grafiska institutet, Institutet för högre reklamutbildning, 1966 års värnpliktskommitté, krigsmaktens lärlingsutredning, statens handikappråd, handikapputredningen, 1960 års blindvårdsutredning, 1962 års ungdomsutredning, skolarbetsutredningen, utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden, utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet, utredning rörande utbildning av lärare för blind- och dövskolväsendet, 1965 års musikutbildningskommitté, kompetensutredningen, utredningen rörande utbildning av bibliotekarier m. m., trädgårdsnäringens utredningen, skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, hemslöjdsutredningen och personalutbildningsberedningen.

Yttranden har inkommit från följande *organisationer* m. fl.: Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, 23 landstingskommuner, Stor-Stockholms planeringsnämnd, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund, Sveriges arbetsledareförbund, Skogs- och Lantarbetsgivareföreningen, Sveriges mekanförbund, Sveriges kemiska industrikontor (Kemikontoret), Jernkontoret, Svetskommissionen vid ingenjörsvetenskapsakademien, Handelns arbetsgivareorganisation, A-pressens samorganisation, Tidningarnas arbetsgivareförening och Svenska tidningsutgivareföreningen, Landsorganisationen i Sverige, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges Radio, Samfundet för affärsutbildning, Sveriges allmänna exportförening, Riksförbundet landsbygdens folk, Kooperativa förbundet, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund, Sveriges redareförening, Hushållningssällskapens förbund, Hermods korrespondensinstitutets stiftelse, Lantbruksförbundets tidskrifts aktiebolags korrespondensskola, Brevskolan, Svenska yrkesskolföreningen, Svenska skolläkarföreningen, Svenska fackingenjörers förbund, Svenska byggnadsentreprenörföreningen, Svenska vattenkraftföreningen, Svensk yrkesvägledarförening, Samverkande bildningsförbunden, Arbetarnas bildningsförbund, Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Folkbildningsförbundet, Målsmännens riksförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Svenska hemslöjdsföreningars riksförbund, Sveriges förenade studentkårer, Sveriges elevers centralorganisation, Sveriges folkhögskoleelevers förbund, Studie-

rådet vid affärsbankerna, Konstnärernas riksorganisation, Folkpartiets kvinnoförbund, Högerns kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Högerns ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund och Centerns studentförbund.

Genom beslut den 30 december 1965 uppdrog Kungl. Maj:t åt en studiegrupp¹ att i Förenta staterna studera vissa problem på vuxenutbildningens område med speciell inriktning på datamaskinellt understödd undervisning. Efter avslutad resa överlämnade gruppen med skrivelse den 20 augusti 1966 reserapporten *Datamaskinförmedlad utbildning* (Stencil E 1966:8). Synpunkter i anledning av rapporten har inkommit från universitetskanslersämbetet, skolöverstyrelsen, byggnadsstyrelsen, telestyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån, arbetsmarknadsstyrelsen, statens råd för samhällsforskning, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Statstjänstemännens riksförbund, Hermods korrespondensinstitutets stiftelse, LT:s korrespondensskola och Försvarets brevskola.

Till grund för föreliggande förslag ligger i första hand nyssnämnda betänkanden. Emellertid har det befunnits ändamålsenligt att i detta sammanhang göra en mer samlad bedömning av åtgärderna inom vuxenutbildningens område. Ett beredningsarbete med detta syfte har ägt rum inom statsdepartementen. Därvid har även aktualiserats vissa rationaliseringsfrågor inom utbildningsområdet.

Den följande redogörelsen över betänkandena samt de häröver avgivna yttrandena återges i starkt förkortad form. I fråga om många av förslagen erfordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull lämnas emellertid för vissa av dessa förslag en kortfattad redovisning.

¹ Generaldirektören Lars Lindmark, rektorn Hartwig Hermansson, överdirektörerna Jonas Orring och Åke Pernelid samt civilingenjören Bengt Åkesson.

2. Nuvarande utbildningsvägar för vuxna

2.1 Inledning

Såväl GU som YB har gjort en redovisning av de möjligheter till undervisning och studier som står öppna för vuxna. I detta sammanhang lämnas endast en kortfattad redogörelse, hämtad bl. a. från båda betänkandena. På åtskilliga punkter har därvid kompletterande uppgifter inhämtats. Redogörelsen inbegriper ej någon beskrivning av existerande huvudformer av fackskola, gymnasium eller yrkesskola, i vilka skolor huvudsakligen ungdom är elever.

2.2 Utbildning inom skolväsendets ram

2.2.1 Skolor med undervisning på kvällstid (GU 2.2.2, 2.2.3, 2.3.4.1, YB 4.2.3, 4.3, 5.2)

Under de senaste åren har *kvällsgymnasierna* snabbt expanderat. Undervisningen bedrivs på kvällstid och är antingen helt lärarhandledd eller utgör en kombination av muntlig undervisning och brevkolestudier. Kvällsgymnasierna meddelar alla former av gymnasieutbildning samt dessutom förgymnasial utbildning. Största delen av eleverna deltar dock i sådan gymnasieutbildning som meddelades i det förutvarande allmänna gymnasiet.

Antalet kvällsgymnasier uppgick hösten 1965 till 32; av skolorna har 29 kommun som huvudman. Elevantalet utgjorde hösten 1965 ca 8 000 i ca 800 gymnasiekurser och ca 5 000 i ca 450 förgymnasiala kurser.

Bestämmelserna om statsbidrag är meddelade i k. br. den 11 oktober 1963 och innebär bl. a. att statsbidrag utgår med 79 % av ett bidragsunderlag bestående av schablonmässigt beräknade lärarlöner och vissa arvoden till skolledare.

Ett stort antal av de kommunala *yrkesskolorna* anordnar även deltidskurser. Undervisningen är i regel helt lärarhandledd och meddelas i ämnen eller ämnesavsnitt som ingår i heltidskurser; därutöver finns ett antal kurser av hobbykaraktär. I vissa fall har deltidsundervisningen samma målsättning och innehåll som heltidskurser. Ibland betecknas sådana deltidskurser som aftonskola.

Antalet elever i yrkesskolornas deltidskurser uppgick 1964 till ca 98 000, varav 90 % vid primärkommunala yrkesskolor. Ca 30 % av eleverna deltar i teknisk utbildning m. m., drygt 30 % i utbildning för kontor och handel samt minst 25 % i utbildning för husligt arbete. Elevantalet i de s. k. tekniska aftonskolorna uppgår till ca 12 000. År 1965 uppgick antalet elever i deltidskurser till ca 108 000.

Enligt en av YB företagen undersökning, som avser förhållandena läsåret 1962/63, meddelas vid 1/3 av de kommunala yrkesskolorna endast deltidsut-

bildning. Antalet kurser per skola är begränsat; vid hälften av de kommunala yrkesskolorna med deltidsundervisning anordnades högst tio kurser.

Statsbidrag utgår till deltidskurser i kommunala yrkesskolor med 100 % av lärarlönerna enligt kungörelsen den 4 mars 1966 (nr 115) angående statsbidrag till driftkostnader för gymnasiala skolor.

2.2.2 Skolor med kombinerad direktundervisning och självstudier (GU 2.2.4)

Vid statens gymnasier för vuxna i Norrköping och Härnösand bedrivs för-gymnasial- och gymnasieutbildning för hel examen. Undervisningen är en kombination av brevskolstudier och direktundervisning under kortare perioder i de båda gymnasieorterna. Normalstudietiden omfattar, beroende på utbildningslinje, fyra à fem år; därav utgör den lärarledda undervisningen sammanlagt ca ett år, fördelad på sju à åtta perioder. Brevkurserna inköps från korrespondensinstitutet, vilka även svarar för större delen av rättningsarbetet.

Antalet elever uppgick 1965/66 till ca 1 700, varav ca 450 i Härnösand och återstoden i Norrköping. Av eleverna läser drygt hälften förgymnasiala kurser och återstoden gymnasiekurser.

Bestämmelser om undervisningen m. m. vid skolorna är meddelade i stadga den 1 mars 1963 (nr 65) för statens gymnasier för vuxna.

2.2.3 Brevskolundervisning (GU 2.2.5, YB 20.2.12)

Korrespondensinstitutet har ett stort sortiment av korrespondenskurser avpassade såväl efter skolväsendets läroplaner som efter mer specifika behov. Eleverna läser i regel endast själva brevkurserna men inför slutexamen genomgår de en preparandkurs. Institutet har även påbörjat undervisning som till sin uppläggning utgör en kombination av direktundervisning och brevkurser.

Enligt av GU inhämtade uppgifter uppgick antalet anmälningar vid ett institut under ett år till ca 1 600 för fullständiga examenskurser och ca 4 000 för enskilda ämneskurser. Antalet elever vid av brevskolor bedriven kombinerad undervisning har av GU redovisats utgöra ca 100 år 1964.

2.3 Arbetsmarknadsutbildning

Omskolningskurser för grundläggande *utbildning av arbetslösa* eller dem som riskerar att bli arbetslösa i syfte att placera dem inom annat yrkesområde anordnas av arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen. Även vissa andra typer av kurser anordnas. Utbildningen som bedrivs på heltid avser ett stort antal yrkesspecialiteter.

Till utbildning kan antas den som är arbetslös eller för vilken risk för arbetslöshet kan anses föreligga, dock att vederbörande i regel skall ha fyllt 21 år.

Antalet deltagare utgjorde 1965 ca 16 000 helårsstuderande. Antalet personer som genomgick yrkesutbildning utgjorde i september 1966 18 300 (sept. 1965

15 200). Härav utgörs emellertid en stor del av partiellt arbetsföra som i regel får sin utbildning vid yrkesskolor m. m.

Fr. o. m. den 1 juli 1966 har vederbörande verk påbörjat en försöksverksamhet med utbildning i yrken, inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft (*bristyrkesutbildning*). Urvalet till kurserna kan göras friare än till omskolningskurserna, därigenom att alla som fyllt 21 år kan söka till dessa nya kurser oberoende av om sökanden har anställning eller kan få sådan utan ytterligare utbildning. Utbildning skall avse yrken inom verkstads-, byggnads-, trä-, pappers- och massaindustrin samt vårdområdet och kontorsområdet; för trä-, pappers- och massaindustrin samt kontorsområdet gäller att verksamheten skall avse endast vissa begränsade yrkesområden.

2.4 Decentraliserad utbildning på akademisk nivå

Utbildning utanför universitetsorterna för betygsgraderna Godkänd och Med beröm godkänd anordnas av universitetskanslersämbetet för i första hand folkskollärare och i andra hand personer med enbart studentexamen. Kurserna — som i regel avser betygsgraden Godkänd — bedrivs som heltidsstudier och har avsett bl. a. ämnen matematik, statskunskap, nationalekonomi och fysik. Kurserna är förlagda till ett 20-tal orter och det totala antalet deltagare utgör 800 à 900 per år.

Genom *vidareutbildning* kan folkskollärare förvärva ämneslärarkompetens. Skolöverstyrelsen anordnar härför heltidskurser (terminskurser, två-ämneskurser, kurser i psykologi och pedagogik). Kurserna är i regel förlagda till städer med folkskoleseminarium och samlar f. n. ca 500 deltagare under ett år.

Hermods-NKI korrespondensinstitut anordnar *brevundervisning* i vissa ämnen, kombinerade med sommarkurser. Deltagarantalet har varit störst i ämnen matematik, engelska och nationalekonomi för betygsgraden Godkänd. Ca 400 studerande deltar f. n. i sommarkurserna. Statsbidrag utgår dels till utarbetande av nya kurser, dels till sommarkurserna. I vissa fall kan deltagare efter godkänd tentamen även erhålla statligt stipendium.

I detta sammanhang bör även nämnas den under åren 1965—1966 via radio utsända akademiska *kurser i statskunskap*; denna beskrivs närmare vid behandlingen av avsnittet 4.2.1.1.

2.5 Folkhögskolor

Folkhögskolans målsättning är att meddela en allmän medborgerlig bildning. Vid de 104 statsunderstödda skolorna anordnas heltidskurser av skiftande slag. Tyngdpunkten ligger på längre kurser av relativt allmän karaktär (årskurs I—III av vinterkurs). Ämnesuppsättningen i dessa kurser svarar ofta mot gymnasiets och fackskolans samhällsvetenskapliga resp. sociala linjer.

Elevantalet uppgår f. n. till ca 11 000 i vinter- och sommarkurser.

Genom beslut i anledning av prop. 1966:42 angående statsbidrag till folkhögskolor (SU 75, rskr 186) har folkhögskolans ekonomiska ställning stärkts, varjämte reglerna om lärartilldelning ändrats bl. a. i syfte att möjliggöra en pedagogisk experimentverksamhet med varierande klasstorlekar. Statsbidrag för den löpande verksamheten utgår enligt kungörelsen den 9 december 1966 (nr 758) om statsbidrag till driftkostnader till folkhögskolor, fr. o. m. 1 juli 1967 med dels 100 % av skolledare- och lärarlönekostnader, dels för viss övrig personal, dels ock för pedagogisk utrustning m. m.

2.6 Studieförbundens verksamhet

Med *studiecirkel* avses en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde. Studiecirkelverksamheten bedrivs främst av de 13 s. k. erkända studieförbunden.

Studiecirkelarna arbetar på deltid och skall omfatta minst 20 studietimmar, fördelade på minst tio studieveckor. Högst tre timmars verksamhet per sammankomst är statsbidragsgrundande. Deltagarantalet får ej understiga 5 och ej överstiga 20. Ledare för studiecirkel skall godkännas av studieförbund.

Antalet studiecirkel utgjorde 1964/65 ca 100 000 med sammanlagt omkring 1 miljon deltagare. I genomsnitt deltar således 10 personer per studiecirkel. Antalet studietimmar per cirkel utgjorde i genomsnitt 26. Av samtliga cirklar har 21 % sysslat med musik (instrumentalmusik eller sång), 19 % med språk, 15 % med litteratur, konst, teater, film (huvudsakligen konsthantverk). Omkring 10 % var cirklar i ekonomiska och samhällsvetenskapliga ämnen, lika många återfinns i gruppen religion, filosofi och psykologi.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen den 28 juni 1963 (nr 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (ändrad senast 1966:148) med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst 15 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 11 kr. avse ledararvode.

Med *universitetscirkel* avses en studiecirkel för studier väsentligen på samma nivå som vid universitet och högskolor. Universitetscirkel skall omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster. I fråga om deltagarantal etc. gäller samma villkor som för allmän studiecirkel. Till ledare må i regel endast utses den som är behörig för tjänst som gymnasielektor eller visat sig äga motsvarande kunskaper; härmed avses person med licentiatexamen. Med skolöverstyrelsens medgivande kan dock även personer med lägre kompetens godkännas som handledare.

Antalet universitetscirklar under höstterminen 1964 har beräknats till ca 150 och antalet deltagare till ca 3 000.

Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 75 kr. per studietimme. Vidare utgår bidrag med 75 % av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren.

2.7 Utbildning anordnad av myndigheter, företag och organisationer

YB har i avsnittet 20.2.5—9 redovisat huvuddragen av den interna utbildning som anordnas av statliga och kommunala myndigheter, olika företag etc. En stor del av denna utbildning anordnas av centrala organ.

Inom den statliga sektorn har bl. a. kommunikationsverken och försvaret en kontinuerlig utbildning. Vidare bedriver personalutbildningsnämnden viss kursverksamhet. Också kommunförbunden har en stor central utbildningsverksamhet, förlagd till Kommunskolan.

Svenska arbetsgivareföreningen, dess branschförbund och delägare har likaså utvecklat en omfattande utbildningsverksamhet, inriktad efter näringslivets önskemål. Kurser anordnas i företagsledning, personaladministration, avtalsfrågor etc. Även inom handel, hantverk och servicenäringar har upprättats organ för utbildningsverksamhet.

Verksamheten bekostas av myndigheterna och företagen (sammanslutningar av företag) själva. Några totaluppgifter om deltagarantalet m. m. finns ej.

De fackliga organisationerna har sedan länge bedrivit en informations- och skolningsverksamhet bland sina medlemmar. Landsorganisationen förfogar t. ex. över en folkhögskola och två kurscentra och Tjänstemännens centralorganisation över två kurscentra. Verksamheten bedrivs dels i form av studiecirklar (jfr 2.6), dels i form av internatkurser. Kombinationer mellan dessa huvudformer har även vuxit fram.

Verksamheten avser dels ämnen som knyter an till den egna organisationen (avtalsfrågor, organisationsstruktur), dels arbetslivsfrågor (arbetarskydd, företagsnämndsverksamhet, arbetsmedicin, arbetspsykologi), dels ock samhällsorienterande ämnen. I vissa fall upptas på kursprogrammet ämnen som är av grundläggande färdighetskaraktär (svenska och matematik).

Sammanfattande uppgifter om storleken av denna utbildningsverksamhet saknas. Som exempel kan dock nämnas att Landsorganisationens och dess medlemsförbunds centrala kursverksamhet samlar ca 9 000 deltagare i kurser om minst en vecka, medan Tjänstemännens centralorganisation samlar ca 6 000 kursdeltagare.

3. Vuxenutbildningens reformering

3.1 Motiv för en vuxenutbildningsreform

3.1.1 Utredningarna

3.1.1.1 *Principiella synpunkter på utbildningsväsendet* (GU 1.1, YB 20.3.1—3 och 5)

Både GU och YB har utförligt uppehållit sig vid vissa principiella aspekter på vuxenutbildningen. GU redovisar således inledningsvis utvecklingstendenserna i det svenska skolväsendet så som de fastlagts senast vid 1964 års riksdag. Mot denna bakgrund gör GU bl. a. uttalandet att det i framtiden inte räcker med att förlänga ungdomsutbildningen. Utbildningsprocessen är inte något som avslutas i ungdomen eller de närmaste åren därefter. Ungdomsutbildningen måste kompletteras väsentligt effektivare än hittills med utbildningsinsatser under individens vuxna tillvaro.

Av flera skäl bör den sammanhängande utbildningen endast ta viss begränsad tid i anspråk. Utbildning blir mer eller mindre aktuell efter viss tid. Utbytet av en aldrig så omfattande och gedigen utbildning minskar successivt och inom vissa områden sker detta mycket snabbt. När längden av en sammanhängande utbildning överstiger en viss gräns, har man anledning att räkna med att marginalvinsten av en förlängning av utbildningstiden blir mycket liten. Det är därför inte osannolikt, framhåller GU, att vi går mot en utveckling inom utbildningsväsendet, som innebär att i den sammanhängande utbildningen den längsta studietiden inte ytterligare bör förlängas utan i stället avkortas. YB pekar för sin del på den omstrukturerad som pågår inom näringslivet och bl. a. medför ett ökat behov av omskolning till nya arbetsområden. Förändringarna i arbetslivet ställer också krav på den enskilde att lära nytt och att lära om. Men det är, påpekar YB, inte endast för ökade yrkesinsikter som en vuxenutbildning är motiverad utan även för människornas allmänna orientering och medborgerliga insatser.

3.1.1.2 *Vuxenutbildning för gymnasial kompetens* (GU 1.2.1—3, YB 20.1.5, 20.3.4)

Båda utredningarna har kraftigt understrukt behovet av förstärkta insatser på vuxenutbildningens område i framtiden. Såväl GU som YB har utformat sina förslag med sikte på den utbildning som har sin direkta motsvarighet i ungdomsutbildningen och därvid utvecklat även vissa specifika argument för sina förslag.

GU erinrar om att en ledande princip vid utformningen av framför allt grundskola och gymnasium har varit att ungdomarna successivt skall kunna välja

sin väg genom skolan. Trots alla de åtgärder som vidtagits för att förverkliga denna princip kan det knappast undvikas att en viss stelhet kommer att finnas i ungdomsutbildningen. Friheten i studievalet kan inte alltid utnyttjas av dem som under studietiden skulle vilja byta studieväg. De måste därför ha möjlighet att senare nå det av dem egentligen önskade målet.

En vuxenutbildning behövs också för dem som vill bygga på och komplettera sin gymnasiala utbildning, t. ex. genom att med fackskolekompetens som bakgrund skaffa sig fullständig eller partiell gymnasiekompetens inom samma eller motsvarande studieriktning.

Det finns även många, framhåller GU, som av olika skäl föredrar att efter fullgjord skolplikt gå direkt ut i förvärvslivet framför att genast fortsätta sina studier. Många ungdomar föredrar vidare deltidstudier efter grundskolans slut. Det skulle enligt GU:s mening vara högst otillfredsställande om dessa elever inte skulle ges möjlighet att senare få genomgå en gymnasial utbildning. GU pekar slutligen på att i det nya gymnasiet ett behov kommer att finnas att meddela förlängd undervisning, vilken bör kunna omhänderhas av vuxenutbildningsorganisationen.

Utredningarna erinrar om att genom expansionen av skolväsendet en skillnad uppkommit mellan äldre och yngre i fråga om erhållen skolutbildning. Gymnasiefrekvensens nära nog tredubbling under de senaste femton åren visar att i de årskullar, som i dag är ute i förvärvslivet, finns ett stort antal som har förutsättningar för gymnasieutbildning men inte tidigare skaffat sig en sådan utbildning. Starka skäl talar för att dessa grupper, som inte fick utbildning i yngre år, ges tillfälle därtill som vuxna.

Många yrkesverksamma har, exemplifierar YB, erhållit sin skolutbildning inom en 6- eller 7-årig obligatorisk skola. För många av dessa kan det finnas behov att skaffa sig en utbildning som ungefär motsvarar den som de unga nu får inom grundskolans högstadium.

Dagens ungdomar kommer i stor utsträckning också att skaffa sig en gymnasial utbildning; enligt föreliggande beslut och utredningsförslag blir denna andel inom ett antal år 80 à 85 % av en årskull. För de redan yrkesverksamma kommer härigenom att uppstå ett ökande behov även av utbildning på gymnasiestadiet. Åt vuxna måste således erbjudas kurser, som motsvarar vad ungdomen kan få inom gymnasieskolan som helhet.

GU framhåller att argumentet om att i efterhand bereda rättvisa åt de äldre generationerna på sikt får minskad aktualitet, genom utbildningsorganisationens utbyggnad och det studiesociala stödets effekter.

Vuxenutbildningen har även, framhåller GU, en viktig uppgift med hänsyn till arbetsmarknadens behov. Arbetsmarknadens utveckling och snabba förändringar kräver bl. a. att man måste tillvarata det studieintresse som finns hos de vuxna. GU erinrar därvid om arbetsmarknadsutredningens förslag beträffande den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen och hänvisar i fråga om synpunkter och förslag till denna utredning.

3.1.2 Yttranden

Remissinstanserna har fört en diskussion i anledning av utredningarnas synpunkter och förslag om en utvidgad vuxenutbildning. Meningarna går därvid isär i fråga om såväl taktiken för reformerna som de studieformer som skall utnyttjas samt hithörande gränsdragningsproblem.

Mycket klara understrykanden av behovet av insatser på vuxenutbildningsområdet görs av bl. a. *Landsorganisationen*, som i sitt yttrande över GU framhåller jämlikhetskravets betydelse för de vuxnas utbildning. Ett bättre utnyttjande av den begåvningsreserv som otvivelaktigt finns bland den vuxna befolkningen motiverar en utbyggnad av vuxenutbildningen som sådan och över ett flertal områden. Landsorganisationen ger uttryck för uppfattningen att förslagen snarast är alltför snävt avgränsade och smått tilltagna.

Svenska kommunförbundet och *Svenska stadsförbundet* framhåller, att en väl utbyggd och organiserad vuxenutbildning utgör ett nödvändigt komplement till ungdomsutbildningen. Höjd utbildning hos de yrkesverksamma torde bl. a. bidra till fortsatt produktions- och standardutveckling. Knappheten på arbetskraft understryker vikten av att på bästa sätt ta tillvara de personella resurserna. Förutom en materiell betydelse får ökad utbildning antas ge stora ideella värden åt de enskilda. Det är därför oundgängligt att samhället tar ansvar för de vuxnas fortsatta utbildning.

Till de remissinstanser som intar en liknande hållning hör bl. a. *länsstyrelserna i Kristianstads, Älvsborgs, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län* liksom *Folkpartiets ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. I yttrandet från bl. a. *Fredrika-Bremer-Förbundet* hävdas att särskilt bland hemarbetande kvinnor finns en stor utbildningsreserv att tillgå.

I flera yttranden behandlas möjligheterna att med hänsyn till tillgången på personal, lokaler och utrustning förverkliga utredningarnas målsättning. I sitt utlåtande över GU hävdar *skolöverstyrelsen* att vuxenutbildningen momentant kan innebära en särskilt kraftig påfrestning av de realekonomiska resurserna. Det hade därför varit av värde om en närmare precisering gjorts av de samhällsekonomiska konsekvenserna. Överstyrelsen understryker nödvändigheten av att samhället i första hand fullföljer redan gjorda åtaganden beträffande utbyggnaden av grundskolan och de gymnasiala skolorna och manar därför till försiktighet och återhållsamhet. I sitt utlåtande över YB har detta tema vidareutvecklats, varvid överstyrelsen erinrar om att en betydande lärarbrist kvarstår i utbildningsväsendet. Enligt överstyrelsen bör man därför finna nya och okonventionella vägar för att tillgodose de vuxnas utbildningsbehov, varigenom de begränsade tillgångarna kan utnyttjas på bättre sätt.

Till dem som understryker prioriteringsaspekterna beträffande ungdoms- och vuxenutbildning hör även *Svenska arbetsgivareföreningen*, som bl. a. fram-

håller att införandet av det nya gymnasiet och fackskolan ställer stora krav på skolmyndigheter, skolledare och lärare. Att i detta läge och med nuvarande lärarbrist och snäva budgetutrymme påbörja en så omfattande omstöpning av vuxenutbildningen som GU förordat torde inverka menligt på såväl ungdomsutbildningen som vuxenutbildningen. Liknande synpunkter anförs av *socialstyrelsen*, *riksrevisionsverket*, *statistiska centralbyrån*, *länsstyrelserna i Jönköpings* och *Malmöhus län*, *Riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges lantbruksförbund*.

Jämväl i yttrandena över YB har prioriterings- och resursfrågorna tagits upp. *Arbetsmarknadsstyrelsen* instämmer i YB:s målsättning om en successiv utbyggnad av såväl yrkes- som vuxenutbildning men önskar påpeka att framför allt vuxenutbildningens utformning kommer att spela en roll i detta sammanhang. Den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen bör dock enligt styrelsens uppfattning under inga omständigheter omfattas av sådana överväganden. *Svenska landstingsförbundet* anser att utbildning på heltid för bristyrken bör sättas i första rummet. *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet* och *länsstyrelsen i Västmanlands län* framhåller att förslagen måste förverkligas etappvis. Till de remissinstanser som berört prioriteringsaspekterna hör även *länsstyrelsen i Uppsala*, *kompetensutredningen* och *Jönköpings läns landsting*.

3.2 Distributionsvägar för vuxenutbildning

3.2.1 Utredningarna (GU 1.4.1.6—7, 1.4.2.1—4, 1.5, 3.3, 3.4 och 4.2.5, YB 20.1.5—7, 20.4.2 och 20.6.4)

YB har i ett särskilt avsnitt redovisat de olika former som kan användas för förmedling av vuxenutbildning. Man måste — enligt utredningen — pröva vilka kanaler som bör användas för att man snabbast och effektivast skall kunna bygga upp en vuxenutbildning som motsvarar de föreliggande behoven. YB urskiljer därvid sex sådana vägar, nämligen

- 1) Det reguljära utbildningsväsendet.
- 2) För vuxenutbildningsbehovet speciellt konstruerade enheter.
- 3) Folkbildningen (studieförbund, folkhögskolor).
- 4) Intern utbildning inom företag, organisationer etc.
- 5) Brevskolundervisning.
- 6) Radio- och TV-undervisning.

Någon samlad utvärdering av dessa olika utbildningsvägar har utredningarna inte företagit. På grundval av olika uttalanden i betänkandena görs i det följande en sammanställning av utredningarnas överväganden och förslag.

I fråga om ett ökat utnyttjande av det reguljära utbildningsväsendets resurser erinrar GU om att intagningsbestämmelserna till det nya gymnasiet och fackskolan otvivelaktigt kommer att göra det lättare för äldre elever att komma in genom att några krav på viss giltighetstid för betyg från underliggande skolform inte uppställts. Härtill kommer för fackskolans del kvoteringsregeln, varigenom förtur i viss omfattning ges äldre sökande med praktisk utbildning eller erfarenhet av föreskriven minsta längd.

GU har diskuterat om man genom organisatoriska anordningar i en eller annan form skulle ytterligare kunna underlätta för äldre elever att komma in i fackskola-gymnasium, t. ex. genom en kvotering även till gymnasiet. GU bedömer det emellertid som mindre sannolikt att gymnasiet på samma sätt som fackskolan kommer att locka vuxna utbildningssökande och avvisar bl. a. av denna anledning förtur för äldre.

GU behandlar även ett spørsmål om möjligheten att anordna utbildningsgångar som inleds med deltidsundervisning och avslutas med heltidsundervisning. Utredningen finner att en sådan undervisningsform har många positiva drag. Heltidsundervisningen bör därvid kunna ges inom det reguljära utbildningssystemet och GU har framlagt förslag med syfte att göra det möjligt för den enskilde att kunna gå in i en sådan utbildningsgång; härvid har GU främst beaktat den tekniska utbildningens behov av sådana utbildningsanordningar.

GU och YB framhåller — som framgått av det föregående — att målsättningen bör vara att alla ämnen och utbildningsvägar inom ungdomsutbildningen ovanför den obligatoriska skolan också är representerade inom vuxenutbildningen. GU har funnit starka skäl tala för att det reguljära skolväsendets resurser i betydligt större utsträckning engageras i vuxenutbildningen. De organisatoriska gränserna mellan ungdoms- och vuxenutbildning bör suddas ut och de båda skolformerna som ett integrerat helt ingå i en kommuns skolväsende. Härigenom bör de samlade materiella och personella resurserna kunna utnyttjas effektivare och betydande ekonomiska besparingar kunna göras. GU föreslår att kommunernas skyldighet att främja även undervisning av vuxna lagfästs i skollagen.

Ett önskemål vore enligt GU att undervisning för vuxna enligt läroplan för fackskola och gymnasium i princip erbjuds på de orter, där heltidsundervisning för ungdom anordnas. GU har belyst möjligheterna av en spridning av deltidsutbildningen genom ett av skolöverstyrelsen insamlat material. Detta visade att av de vid kvällsgymnasierna nyinskrivna eleverna var ca 75 % hemmahörande på utbildningsorten; antalet nybörjare uttryckt i procent av en årskull uppgick genomsnittligt till drygt 5 % men varierade starkt från gymnasium till gymnasium. GU har visat hur stort antalet nybörjare på de skilda gymnasieorterna blir vid vissa frekvenstal, nämligen på gymnasieorten och rezonen resp. 5 % och 2 % av antalet 16-åringar i resp. zon (alternativ 1), 7 % och 3 % (alternativ 2) och 11 % och 4 % (alternativ 3). Totalt svarar det mot ett nybörjarantal av resp. 5 000, 7 000 och 10 000.

Beräknat antal nybörjare i lokal deltidsovervisning med fördelning på orter med allmänt gymnasium 1962/63 (utom Stor-Stockholm)

Beräknat antal nybörjare	Antal orter		
	Alternativ 1	Alternativ 2	Alternativ 3
≤ 20	46	22	8
21— 40	41	49	42
41— 60	9	16	24
61— 80	7	8	12
81—100	2	3	7
≥—101	3	10	15
Summa	108	108	108

GU drar slutsatsen att det bör vara möjligt att på flertalet gymnasieorter anordna vuxenundervisning på deltid motsvarande gymnasie- och fackskolutbildning, i vissa fall dock med ett begränsat program. Teknisk gymnasieutbildning för årskurs 4 bör därvid i regel förläggas endast till ort med motsvarande ungdomsutbildning.

Samtidigt har GU konstaterat dels att på många orter tillräckligt elevunderlag torde finnas endast i ett begränsat antal ämnen och stundom endast periodvis, dels att endast de som bor relativt nära en ort där utbildning erbjuds torde komma att rekrytera denna.

Detta har lett GU till slutsatsen att vuxenutbildning bör erbjudas i två huvudformer. Den ena formen medger att den studerande erhåller utbildning på sin hemort (lokal vuxenutbildning). För dem som inte kan eller önskar utnyttja denna lokala utbildning måste emellertid en annan form stå till förfogande. I dagens läge svarar statens gymnasier för vuxna och brevskolorna för undervisning åt dessa grupper. Dylka utbildningsformer (vuxenutbildning med riksrekrytering) måste enligt GU finnas även i framtiden.

Såväl den lokala som den riksrekryterande vuxenutbildningen måste enligt GU byggas ut, den lokala så att deltidsovervisning kan erbjudas på fler orter och i fler ämnen än nu, den riksrekryterande så att den kan erbjuda ett mer varierat studieprogram och innefatta även enbart brevskolundervisning. — Frågan om utbildningens dimensionering behandlas i avsnittet 3.3.

De studieformer om vilka YB framlagt förslag kan i viss utsträckning sägas utgöra för vuxenutbildningsbehovet speciellt konstruerade enheter. YB har framhållit att vuxenutbildningens behov när det gäller såväl grundskolenivå som gymnasial nivå måste tillgodoses med specialanordningar. Den organisatoriska form i vilken studier av avsett slag skall bedrivas kallas av YB vuxenutbildningsinstitut, vilka skall meddela en i huvudsak lärarledd undervisning på deltid. Även delar av nuvarande omskolningsverksamhet bör enligt YB förläggas till dessa institut.

Såväl GU som YB erinrar om den stora roll folkbildningen spelar i fråga om de vuxnas studiemöjligheter. Studieförbunden — som tidigare främst tog sikte på en allmänt inriktad skolning med syfte att ge förbättrad allmänbildning och samhällsorientering — har anpassat sig för att möta nya behov inom vuxenutbildningsfältet, bl. a. genom rika inslag även av målinriktad yrkesutbildning.

GU har berört frågan om förhållandet mellan den av utredningen behandlade vuxenutbildningen och den verksamhet som bedrivs av studieförbunden och folkhögskolan. GU framhåller att genom denna erbjuds personer med bildningsintressen, som inte kan betecknas som direkta yrkesutbildningssträvanden, goda möjligheter att tillfredsställa mycket skiftande behov. En god information härom såväl generellt som vid personlig studieorientering bör eftersträvas. Till den läroplansföljande vuxenutbildningen kan visserligen, framhåller GU, komma att söka sig även personer med ett allmänt studieintresse och bildningsbehov, men man torde ha anledning att räkna med att det blir fråga om en relativt begränsad grupp. GU erinrar också om att man inför den icke-obligatoriska ungdomsutbildningen inte frågar den enskilde eleven efter syftet med studierna och att dennes syfte inte har inverkan på möjligheterna att få påbörja utbildningen.

Även YB har behandlat gränsdragningsfrågorna. Jag återkommer härtill i det följande (5.3).

En ytterligare möjlighet att ge vuxenutbildning är genom den interna utbildning som företag, myndigheter och organisationer bedriver. I sådana fall gäller det ämnen och ämneskombinationer som saknar egentlig motsvarighet inom ungdomsutbildningen. Dessa olika utbildningar har vuxit fram spontant, varvid man försökt tillgodose egna specifika behov. Utbildningsområdet har därför blivit mycket splittrat. Ändå förefaller det, framhåller YB, som om de starkt differentierade behoven inte på ett tillfredsställande sätt täcks in av verksamheten.

Utöver nu redovisade vägar för att meddela undervisning finns två — som också delvis har karaktären av hjälpmedel — nämligen brevskolundervisning och undervisning genom radio och television. Ett utnyttjande av dessa medel kan innebära en besparing av lärarkrafter och ökade studiemöjligheter för den enskilde. Utredningarna har därför varit angelägna att framhålla önskvärdheten av att dessa medel tas i ökat anspråk.

GU framhåller att brevskolundervisningen under lång tid varit den enda möjligheten till deltidundervisning inom stora delar av gymnasiet och alltjämt har en betydelsefull funktion att fylla inom utbildningsväsendet. En väsentlig uppgift är att ge möjlighet till deltidstudier för personer som anser dagliga resor till skolorten alltför betungande och inte heller kan eller önskar erhålla ledighet från sin anställning för att bevista de muntliga kurserna vid gymnasierna för vuxna. Den studerande kan vidare variera programmet helt efter egna önskemål samt studera i den takt som passar honom eller henne bäst. Såväl

ekonomiska som pedagogiska motiv kan åberopas för brevskolundervisning, även som inslag i en delvis lärarledd undervisning.

YB rekommenderar en systematisk försöksverksamhet om brevskolmetodens utnyttjande inom vuxenutbildningen och förordar att man överväger formerna för samverkan mellan samhälleliga utbildningsorgan och brevsolor, kontrollfrågor etc.

Undervisning via radio och television bör enligt YB kunna utnyttjas inom vuxenutbildningen i långt större utsträckning än f. n. Utvecklingsmöjligheterna får bedömas som goda på detta område och YB förordar även här en systematisk försöksverksamhet, studieprogram för vuxna grundade på kombination av korrespondensstudier, radio- och televisionsprogram samt lärarledd undervisning. GU, som hänvisar till att 1960 års radioutredning lagt fram konkreta förslag om utnyttjande av radio och television, framhåller att en utbyggd undervisning genom dessa medier öppnar nya metodiska vägar och att behovet av undervisning, förmedlad på detta sätt, får bedömas vara i snabb tillväxt. Möjligheterna att nå ut till ett stort antal elever är av särskild betydelse för den vuxenundervisning som endast i begränsad omfattning är direkt lärarledd, t. ex. i vuxengymnasier och brevsolor.

I detta sammanhang vill jag erinra om att 1960 års radioutredning i sitt andra betänkande (SOU 1965: 21) lagt fram förslag om bildnings- och undervisningsverksamheten i radio och television. Utredningen föreslog därvid bl. a. en fortsatt försöksverksamhet i vissa angivna ämnen såväl på gymnasie- som universitetsnivå.

3.2.2 Yttranden

Den fråga som tilldragit sig remissinstansernas uppmärksamhet i särskilt hög grad har varit de former under vilka vuxenundervisning skall bedrivas.

Att skolväsendets resurser skall utnyttjas mer för vuxenundervisning på gymnasial och förgymnasial nivå har starkt strukits under av flera remissinstanser. *Universitetskanslersämbetet* anser det således ändamålsenligt att de organisatoriska gränserna mellan ungdoms- och vuxenundervisning suddas ut. *Riksrevisionsverket* pekar på det bättre utnyttjande av lokaler, undervisningsmateriel, lärare och viss annan personal som kan ske genom att vuxenutbildning av avsett slag fogas in i ungdomsskolan. *Svenska landstingsförbundet* delar uppfattningen att man bör erbjuda vuxenutbildning på gymnasie- och fackskolenivå i sådana former att man så långt möjligt utnyttjar de resurser som redan finns tillgängliga inom det ordinarie skolväsendet i form av undervisningslokaler och lärarkrafter. Även *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* finner det naturligt att den lokala vuxenutbildningen får disponera det reguljära skolväsendets samlade resurser. *Svenska arbetsgivareföreningen* delar den principiella inställningen att för ungdomsutbildningen avsedda loka-

ler och utrustning så långt möjligt skall utnyttjas i syfte att nedbringa såväl statliga som kommunala investeringar. *Arbetsmarknadsstyrelsen* tillstyrker förslaget att kommunerna ges skyldighet att svara för vuxnas utbildning såväl inom de gymnasiala skolformerna som grundskolan och finner det därför naturligt att den kommunala vuxenutbildningen ges samma innehåll som det integrerade gymnasiet. Liknande synpunkter anförs av *statskontoret*, *länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län*, *statens institut för hantverk och industri*, *Svenska mekanförbundet*, *Högerpartiets kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Svensk yrkesvägledarförening*, *Fredrika-Bremer-Förbundet*, *Sveriges förenade studentkårer* och *Sveriges folkhögskoleelevers förbund*.

De remissinstanser som klart slutit upp kring tankegångarna att utnyttja det reguljära skolväsendets resurser har i regel också ställt sig positiva till de av GU framlagda förslagen. Såsom redovisats i det föregående innebär YB:s förslag att för vuxenutbildningsbehovet speciellt konstruera de enheter skapas.

Till de till förslaget positiva hör bl. a. *Tjänstemännens centralorganisation*, som i sina bedömningar av vuxenutbildningen utgår ifrån att YB:s modell för ungdomsutbildningen förverkligas. Detta måste enligt organisationen få organisatoriska konsekvenser även för den motsvarande skolmässiga vuxenutbildningen. Man kan inte för vuxenutbildningen behålla en uppdelning på kvällsgymnasier, kvällsfackskolor och yrkesskolornas deltidskurser. Allt detta måste som en konsekvens av den gymnasiala reformen föras samman till en organisatorisk och administrativ enhet.

Stor-Stockholms planeringsnämnd anser att förslaget om inrättande av vuxenutbildningsinstitut ligger helt i linje med tidigare ställningstaganden från nämndens sida. Till de till förslaget positiva hör vidare *länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar och Kristianstads län*, flertalet *länsskolnämnder*, *Västerbottens läns landsting*, *Lärarnas riksförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Högerns ungdomsförbund*, *Centerns ungdomsförbund*, *Sveriges konservativa studentförbund* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*. *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att skillnaden mellan GU:s och YB:s förslag i praktiken inte är stora men ansluter sig närmast till lösningen med vuxenutbildningsinstitut. *Länsstyrelsen i Gotlands län* anser att en försöksverksamhet kan bedrivas enligt YB:s modell.

Skolöverstyrelsen intager däremot en mot förslaget mycket kritisk hållning. Överstyrelsen ansluter sig visserligen till uppfattningen om samhällets ansvar för att vuxna skall få tillgång till fortsatt utbildning och skolning. Därav följer emellertid inte att samhällets skolor ensamma skall svara för vuxenutbildningen. En mycket betydande del av vuxenutbildningen bör därvid liksom hittills ligga på folkbildningsverksamheten. Av resursskäl betraktar överstyrelsen det vidare som nödvändigt att begränsa insatserna av lärarledd undervisning och i stället utveckla studieformer som innefattar s. k. förproducerat undervisningsmaterial.

Överstyrelsen kan inte tillstyrka att vid sidan av det reguljära utbildningsväsendet och folkbildningsverksamheten — vilka båda fullgör uppgifter för vuxenundervisningen — upprättas en ny organisation för vuxenutbildning.

Behovet av fullständig utbildning torde kunna tillgodses inom det reguljära skolväsendets ram; häri inbegrips av överstyrelsen bl. a. nuvarande statens gymnasier för vuxna. Den arbetsmarknadsmässigt betingade undervisningen, som således är av yrkesinriktad karaktär, bör ombesörjas dels av omskolningsverksamheten, dels av den integrerade gymnasiala skolan med utnyttjande av de möjligheter härför som i dag tas i anspråk vid yrkesskolor (även kvällskurser, kvällsgymnasier och kvällsfackskolor). Härtill kommer gymnasium för vuxna och i vissa fall även folkhögskolor. Partiell utbildning i yrkesämnen kan enligt överstyrelsen anordnas av t. ex. gymnasieskolan. I fråga om motsvarande utbildning i allmänna ämnen bör prövas möjligheterna att förse bl. a. studieförbunden och bibliotek med ökade resurser i form av nya läromedel. Även det reguljära skolväsendets resurser bör kunna utnyttjas för deltidsundervisning på kvällarna och för utbildning som kan kräva särskilda lokaler och mer kostnadskrävande utrustning.

Samverkande bildningsförbunden kritiserar likaså förslaget i huvudsak i överensstämmelse med de av skolöverstyrelsen anförda synpunkterna. Med hänsyn till den omfattande vuxenutbildningsverksamhet som förekommer — i organisationer, företag och folkbildning — är det inte lämpligt att låta vuxenutbildningsinstitutet bli ett slags lokala planeringsorgan. Till de remissinstanser som avstyrkt YB:s förslag om vuxenutbildningsinstitut hör vidare bl. a. *statskontoret, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, länsstyrelsen i Älvsborgs län, länskolnämnderna i Malmöhus och Västernorrlands län, Landsorganisationen, Brevskolan* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Det framstår för många remissinstanser som en brist i utredningsmaterialet att *folkbildningsverksamhetens* möjligheter att svara för stora delar av vuxenutbildningen inte behandlats ingående. Jag har redan i det föregående refererat skolöverstyrelsens synpunkter härom. Överstyrelsen erinrar om att studieförbunden visat sig ha en betydande rörlighet och samtidigt en avsevärd fasthet i organisatoriskt avseende och hänvisar därvid till dels den undervisning för utlänningar i svenska som organiserats under läsåret 1965/66, dels diskussionscirkelarna i anslutning till radiokursen i statskunskap. En betydande del av de vuxnas undervisnings- och utbildningsbehov kan enligt överstyrelsen — som nyss redovisats — tillgodoses inom den organisation som studieförbunden och folkhögskolorna utgör, vilket dock förutsätter en utökning av studieförbundens resurser.

I sitt utlåtande över GU tar *universitetskanslersämbetet* upp frågan om studieförbundens verksamhet och konstaterar därvid bl. a. att denna omfattar ett mycket betydande antal människor och utgör en rik källa för erfarenheter rörande studiebehov, ämnesinriktning och vuxenpedagogiska problem av skilda slag. Ämbetet understryker angelägenheten av att det fria bildningsarbetets

uppgifter och villkor i relation till det reguljära utbildningsväsendets verksamhet och betingelser blir föremål för särskild utredning. Dennas resultat bör beaktas vid den slutliga utformningen av en vidgad vuxenutbildning.

Samverkande bildningsförbunden anser att en stor del av folkbildningsorganisationernas verksamhet i betydande utsträckning tillgodoser de allmänt bildningsökandes behov av kunskaper och samhällsorientering. I ämnen som t. ex. samhällskunskap, arbetsmarknadsfrågor, samhällsekonomi, socialpolitik, religionkunskap och livsåskådningsfrågor framträder studieförbundens program i bredd och djup mycket mer än vad det nya gymnasiet kan erbjuda. Genom sin nära anknytning till folkrörelser och intresseorganisationer står studieförbunden mitt uppe i nuet och har de bästa förutsättningarna att förmedla kunskaper och orientering om de dagsaktuella och verklighetsnära förhållandena. Det förefaller som om mycket av det som enligt GÜ bör drivas i vuxengymnasiernas och fackskolornas regi — med den vidare tolkning som GÜ enligt organisationen gjort av dessa skolors uppgifter — kan tillgodoses både billigare och smidigare genom studieförbund och folkhögskolor. Organisationen berör även förhållandet att deltagande i gymnasial vuxenutbildning föreslagits bli avgiftsfri, medan deltagande i folkbildningsverksamhet är förenat med kostnader för den enskilde.

Även *Arbetarnas bildningsförbund* understryker att det finns starka skäl att överväga om inte en mycket betydande del av de vuxnas undervisnings- och utbildningsbehov kan tillgodoses inom folkbildningsarbetets och folkhögskolans ram, bl. a. genom samarbete med Sveriges Radio. *Folkbildningsförbundet* framhåller de stora insatser som folkhögskolan och bildningsorganisationerna gjort inom vuxenutbildningen, vilket har lett till att i dag de senare svarar för många olika former av vuxenutbildning, som i ett mera rationellt och utbyggt utbildningsväsende säkerligen skulle ha handhåfts av olika samhällseliga institutioner. YB:s förslag har enligt förbundet ekonomiska fördelar men har inte tillräckligt beaktat t. ex. den vuxnes studiesituation eller behovet av en flexibel studiegång för olika kategorier av vuxna. Folkbildningen och folkhögskolan bör därför kunna organisera en för olika kategorier vuxna bättre anpassad undervisning. Detta hindrar inte att olika former av statliga och kommunala institutioner behövs för att möta det alltmer ökande behovet av vuxenundervisning av mera målinriktad karaktär.

Även bl. a. *Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation, skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, Jönköpings läns landsting* och *Folkpartiets ungdomsförbund* framhåller betydelsen av att ta tillvara studieförbundens resurser. Vissa remissinstanser, som ställt sig positiva till att utnyttja skolväsendets resurser för gymnasial vuxenutbildning, har framhållit betydelsen av bl. a. de metodiska och pedagogiska erfarenheter som samlats genom folkbildningsarbetet. Sådana uttalanden har gjorts av bl. a. *länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

I vissa yttranden — särskilt över YB:s förslag — berörs frågan om de in-

satser som företag, myndigheter och organisationer bedriver. *Landsorganisationen* framhåller att utbildning för vuxna måste under en relativt lång tidsperiod omfatta den undervisning som meddelas på grundskolans högstadium. Härtill kommer utbildning som bedrivs enligt fackskolans, gymnasiets, yrkesskolans och folkhögskolans kursplaner samt väsentliga avsnitt inom bl. a. folkrörelsernas, arbetsmarknadsorganisationernas, förvaltningarnas och företagens utbildningsverksamhet. I yttrandet lämnas vidare uppgifter om den utbildning som bedrivs inom fackföreningsrörelsen och *Landsorganisationen* konstaterar, att denna utbildning är synnerligen brett upplagd och i många fall väl kvalificerande.

Vissa sammanslutningar har pekat på behovet att inom specifika branscher ha centrala utbildningsanordningar, drivna av branscherna själva. I sådana fall bör statsbidrag utgå. Uttalanden av denna innebörd görs av bl. a. *Svenska sparbanksföreningen*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation*, *Sveriges köpmannaförbund* och *Studierådet vid affärsbankerna*.

Utredningarnas synpunkter på att utnyttja studieformer som reducerar behovet av lärarledd undervisning har diskuterats utförligt av remissinstanserna. Som jag redovisat tidigare har särskilt *skolöverstyrelsen* uppehållit sig vid denna fråga. Genom framställning av förproducerat material, som gör det möjligt för de studerande att studera antingen individuellt eller i stora grupper med få lärare, bör eftersträvas att genom minskad lärartäthet ge fler människor än förut möjligheter att få utbildning.

Brevskolundervisningens roll i detta sammanhang understryks av bl. a. *Brevskolan*, som framhåller att studierna bör utformas så att den enskilde kan genomföra studierna jämsides med sitt förvärvsarbete. Att tänka sig att helt undvara lärarledd undervisning eller handledda studier i grupp är visserligen orealistiskt, men ett avsevärt större mått av självstudier borde ha aktualiserats. Särskilt beklagas att GU förbigått det brevkursmaterial som vänder sig till bl. a. studiecirklar och är försett med diskussions- och andra arbetsuppgifter för gruppstudier.

Hermods finner det anmärkningsvärt att korrespondensundervisningens ställning och villkor som självständig enhet inte närmare beaktats. *Hermods* bedömer det med hänsyn till sina erfarenheter som realistiskt att vuxenutbildningen måste ha karaktären av deltidsutbildning och utvecklar detta synsätt mot bakgrund av arbetskraftssituationen i allmänhet och på lärarområdet i synnerhet. Ett alternativ till GU:s förslag om att anordna enbart brevskolundervisning inom den riksrekryterande vuxenutbildningen framläggs; detta redovisas i det följande (5.2.2.1).

Till de remissinstanser som framhåller betydelsen av brevskolundervisning hör även *medicinalstyrelsen* och *länsstyrelserna i Älvsborgs och Västerbottens län*.

I ännu större utsträckning har utnyttjandet av radio och television för vuxenutbildningsändamål tagits upp av remissinstanserna. *Universitetskans-*

lersämberet anser att dessa medier bör vara av särskild betydelse för vuxenundervisning som endast i begränsad omfattning är lärarledd. Ämbetet framhåller önskvärdheten av en ökad försöksverksamhet. *Sveriges Radio* framhåller att radiokursen i statskunskap har visat att det inte bara är möjligt utan också relativt ekonomiskt fördelaktigt att använda etermedia för målinriktad undervisning samtidigt som denna undervisningsform för de studerande visat sig praktisk, effektiv och attraktiv. Det kommer säkerligen aldrig bli möjligt att uppätta ett sådant nät av vuxenutbildande institutioner över landet att utbildningen får en geografiskt tillfredsställande spridning; inte minst från denna synpunkt är det angeläget att de insatser radio och television kan göra i framtiden tillvaratas. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *vattenfallsstyrelsen*, *länsstyrelsen i Jämtlands län*, *Landsorganisationen*, *Tjänstemännens centralorganisation*, *Samverkande bildningsförbunden*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

3.3 Vuxenutbildningens framtida omfattning

3.3.1 Utredningarna

3.3.1.1 Nuvarande omfattning

I avsnitt 2 har en redovisning lämnats av de utbildningsvägar som i dag står öppna för vuxna. Dessa är som framgår av redogörelsen av skilda slag och förekommer i olika former. Några sammanfattande elevantalsberäkningar är därför svåra att göra.

En mycket grov uppskattning tyder emellertid på att heltidsstudier vid de aktuella utbildningsvägarna bedrivs av ca 30 000 helårsstuderande (arbetsmarknadsutbildning, folkhögskolor, decentraliserad akademisk utbildning). Antalet deltidstuderande vid utbildningslinjer som svarar mot ungdomsutbildning uppgår till inemot 40 000. Härtill skall läggas uppskattningsvis hälften av dem som studerar i yrkesskolornas deltidskurser, dvs. ca 50 000. Återstoden av deltagarna i dessa kurser torde kunna hänföras till i princip samma områden som täcks av studiecirkelverksamheten. Antalet deltagare i sistnämnda verksamhet uppgår till ca 1 miljon, varvid dock dubbelräkning torde förekomma i viss utsträckning.

För den utbildning som anordnas av löntagarorganisationer, myndigheter, företag etc. går några säkra uppskattningar ej att göra.

3.3.1.2 Framtida omfattning (GU 3, 5.3.7, 10.3.2.1, YB 7.6, 20.3.6)

GU erinrar om att intresset för *förgymnasial och gymnasial deltidundervisning* stigit snabbt. Detta har tagit sig uttryck bl. a. i att elevantalet vid kvällsgymnasier ökat till ca 8 000 år 1965. Även intresset för förgymnasial utbildning har visat motsvarande utveckling. Av olika skäl är det enligt GU inte möjligt att nu utarbeta en på erfarenhetsmaterial grundad mer tillförlitlig prog-

nos beträffande den kvantitativa omfattningen av deltidundervisningen i framtiden.

I vissa räkneexempel har GU därför belyst omfattningen av det antal personer som kan tänkas komma att efterfråga förgymnasial och gymnasial vuxenutbildning. GU har därvid räknat fram att ca 150 000 personer i åldersgruppen 21—30 år 1970 kan beräknas sakna fackskole- eller gymnasieutbildning. Denna siffra utgör emellertid enligt GU inte något användbart mått på det faktiska behovet av utbildning men understryker likväl vikten av en snabb och effektiv utbyggnad av vuxenutbildningen. YB anser att det f. n. saknas möjligheter att göra några realistiska beräkningar i fråga om omfattningen av den framtida vuxenutbildningen. YB erinrar om att med den föreslagna dimensioneringen av yrkesutbildningssektorn den framtida gymnasieskolan kommer att fånga upp 80—85 % av en årskull.

GU framhåller att exemplifieringen i fråga om utbildningsreserven inte ger några precisa hållpunkter. Om utbildningsreservens storlek kan antas utgöra ett mått på utbildningsbehovet skulle detta komma att minska. Å andra sidan talar enligt GU en rad skäl för att benägenheten för fortsatta studier kommer att öka som en följd av samhällets materiella och kulturella utveckling. Intresset för utbildning inom gymnasiet och fackskolans område är stort. Institutionerna för vuxenutbildning bör därför byggas ut snabbt.

Med utgångspunkt i nuvarande omfattning av kvällsgymnasier, tekniska aftonskolor m. fl. kurser och de senaste årens stegringstakt räknar GU med ett platsbehov omkring år 1970 inom den lokala vuxenutbildningen för ca 30 000 elever i gymnasiala kurser och ca 15 000 i förgymnasiala kurser. Några explicita antaganden av motsvarande slag har YB ej gjort. YB har beräknat elevantalet i yrkesskolans vuxenutbildning samt viss annan utbildning till 30 000. Proportionerna mellan dessa olika grupper har ej angetts i betänkandet. För arbetsmarknadsmässigt betingad utbildning räknar YB med ca 10 000 elever. YB synes vidare ha förutsatt att deltidskurser i nuvarande form skall finnas kvar.

Såsom redovisats i det föregående har GU undersökt möjligheterna att anordna deltidundervisning på gymnasieorterna. GU:s slutsats är att den lokalt rekryterande utbildningsorganisationen måste byggas ut så att undervisning kan erbjudas på fler orter och i fler ämnen än nu. Organisationen måste göras elastisk, kunna ställas om från år till år och arbeta med varierande undervisningsformer. GU framhåller vidare, att den lokala deltidutbildningen kommer att ha ett begränsat upptagningsområde. Andra utbildningsanordningar måste till för dem som ej kan nyttja de lokala skolorna. GU räknar därför även med ett behov av riksrekryterande skolor.

Nuvarande statliga gymnasier för vuxna är i princip avsedda för riksrekrytering. Intagningskapaciteten svarar mot ca 0,3 % av en årskull 16-åringar. För de län i vilka skolorna är belägna utgör talet inemot 1,5 %. Utredningen har i vissa beräkningar belyst det möjliga antalet studerande vid riksrekryterande

skolor och slutligen stannat för att föreslå att omkring år 1970 ca 4 500 elever tas in i skolorna. Det totala elevantalet beräknas till tre gånger detta antal.

Sammanlagt innebär således GU:s förslag att ca 45 000 studerande skall finnas i lokal vuxenutbildning och ca 13 000 i riksrekryterande utbildning. För YB:s del föreligger ej motsvarande uppgifter.

GU och YB har bedömt behovet av vuxenutbildning enbart enligt ungdomsskolans läroplaner. Något material om utvecklingen inom *övriga sektorer* har ej redovisats. I fråga om deltagarantal finns dock uppgifter beträffande yrkesskolans deltidskurser, allmänna studiecirklar och brevskolor. För att belysa utvecklingstendenserna även för dessa studieformer lämnas i det följande vissa översiktliga uppgifter.

Yrkesskolornas deltidskurser inbegriper — som framhållits i det föregående — såväl utbildning som har sin motsvarighet i ungdomsskolan som annan verksamhet. Det är inte möjligt att utskilja de olika kurstyperna i tillgänglig statistik för en följd av år, varför totaluppgifter måste användas i denna redovisning. Antalet deltagare i dessa kurser har under åren 1962/64 varit i stort sett konstant (ca 100 000). Även relationen mellan kurser anordnade av primärkommunala yrkesskolor och övriga yrkesskolor har varit oförändrad.

Antalet studiecirklar uppvisar en oavbruten ökningstakt. Under budgetåret 1959/60 var ca 65 000 cirklar verksamma med ca 650 000 deltagare. Dessa tal hade budgetåret 1964/65 ökat till resp. ca 102 000 och 1 000 000. I procent uttryckt uppgår ökningen för dessa sex år till 55 à 60 % i fråga om antalet cirklar och till något mindre eller ca 55 % i fråga om antalet deltagare. Utvecklingen visar en obetydlig sänkning av genomsnittstalet för varje cirkel.

Studiecirkelnas ämnesval uppvisar också förskjutningar. Ett stigande intresse kan under denna period noteras för grupperna språk samt estetiska ämnen och konsthantverksämnen, ett sjunkande, relativt sett, för samhälls- och rättsvetenskap. Ämnesgruppen musik har en oförändrad andel.

Om antalet cirklar under de kommande åren skulle stiga i samma takt som under de närmaste föregående, skulle i runda tal ytterligare en halv miljon deltagare kunna beräknas söka sig till studiecirkelnas, under förutsättning att antalet deltagare per cirkel inte sjunker.

Brevskolornas studieprogram innefattar såväl kurser som direkt svarar mot ungdomsskolan som kurser, avpassade för organisationer, företag etc. I sitt yttrande över GU har Hermods lämnat vissa uppgifter om anmälningar till realexamens- och gymnasiekurser vid Hermods och NKI. Enligt dessa uppgifter ökade antalet anmälningar till de båda företagen under åren 1962—64 från ca 7 200 till ca 9 700. En förskjutning har därvid inträtt från fullständiga till partiella studier. Anmälningarna till fullständiga gymnasiekurser har minskat med ca 10 %. Även Brevskolan har enligt uppgift noterat en ökning av anmälningar till kurser i skolämnen.

3.3.2 Yttranden

Remissinstanserna har i regel ej gått in på en detaljerad granskning av utredningarnas förslag rörande den kvantitativa omfattningen av vuxenutbildningen. Däremot har — som framgår av i det föregående redovisade synpunkter — i många yttranden tveksamhet anmälts beträffande möjligheterna att med hänsyn till bl. a. lärartillgången realisera programmen. Å andra sidan saknas inte heller de som hävdar att förslagen inte kan infria existerande förväntningar om utbildning från de vuxnas sida.

Skolöverstyrelsen accepterar i stort sett GU:s beräkningar av antalet personer som önskar påbörja gymnasial vuxenutbildning men utgår från att andelen som önskar partiell kompetens kommer att stiga. För den riksrekryterande utbildningen räknar överstyrelsen med ett lägre antal intagningsplatser än GU. *Tjänstemännens centralorganisation* finner GU:s prognosmaterial främst vittna om den stora osäkerhet som måste gälla prognoser av detta slag. Vuxenutbildningssystemet måste därför inrättas för att kvantitativt snabbt kunna anpassas efter utvecklingen. *Hermods* anser brevskolundervisningen vara underdimensionerad bl. a. mot bakgrund av företagets egna erfarenheter.

Den geografiska spridning som GU förordat tillstyrks av samtliga *länskolnämnder*. Flera av dessa går ett steg längre och anser att i undantagsfall undervisning skall kunna anordnas även på ort utan gymnasium om elevunderlag och övriga förutsättningar härför finns. *Länsskolnämnden i Kopparbergs län* håller före att deltidundervisning enligt årskurs 4 av teknisk gymnasielinje bör kunna anordnas även på sådan ort som saknar denna utbildning i ungdomsskolan.

Landsorganisationen uttalar att vuxenutbildningsorganisationen måste byggas ut så att den kan bli lätt tillgänglig för de studerande. Skall valfrihet på vuxenutbildningens område kunna skapas, får inte närhetsvalet bli dominerande. Eleven måste kunna välja den lämpligaste och ej i första hand den närmaste skolan. Oavsett bostadsort skall eleverna också kunna ges en kvalitativ likvärdig utbildning.

3.4 Departementschefen

3.4.1 Motiv för en reform

Under de senaste åren har frågan om vidgade insatser för att ge studie- och utbildningsmöjligheter för vuxna tilldragit sig ökad uppmärksamhet i den offentliga debatten. Vuxenutbildning har blivit ett samlingsbegrepp som kommit att inbegripa utbildnings- och bildningsverksamhet i många olika former och med skilda mål. Samhällets engagemang har koncentrerats till i första hand tre områden, nämligen den arbetsmarknadsinriktade utbildningen, den gymnasiala och förgymnasiala utbildningen samt folkbildningen.

Inom alla dessa områden föreligger en stark efterfrågan på ökade insatser av samhället. Av flera skäl måste dock huvudvikten läggas vid sådan verksamhet

som kan utgöra ett effektivt bidrag i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin. Utbildning i form av omskolning och fortbildning, som ingår som en betydelsefull del i de riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken, vilka antogs av statsmakterna vid föregående års riksdag, är den viktigaste typen av sådan verksamhet. Den arbetsmarknadspolitiskt betingade utbildningen är ett av samhällets medel i kampen mot arbetslöshet men samtidigt också i strävandena att underlätta strukturrationalisering och därigenom även främja en ökad inkomstutjämning.

Vid sidan härav finns det emellertid också utrymme för en verksamhet som tillgodoser de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter inom ramen för en mer allmänt inriktad bildning eller utbildning enligt ungdomsskolans kursplaner.

På kort tid har det svenska utbildningsväsendet undergått en genomgripande omdaning. De nya möjligheternas samhälle på utbildningsområdet avspeglar sig i bl. a. elevantalets utveckling. Tidigare fick endast några få procent av ungdomen chans till utbildning utöver den obligatoriska skolan. Av alla 16—18-åringar var omkring år 1940 10 % under utbildning och år 1960 över 30 %. F. n. torde ca två tredjedelar av denna ungdomsgrupp bedriva heltidsstudier. Denna utveckling har påskyndats av bl. a. ett kraftigt ökat studiestöd.

Men utbildningsreformerna har inte enbart inneburit större möjlighet för den enskilde att studera. Skolsystemet har också ändrat struktur. Parallellskolsystemet på den obligatoriska skolans stadium har avlösts av en enhetlig och gemensam grundskola, vars innehåll och uppbyggnad präglas av de nya och växande kraven från individ och samhälle. På det gymnasiala skolstadiet får reformerna till följd en mer homogen organisation av utbildningen i dess helhet och en därav följande ökad samordning mellan skilda utbildningslinjer. De olika studievägarna på det gymnasiala skolstadiet bildar samtidigt ett sammanhängande system, inom vilket så långt möjligt de enskilda ungdomarnas anlag och intressen kan mötas samtidigt som samhällets behov av utbildade tillgodoses.

Reformerna på undervisningens område har lett till betydande skillnader mellan unga och vuxna, mellan olika generationer i samhället. Ett uttryck för dessa olikheter i skol- eller högskolutbildning är det förhållandet att ca 80 % av 1930-talets årskullar har lämnat skolsystemet utan annan utbildning än en sex- till åttaårig obligatorisk skola, medan inom några få år en lika stor andel kommer att ha en elva- eller tolvårig utbildning bakom sig.

Den verkliga skillnaden i utbildningsstandard mellan generationerna är naturligtvis inte så stor som detta exempel kan ge vid handen. Många vuxna har genom deltagande i av organisationer, myndigheter, företag och andra anordnad utbildning i viss mån kunnat kompensera vad som brister i en formell utbildning. Praktisk verksamhet i organisationslivet har gett många skolning i bl. a. samhälls- och kulturfrågor. Bildningsverksamheten — som årligen samlar hundratusentals deltagare — har gett vidgade kunskaper inom en rad olika ämnen.

Genom utbildning i aftonskolor och kvällsgymnasier och genom enskilda studier vid brevskolor har många nått fram till ett studiemål som svarar mot ungdomsutbildningens. Även omskolningsverksamhetens roll bör beaktas i detta sammanhang.

Jag vill emellertid ge gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen rätt i deras bedömning att det finns ett stort antal vuxna vilka som unga fått nöja sig med en blygsam skolutbildning fastän de har förutsättningar och förmåga att tillgodogöra sig t. ex. gymnasiets eller fackskolans kurser. Det stora intresse bland vuxna för utbildnings- och bildningssträvanden som uppgifterna i det tidigare visar är ett uttryck för att otillfredsställda behov existerar i betydande omfattning, även om de inte låter sig anges med någon större precision. Samhället bör — som understrukits i flera remissyttranden — så långt möjligt ställa utbildningsresurser till förfogande för dessa grupper. På lång sikt försvagas självfallet detta rättsviseargument men för den tid vi nu kan över-skåda har det särskild tyngd.

Rätten att fritt välja studieväg är en av de centrala principerna för grundskolan. Ungdomarna är tillförsäkrade rätten att tillsammans med föräldrarna och inom de gränser, som läroplanen medger, bestämma utbildningens inriktning. Även på det gymnasiala skolstadiet tillmäts denna princip ökad betydelse. Vidare ges möjligheten att i vissa lägen växla studieriktning. Av praktiska skäl kan emellertid, som GU framhållit, en sådan övergång inte alltid förverkligas. Friheten i studievalet inom ungdomsutbildningen blir därför ofullständig om den inte förenas med möjligheten att senare i livet kunna ändra utbildningens inriktning.

En del ungdomar föredrar att gå ut i förvärvslivet omedelbart efter den obligatoriska skolgången för att längre fram skaffa sig kompletterande utbildning, andra att förlägga sin utbildning efter grundskolan till deltid. Även sådana utbildningssökande bör så långt möjligt få sina önskemål tillgodosedda. Jag vill också, i likhet med GU, erinra om att de som vill ha förlängd undervisning efter det att de fått slutbetyg från mindre kurs i gymnasiet och de som inte uppfyller de speciella behörighetskraven för inträde till akademiska eller andra högre studier har behov av särskilda utbildningsanordningar. Vuxenutbildningsmöjligheten medför totalt sett att trycket på ungdomsutbildningens resurser kan bli mindre.

Det finns sålunda enligt min mening en rad övertygande skäl för att även framdeles erbjuda utbildningsmöjligheter på förgymnasialt och gymnasialt stadium, dvs. motsvarande utbildning på grundskolans högstadium, fackskola, yrkesskola och gymnasium. Ett sådant ställningstagande innebär en bekräftelse av de bedömningar som låg till grund för 1962 och 1963 års beslut om utbyggnad av statens gymnasier för vuxna och införande av statsbidrag till kvällsgymnasier. Jag återkommer i det följande till frågorna om i vilka former och enligt vilken organisation denna vuxenutbildning bör ske.

Det vore emellertid att se för snävt på vuxenutbildningsfrågorna att begränsa åtgärderna till att gälla enbart utbildning enligt skolans eller universitetens kursplaner. Utbildningspolitiken har som ett av sina viktigaste mål att möjliggöra för allt fler att aktivt ta del i kulturlivet och att därmed göra livet rikare för den enskilde. Den kulturella orienteringen har därför förstärkts inom skolväsendet. I skolreformerna har också kraftigt markerats behovet inom skolan av fostran till självständigt ställningstagande i samhällsfrågor.

Till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet har hundratusentals vuxna sökt sig i syfte att tillfredsställa sina studieintressen. Den organisationsform, genom vilken folkbildningsverksamheten nått ut till de stora medborgargrupperna, är studiecirkelverksamheten. Variationsrikedomen i ämnesvalet inom studiecirkelverksamheten sammanhänger bl. a. med den nära anknytning till folkrörelserna som är kännetecknande för den svenska folkbildningen. Den har tillgodosett önskemål om komplettering av bristfälliga skolkunskaper i elementära ämnen men också andra önskemål — att få vidgade kunskaper för verksamhet inom organisationslivet, att vinna ökad förståelse för olika kulturyttringar eller att fördjupa sig inom det egna yrkesområdet. Bildningsverksamheten har härigenom bjudit goda alternativ för utnyttjande av fritiden. Även folkhögskolan har fullgjort betydelsefulla uppgifter av liknande slag.

Genom skilda åtgärder har samhällets engagemang för folkbildningsarbetet — i studiecirkel och vid folkhögskolor — markerats. Med en stigande utbildningsstandard kan verksamheten i framtiden inriktas på nya fält. Även under sådana förhållanden bör man emellertid enligt min mening alltjämt räkna med att studieförbunden och folkhögskolorna skall kunna tillgodose vuxnas utbildningsönskemål. Till den frågan återkommer jag i det följande.

Det utbildningsintresse som nyss beskrivits kan i främsta rummet sägas ha sin utgångspunkt i individuella önskemål. I dag blir samhällets uppgift i sådana fall att så långt möjligt underlätta för den enskilde att på rimliga villkor få tillgång till utbildning antingen denna meddelas inom samhällets utbildningsorganisation eller t. ex. studieförbundens verksamhet. För den arbetsmarknadsinriktade utbildningen gäller delvis andra målsättningar.

En viktig uppgift för utbildningsväsendet är att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft. En betydelsefull strävan är därför att utforma utbildningens innehåll med hänsyn till arbetsmarknadens krav. De fortlöpande förändringarna i näringslivet skapar emellertid nya behov. Krav reses på förändringar i utbildningens innehåll. Önskemål om anordnande av utbildningsvägar för nya arbetstagar-kategorier förs fram. Den snabba ekonomiska och tekniska utvecklingen medför ett behov av utbildning, som syftar till att bibringa yrkesutövarna nya kunskaper och färdigheter. Även om ungdomsskolans läroplaner och organisatoriska utformning successivt anpassas till förändringar av sådant slag,

påverkas inte den redan aktiva arbetskraften i produktionslivet av en ändrad skolorganisation.

Dynamiken i samhällsutvecklingen tar sig i stigande utsträckning uttryck i en allt starkare strukturrationalisering. T. ex. utgjorde antalet personer som sysselsattes i numera nedlagda företag ca 20 000 under föregående år. Det finns anledning att räkna med att koncentrationen av tillverkningen till de utvecklingsdugliga företagen kommer att fortgå i snabbare takt.

För att möta behovet av arbetsmarknadsinriktad utbildning har en omfattande verksamhet organiserats i form av yrkesutbildning. Successivt har allt fler arbetstagare beretts möjlighet till omskolning. Under nästa budgetår beräknas ca 70 000 personer komma att genomgå sådan utbildning. Genom arbetsmarknadsutbildningen har samhällets ansvar för den enskildes försörjningsmöjligheter klart markerats. Tiotusentals personer har getts möjlighet till en tryggad utkomst. Indirekt spelar utbildningen därmed också en roll inom strukturomvandlingen och medverkar därmed i inkomstutjämningen.

Redan i dag finns — som framgår av den tidigare redovisningen — utbildningsformer som ger möjlighet till vuxenutbildning. Kvällsgymnasier och andra aftonskolor med huvudsakligen allmän gymnasieutbildning och teknisk utbildning på sitt program har vuxit fram. Inom folkbildningens ram bjuds många studiealternativ och omskolning genom yrkesutbildning har expanderat snabbt. Det existerar således redan nu studieformer genom vilka det är möjligt att bereda de vuxna utbildning. En effektivisering av distributionen är emellertid nödvändig liksom en vidgning av utbildningsprogrammet. Jag framlägger i det följande förslag som förbättrar tillgången på utbildningstillfällen för vuxna. En riktpunkt för den utbyggnad som föreslås har varit att utbildningen skall kunna erhållas på sådant sätt att produktionsbortfallet begränsas. I dag betyder det att studier på deltid liksom tidigare kommer att dominera.

Man bör räkna med att vuxenutbildning i olika former kommer att få en allt större betydelse inom utbildningspolitiken. På sikt kan andra studieformer än deltidskurser komma att spela en större roll och även ämnesvalet kan förskjutas. Förändringar inom ungdomsutbildningen kan ställa vuxenutbildningen inför nya uppgifter. De förslag som nu framläggs representerar därför endast ett steg i utvecklingen på vuxenutbildningens område.

Förändringar av organisatorisk natur kan också komma att leda till en omprövning av nuvarande former för studiefinansiering inom vuxenutbildningen. De nuvarande studiesociala åtgärderna har — som framhållits i prop. 1966:52 — utformats för att tillgodose behovet för särskilda utbildningssituationer. Studiehjälpssystemet är främst konstruerat för ungdomarnas heltidsstudier i gymnasiala skolor. Genom studiemedlen garanterar samhället de universitets- och högskolestuderande tillgång till finansieringsmedel under heltidsstudier. Arbetsmarknadsutbildningen är ett av alternativen till olika stödåtgärder från samhällets sida vid arbetslöshet, varför systemet med utbildningsbidrag har en från övriga system avvikande utformning.

Så länge som den gymnasiala och förgymnasiala utbildningen i huvudsak sker på deltid, bör inte några väsentliga förändringar av nu gällande system komma till stånd. Men undersökningar pågår rörande konsekvenserna i skilda avseenden av ett för vuxenutbildningen särskilt utformat studiefinansierings-system.

Jag återkommer i det följande till frågan om vissa förbättringar inom studie-hjälpsystemet för vuxna studerande.

3.4.2 Distributionsvägar för vuxenundervisning

Möjligheterna att genomföra en reform som avsevärt vidgar de vuxnas studie- och utbildningstillfällen måste bedömas även mot bakgrunden av tillgången på främst pedagogiskt utbildad arbetskraft. Perspektivet på reformen vidgas därför till att avse även rationaliserings- och utvecklingsproblem inom utbildningsväsendet i dess helhet.

Utbildningsväsendet har byggts upp på lärarledd undervisning. De utvidgade utbildningsmöjligheterna för ungdomen — i såväl grundskola som frivilliga skolformer — har fått mötas med stora insatser av pedagogiskt utbildad arbetskraft. Mellan budgetåren 1962/63 och 1965/66 ökade t. ex. antalet lärare i skolväsendet med ca 3 000 per år, så att det totala antalet nu överstiger 80 000. Bakom denna utveckling ligger bl. a. en minskning av klasstorlekarna i det obligatoriska skolväsendet.

Inom vuxenundervisningen ställer sig i hög grad lärare med tjänst i ungdomsskolan till förfogande för tjänstgöring på övertid. Den utökning av undervisningsvolymen som utredningarna föreslagit har gjort det angeläget att söka belysa de anspråk på lärarresurser som vuxenutbildningen nu och framdeles kan komma att ställa. I det följande angivna uppgifter måste självfallet tolkas med försiktighet men ger dock en viss uppfattning om lärarbehovet.

Nuvarande undervisningsvolym vid statens gymnasier för vuxna — vid vilka undervisningen sker på dagtid — kan beräknas motsvara omkring 50 heltidstjänster. Vid kvällsgymnasierna, som i stor utsträckning anlitar lärare på övertid, uppgår motsvarande antal till 250 à 300. Vid yrkesskolornas deltidskurser kan undervisa såväl lärare, som kan inräkna deltidskurser i sin tjänstgörings-skyldighet, som andra lärare m. fl. Undervisningsvolymen svarar här mot 850 à 900 heltidstjänster. Totalt utgör således behovet av lärare inom de nämnda utbildningsformerna ca 1 200 »heltidstjänster». För jämförelsens skull bör nämnas att studiecirkelverksamheten har en volym som mätt på motsvarande sätt tar i anspråk minst det dubbla antalet heltidsengagerade personer, av vilka många dock ej är lärare. Sammanlagt skulle således enligt denna beräkningsmetod vuxenundervisningen ställa anspråk på personal, som — omräknat till heltidstjänster — uppgår till mindre än 4 000. Detta tal kan jämföras med över 80 000 för ungdomsskolan. De förslag om en utbyggd vuxenutbildning som GU

framlagt skulle medföra en ökning med ca 700 heltidstjänster inom lokal- och riksrekryterande vuxenutbildning. Härvid har då denna organisation förutsatts överta vissa delar av nuvarande yrkeskolutbildning, bl. a. tekniska aftonskolor, varför den faktiska ökningen blir väsentligt mindre. Även om man därutöver räknar med en viss expansion av deltidskurserna vid yrkesskolan kan det totala behovet av personal omräknat i heltidstjänster beräknas understiga 5 000.

Jag har redovisat dessa uppgifter för att ge en bakgrund till våra möjligheter att med tillgängliga resurser förverkliga föreliggande utredningsförslag. En expansion av vuxenundervisningen enligt utredningarnas förslag kommer att öka behovet av lärare, men denna ökning blir relativt begränsad. Givetvis bör likväl alla åtgärder prövas som leder till ett relativt sett minskat lärarbehov. Detta är särskilt betydelsefullt mot bakgrund av att vi ännu inte kunnat tillgodose utbildningsväsendets behov av pedagogiskt utbildad arbetskraft. Vill man — i enlighet med vad jag förordat i det tidigare — låta vuxenundervisningen spela en avsevärt större roll i såväl utbildnings- som arbetsmarknadspolitik blir sådana åtgärder av central betydelse.

Inom vuxenundervisningen är som jag nyss framhållit endast ett mindre antal lärare heltidsengagerade, beroende främst på att undervisningen till stor del är förlagd till kvällstid eller — som vid gymnasium för vuxna — till dagtid under koncentrerade kursperioder. Lärarbehovet är vidare väsentligt mindre genom att antalet undervisningstimmar i ett ämne är mycket lägre än inom ungdomsutbildningen. Vuxenelevernas intresse och erfarenheter har underlättat denna förskjutning från lärarledd undervisning till självstudier.

Den relativt måttliga expansion av vuxenundervisningen varom GU och YB framlagt förslag bör som jag nyss antytt i och för sig kunna tillgodoses genom en utbyggnad av inom vuxenundervisningen invanda studieformer. Vill man emellertid väsentligt vidga de vuxnas studie- och utbildningstillfällen, blir lärarsättande åtgärder nödvändiga. Remissinstanserna har också ansett det vara en brist hos utredningarna att t. ex. radions och televisionens roll inom vuxenundervisningen inte belysts.

Utbildningsväsendet är som jag framhållit mycket personalkrävande och antalet anställda har i föregående års långtidsbudget beräknats till ca 100 000. Genom beslutade öknningar av antalet utbildningsplatser ställs nya krav på personaltillskott. I ett sådant läge — och med den allmänna knappheten på kvalificerad arbetskraft som bakgrund — blir det angeläget att genomföra ett rationaliseringsarbete inom utbildningssektorn, som kan begränsa behovet av personaltillskott. Sådana åtgärder är exempelvis varierande klasstorlekar, förbättrade läromedel, programmerat inlärningsmaterial samt radio och television.

Radio och television i undervisningen är inga okända företeelser i skolans värld. Skolradion har f. n. en sändningstid av inemot 300 timmar, vartill kommer kurser i främmande språk med ca 140 timmar. Skoltelevisionens omfatt-

ning beräknas till ca 265 timmar. Dessa medier har — tillsammans med audiovisuella hjälpmedel — bidragit med ett aktuellt och stimulerande stoff och därmed gett möjlighet till kvalitetshöjningar inom undervisningen. Radio och television har emellertid hittills främst kompletterat lärarnas insatser.

Tiden är nu inne att gå ett steg vidare och låta dessa medier bli undervisningsbärande, dvs. helt eller delvis ersätta av lärare ledd undervisning. Härigenom skapas också reella möjligheter till en expansion av vuxenutbildningen. Ett ökat användande av radio och television i utbildningens tjänst måste därför bli en central punkt i vuxenutbildningsreformen.

Remissinstanserna har utförligt uppehållit sig vid problemet om möjliga distributionsvägar för vuxenundervisningen. GU och YB har avgränsat sitt utredningsarbete till att gälla undervisning som motsvaras av ungdomsutbildningen upp till och med det gymnasiala stadiet, dvs. enligt kursplanerna för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola. Utredningarnas förslag innebär att kommunerna även i framtiden skall svara för denna undervisning. I organisatoriskt avseende kan YB:s förslag uppfattas som en starkare institutionalisering genom inrättande av särskilda vuxenutbildningsinstitut som föreslagits få även andra utbildningsuppgifter, bl. a. inom omskolningen.

Vissa remissinstanser har ställt sig kritiska mot denna uppläggning och förordat att folkbildningsorganisationerna skall ges ökade uppgifter inom vuxenutbildningssektorn. Andra åter har särskilt framhävt radions, televisionens eller brevskolornas roll.

Den lösning jag förordar innebär att det allmänna i framtiden tar på sig ansvaret att i större utsträckning än nu förmedla undervisning via radio och television. Detta medför en utomordentligt stor spridning av utbildningsmöjligheterna för vuxna. Samhällets ansvar bör emellertid också sträcka sig till att ställa behövlig kompletterande muntlig undervisning till förfogande liksom att svara för undervisning i de fall då etermedier ej lämpligen kan utnyttjas. Liksom nu bör ungdomsutbildningens resurser tas i anspråk härför. Statliga och kommunala skolor för vuxna har betydelsefulla uppgifter att fylla även i framtiden. I vilken omfattning det är möjligt att bygga ut dessa skolor får avvägas mot bakgrund av tillgången på lärarpersonal m. m. Jag vill emellertid framhålla att jag inte tänker mig, att särskilda vuxenutbildningsinstitut skall upprättas utan vuxenutbildningen bör ingå som en del av det kommunala skolväsendet. Härigenom kan ungdomsskolornas lokaler, materiel och personal utnyttjas, vilket är ekonomiskt fördelaktigt.

Genom en utbyggnad av radio-tv-undervisningen vinnns också en betydelsefull stimulans för folkbildningsarbetet. Goda möjligheter skapas att kombinera radio-tv-undervisning i olika ämnen med gruppstudier inom studiecirklar. De ämnesområden inom vuxenutbildningen, där insatser kan göras från studieförbun-

den torde i huvudsak vara de av jämförelsevis allmän karaktär; de samhällsvetenskapliga ämnena är exempel härpå. Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet erbjuds här nya och stimulerande arbetsuppgifter.

3.4.3 Vuxenutbildningens framtida omfattning

Såsom jag redovisat i det tidigare finns redan i dag ett betydande intresse för studier och utbildning bland de vuxna. Inom nuvarande organisationsformer har en successiv stegring av elevantalet ägt rum. För den arbetsmarknadspolitiskt betingade utbildningen har riktlinjer dragits upp vid föregående års riksdag, innefattande även en bedömning av den kvantitativa utvecklingen.

De föreliggande utredningsförslagen innehåller även vissa utgångspunkter för en bedömning av vuxenutbildningens framtida omfattning. GU har lagt fram förslag till ett program för dimensioneringen av fackskol- och gymnasieutbildning jämte förgymnasial utbildning. För yrkesskolektorns del föreligger däremot inte samma preciserade bedömning. Båda utredningarna har utgått från att undervisningen tills vidare i betydande omfattning kommer att kräva lärarhandledning. En summering av betänkandena tyder på att ca 75 000 personer skulle erhålla undervisning enligt kursplanerna för högstadiet, fackskola, gymnasium och yrkesskola. Härtill kommer ett antal personer i deltidskurser av nuvarande typ inom yrkesskolan.

Mina ställningstaganden i det tidigare bygger på att radion och televisionen i större utsträckning skall tas i undervisningens tjänst. Det blir då möjligt att erbjuda undervisning till många fler. Statskunskapskursen hade t. ex. ett lyssnarunderlag av 60 000 personer. Härigenom öppnas möjligheten för medborgarna att i de ämnen, vari undervisning förmedlas via etermedierna, skaffa sig kunskaper motsvarande dem som meddelas i gymnasial eller postgymnasial utbildning. Den utbildningsorganisation som skall ha att möta behovet av erforderlig lärarledd undervisning har utformats med syfte att uppnå största möjliga flexibilitet. Såväl den kommunala skolorganisationen som folkbildningens resurser bör kunna utnyttjas.

Vissa ämnen vänder sig till en så bred publik att det är motiverat med eterdistribution. För att tillgodose mer speciella elevintressen skall såväl en rikskryterande som en lokal vuxenutbildningsorganisation stå till förfogande enligt de grunder som jag ämnar föreslå i det följande.

Med denna uppläggning av vuxenutbildningen blir det inte möjligt att fixera omfattningen till ett bestämt elevantal i olika typer av kurser. Ett förverkligande av förslagen leder till att ett avsevärt större antal personer kan ges möjlighet till utbildning och studier med samma personella insatser som utredningsförslagen förutsatt. Det är en uppgift för utbildningsmyndigheterna att mot bakgrund av bl. a. tillgången på pedagogiskt utbildad arbetskraft ha sin uppmärksamhet riktad på vuxenutbildningens tillväxt.

Utanför den av samhället bedrivna eller understödda vuxenutbildningen lig-

ger en i vissa avseenden inte obetydlig verksamhet. YB har på detta område företagit ett visst kartläggningsarbete, men kunskaperna är dock i många fall inte tillräckliga för att man skall kunna bedöma dessa utbildningsaktiviteters ställning. Det är därför betydelsefullt att utbildnings- och arbetsmarknadsmyndigheterna skaffar sig kännedom om den utbildningsverksamhet som t. ex. organisationer, myndigheter och företag bedriver. Ett underlag kan därigenom erhållas för ett vidare planeringsarbete inom vuxenutbildningsområdet.

4. Utbildning via radio, television m. m.

4.1 Inledning

Såsom framhållits i det föregående har frågan om utnyttjande av bl. a. radio och television i undervisningens tjänst tilldragit sig uppmärksamhet såväl i gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens betänkanden som bland remissinstanserna. För egen del har jag också bedömt möjligheterna att ta i anspråk dessa medier som mycket goda inte minst för att tillgodose de vuxnas ökande utbildnings- och bildningsönskemål. Detta förutsätter emellertid att flera problem av bl. a. organisatorisk art löses. I detta avsnitt sammanställs därför i olika sammanhang framlagda synpunkter och förslag rörande utnyttjande av radio och television inom utbildningsväsendet. Vidare återges huvuddragen av reserapporten om datamaskinförmedlad utbildning.

4.2 Utbildning via radio och television

4.2.1 Utnyttjande inom utbildningsområdet

4.2.1.1 Hittillsvarande verksamhet

Skolradion började sina sändningar redan år 1929 och skoltelevisionens verksamhet inleddes år 1961. De program som erbjuds skolorna är i princip inte avsedda att ersätta lärarledda lektioner utan avsikten är att erbjuda stoff av annat slag eller i annan form än skolans vanliga och därmed berika och stimulera undervisningen. Ett undantag har sedan länge ämnet musik utgjort, där skolradion tidigt började ge lektioner som hjälp åt lärare med svårigheter att undervisa i ämnet. En annan avvikelse från den allmänna principen skedde när skolradion började sända kurser i engelska för klasser vilkas lärare saknade behörighet att undervisa i ämnet. Med program i sådana nya ämnen som naturkunskap och teknologi har skolradion vidare sökt ersätta vissa kursmoment, i vilka andra läromedel helt eller delvis saknats.

Programmen riktar sig till alla stadier i den obligatoriska skolan och gymnasiet och företräder i stort sett samtliga skolämnen, med tonvikt på främmande språk, musik, svenska och samhällskunskap. Relativt sent har program för de yrkesutbildande skolorna börjat produceras.

Praktiskt taget alla program förutsätter att eleverna har tillgång till visuellt studiematerial, som i regel har formen av elevhäften men i fråga om vissa program har framställts färgbildsserier, avsedda att projiceras parallellt med avlyssningen. Vidare publiceras lärarhäften som ger information om programmen, förslag till för- och efterbehandling, litteraturanvisningar o. d.

För budgetåret 1966/67 har skolradions sändningstid beräknats komma att

omfatta 278 timmar. Härtill kommer skolradions kurser i främmande språk med en sändningstid om 142 timmar. Skoltelevisionen beräknas under samma år omfatta 264 timmar.

Skolradions framtida uppgifter behandlades inom 1960 års radioutredning, som tillsatte en särskild delegation för att utreda skolradions och skoltelevisionens framtida omfattning, inriktning och finansiering. På grundval av ett inom delegationen utarbetat betänkande framlade radioutredningen år 1963 vissa förslag i ärendet, som blev föremål för beslut vid 1964 års riksdag (prop. 1964: 1 bil. 8 s. 299, SU 9, rskr 105). Detta ställningstagande ändrade inte grundprinciperna för skolradions och skoltelevisionens verksamhet.

Som ett led i radioutredningens arbete anordnades en akademisk *kurs i statskunskap* för betyget Godkänd. Kursen anordnades i samarbete mellan Sveriges Radio och institutionen för statskunskap vid Stockholms universitet. Den motsvarade helt institutionens ordinarie undervisning för betyget Godkänd och avsåg att på två terminer leda fram till detta betyg. Samma fordringar som enligt gällande studieplan tillämpades; tentamensskrivningarna var t. ex. gemensamma för institutionens ordinarie studenter och deltagare i radiokursen.

Radiokursen startade i januari 1965 och programtiden uppgick till totalt 60 timmar. Härtill kom deltagande i diskussionsseminarier. Uppskattningsvis följde ca 60 000 personer varje program. En särskild kursbok utgavs för ändamålet och såldes i över 20 000 exemplar. Omkring 1 500 personer deltog i seminarierna och ca 1 100 personer har hittills uppnått betygsgraden Godkänd.

Ca 1 750 personer insände registerkort till institutionen.

Med hänsyn till att denna kurs var den första i sitt slag har Sveriges Radio låtit utföra vissa undersökningar om deltagarna. Dessa visar bl. a. på en stark dominans för männen och 20—40-åringar. Omkring tre fjärdedelar av deltagarna var hemmahörande i städer och lika många hade avlagt studentexamen. Endast ett fåtal arbetare och jordbrukare deltog i kursen, som i stället dominerades av till utbildningsväsendet — som lärare eller studerande — knutna personer. Ca 40 % tillhörde sistnämnda kategori. En stor del av deltagarna var också inskrivna vid universitet; en fjärdedel hade avlagt ett eller flera akademiska betyg.

Omkring 20 % av deltagarna åberopade yrkesskäl som motiv för att följa kursen, 17 % intresse för ämnet, 11 % allmänbildningsskäl och 20 % intresse för studieformen. De yrkesmässiga skälen betonades särskilt starkt av personer med lägst studentexamen, medan allmänbildningsmotivet och intresset för ämnet var starkare hos övriga personer.

Av dem som anmält sig under vårterminen 1965 gjorde en fjärdedel minst ett tentamensförsök. I juni 1966 hade omkring 10 % av de anmälda avlagt betyg. Enligt undersökningen existerade ett kraftigt samband mellan utbildningsnivå och betyg.

Ett experiment med kombinerad radio- och korrespondensundervisning för vuxna företas under innevarande budgetår. I samarbete mellan Sveriges Radio och vissa brevsolor har nämligen utarbetats en *kurs i svenska*, motsvarande grundskolans högstadium men avpassad för en vuxen publik. Antalet program utgör ca 65, motsvarande ca 30—35 timmar. En kursbok har sålts i ca 20 000 exemplar.

Inom det högre utbildningsområdet har vidare vissa lärarutbildningsanstalter försetts med resurser för *intern television*.

Som exempel kan nämnas att lärarhögskolorna i Malmö, Stockholm och Göteborg erhållit medel för inköp av viss utrustning. Även förskoleseminariet i Örebro har anordningar för intern television. Dessutom har bl. a. vissa medicinska institutioner televisionsanläggningar. I prop. 1967: 1 (bil. 10 s. 359 o. 362) har slutligen förslag framlagts som möjliggör för gymnastik- och idrottshögskolorna i Stockholm och Örebro att anordna intern television.

4.2.1.2 Förslag från utredningar m. m.

Vissa förslag har framlagts om utnyttjande av radio och television i utbildningsväsendet.

1960 års radioutredning framlade i ett särskilt betänkande (Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. SOU 1965: 21) sina synpunkter och förslag på anordnande av utbildning för bl. a. vuxna. Radioutredningen föreslog därvid en försöksverksamhet inom Sveriges Radio för att inför en framtida utbyggnad av utbildningsmöjligheterna i etermedia få pröva skilda kombinationer av olika studieformer, eterlämplighet för olika stadier och ämnesområden m. m. Som ett projekt på gymnasiestadiet föreslog utredningen därvid anordnandet av en gymnasiekurs i engelska i radio, kompletterad med korrespondensstudier.

I sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 har *universitetskanslersämbetet* tagit upp frågan om anordnande av ytterligare akademiska radiokurser. En fortsättning på kursen i statskunskap med undervisning i andra ämnen framstår enligt ämbetet som klart motiverad. Man bör därvid närmast välja ämnen, där efterfrågan på universitetsutbildning är stor och svår att tillgodose på grund av lärarbrist och där samtidigt intresse föreligger från folkbildningsarbetets synpunkt. I regel torde ett-betygsnivån bära eftersträvas. Ämnena nationalekonomi och företagsekonomi uppfyller enligt ämbetet i hög grad dessa krav, och radiokurser i dessa ämnen föreslås snarast möjligt komma till stånd. Även vissa andra ämnen — främst samhällsvetenskapliga — kan lämpligen inordnas i en flerårsplan för ett radiouniversitet.

Enligt ämbetets mening bör redan vid förberedelserna till nya radiokurser de rationaliseringsmöjligheter för den ordinarie akademiska undervisningen beaktas som en radiokurs erbjuder. För att få underlag för en bedömning av hur material från en radiokurs kan användas i den vanliga undervisningen planerar ämbetet att göra ett försök vid institutionen i statskunskap vid Stockholms universitet med alternativa uppläggningar av ett avsnitt av en delstudiekurs för betygsgraden Godkänd. Avsikten härmed är närmast att undersöka om frekvensen av godkända tentamina kan höjas genom en kombination av radiokurs och intensivundervisning i små grupper.

1963 års universitets- och högskolekommitté framlade i sitt betänkande Utbyggnaden av universitet och högskolor (SOU 1965: 11—12) förslag om bl. a. inrättande av en ny *teknisk högskola i Linköping*. Kommittén ansåg det angeläget att söka begränsa kostnaderna för den föreslagna utvidgningen av den tekniska högskoloutbildningen och förordade därför införande av tvåskiftssystem vid den nya högskolan, kombinerat med sluten-krets-television. Härigenom ansåg kommittén att lokaler och lärarkrafter skulle kunna utnyttjas på ett mer rationellt sätt. I prop. 1965: 141 angående utbyggnaden av universitet och högskolor tillstyrktes detta förslag. Riksdagen godtog förslaget (SU 173, rskr 411). Den nya tekniska högskolan är avsedd att påbörja sin verksamhet under läsåret 1969/70 men kommer att flytta in i permanenta lokaler först påföljande läsår. Vid denna senare tidpunkt är det således nödvändigt att ha tillgång till i förväg producerade undervisningsprogram.

För att förbereda förverkligandet av bl. a. verksamheten vid den nya tekniska högskolan i Linköping har tillsatts lokala tv-kommittéer dels vid tekniska högskolan i Stockholm, dels vid Uppsala universitet. I sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 har ämbetet föreslagit anordnande av en försöksverksamhet förlagd till dessa båda läroanstalter. Denna verksamhet skall samordnas med den försöksvisa användningen av vid universitet och högskolor befintlig eller under anskaffning varande tv-utrustning som är avsedd för undervisning. Verksamheten som redan påbörjats i form av bl. a. utbildning och viss planeringsverksamhet bör enligt ämbetet utvecklas snarast möjligt till produktion av program. Genom beslut den 9 december 1966 har Kungl. Maj:t anvisat medel för anställande av försöksledare vid nämnda läroanstalter, vilka skall arbeta i anslutning till de lokala tv-kommittéerna.

4.2.2 Distributionsmöjligheter

4.2.2.1 Nuvarande avlyssningsförhållanden

I olika sammanhang har undersökningar gjorts i syfte att klarlägga i vilken utsträckning skolorna använder skolradios program. Radioutredningens skoldelegation redovisade visst sådant material. Utvecklingen går emellertid så snabbt att dessa siffror torde vara föråldrade. Färskare undersökningar har gjorts av Sveriges Radio, varigenom det är möjligt att för grundskolans del erhålla en bild av bl. a. intresset för programmen, tillgången på utrustning för mottagning samt om avlyssningen skett direkt eller via band (år 1965).

I praktiken har i dag varje klass inom den obligatoriska skolan tillgång till utrustning som möjliggör avlyssning av skolradioprogram; för skoltelevsionsprogrammen är andelen ca 75 %. En betydande del av klasserna är också utrustade med radio och bandspelare i klassrummet. I lågstadiet har hälften

radio och ca 15 % bandspelare. För mellanstadiet utgör motsvarande tal ca 70 resp. 40 %, för högstadiet ungefär 40 % för båda avlyssningsanordningarna. Skolradioprogrammen används främst inom lågstadiet. Nära nog samtliga lågstadieklasser har lyssnat till ett eller flera sådana program. Talen är lägre på mellan- och högstadiet (ca 80 resp. 70 %). Tv-program har däremot främst använts inom mellanstadiet, där två av tre klasser utnyttjat åtminstone någon utsändning. För lågstadiet noteras ca 45 %, för högstadiet drygt 30 %.

Enligt uppgifter från skolöverstyrelsen är dock den bild dessa urvalsundersökningar ger alltför ljus. Sålunda skulle enligt överstyrelsen skolorna i ca 200 kommuner sakna tv-mottagare.

De undersökningar som radioutredningens skoldelegation utförde visade på skillnader i fråga om de faktiska avlyssningsförhållandena. Även nu är direktavlyssning mer vanlig på lågstadiet, avlyssning via band på högstadiet.

4.2.2.2 Tillgång på utrymme i etern m. m.

Den sammanlagda programtiden i ljudradions riksprogram uppgick under 1963/64 till 15 600 timmar, vartill kom skolradion med 300 timmar och regionalradion med 1 500 timmar. Enligt radioutredningens förslag skulle sändningstiden vid mitten av 1970-talet uppgå till 18 400 timmar, vartill skulle komma skolradion med uppskattningsvis 600 timmar och regionalradion med 5 200 timmar. I prop. 1966:136 angående rundradions fortsatta verksamhet m. m. framhöll chefen för kommunikationsdepartementet, att frågan om utökning av de olika programmen måste bedömas successivt i samband med den årliga prövningen av radioföretagets medelsbehov samt att därvid också den allmänna programverksamhetens behov av ökade sändningstider får vägas mot angelägna anspråk på programtid, som torde komma att framföras från undervisningsmyndigheternas sida till förmån för olika utbildningsaktiviteter.

Ljudradion förfogar f. n. över tre riksomfattande kanaler. Enligt radioutredningen finns emellertid möjlighet att genom teknisk »klyvning» av dessa tre kanaler erhålla ytterligare tre kanaler. En av dessa har av utredningen förutsatts bli reserverad för stereofoniska sändningar, medan de två övriga skulle vara disponibla för andra ändamål. Radioutredningen föreslog att en av kanalerna skulle disponeras för s. k. särskild rundradio, som således skulle kunna utnyttja de nya tekniska möjligheterna. Radioutredningen tänkte sig därigenom möta angelägna programbehov inom olika delar av undervisnings- och bildningsområdet, hos intresseorganisationer, folkrörelser och samfund med kommunikations- och kontaktproblem. I sitt yttrande över radioutredningen har televerket framhållit att man ännu inte med full säkerhet kan uttala sig om kanalklyvnings-systemets tekniska användbarhet och tillförlitlighet. Härför fordras ytterligare prov under viss tid.

I nyssnämnda proposition har chefen för kommunikationsdepartementet uttalat, att om tekniska och ekonomiska betingelser för den särskilda rundradions

användning skulle konstateras föreligga, kommer frågan om en fortsatt utredning av förutsättningarna och formerna för utnyttjandet av ifrågavarande sändningsmöjligheter att övervägas. I ett sådant sammanhang bör kartläggas bl. a. vilket intresse som kan föreligga hos olika undervisningsmyndigheter, intresse- och bildningsorganisationer, etc.

År 1963/64 utgjorde den sammanlagda programtiden i televisionens program 2 270 timmar, dvs. 43,6 timmar per vecka. Av dessa angivna tal utgjordes 2,6 timmar i veckan av skoltelevision. Radioutredningen föreslog inrättande av en andra televisionskanal från budgetåret 1967/68. Härigenom skulle den sammanlagda sändningstiden öka till ca 100 timmar i veckan vid mitten av 1970-talet. Härutöver tillkommer tid för bl. a. skoltelevision, som vid nyssnämnda tidpunkt beräknats ha en omfattning av 40 timmar i veckan.

I prop. 1966:136 har chefen för kommunikationsdepartementet föreslagit att ett andra program för televisionen startar vid årsskiftet 1969/70. Sändningstiden beräknas under det första året till ca 20 timmar i veckan. Sändningstiden utökas sedan successivt till dess att samma sändningstid erhålls i båda kanalerna.

Utöver de två kanaler som sålunda kommer att tas i anspråk för Sveriges Radios televisionsverksamhet finns möjlighet att disponera en kanal för helt och en för delvis rikstäckande sändningar. Radioutredningen har i sitt betänkande pekat på möjligheten att utnyttja en tredje televisionskanal enbart för utbildningsändamål. Till denna fråga har ställning inte tagits i prop. 1966:136.

4.2.3 Tillgång på produktionsresurser

Produktion av program för skolradio och skoltelevision sker inom Sveriges Radio. Omfattningen av produktionen framgår av vad som meddelats under punkt 4.2.1.1. Radioutredningens skoldelegation behandlade frågan om Sveriges Radios ställning som producent för utbildningsprogram och framhöll som sin mening att företaget även i framtiden borde utgöra produktionscentrum för skolprogram i radio och television.

Vid sidan av Sveriges Radio finns emellertid även vissa privata företag som framställer televisionsprogram för eterdistribution samt sluten-krets-television. Jämfört med Sveriges Radio är det emellertid frågan om en verksamhet i liten skala.

I sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 har, såsom nämnts i det föregående, universitetskanslersämbetet framlagt förslag om att en försöksverksamhet för sluten-krets-television skall inledas vid tekniska högskolan i Stockholm och universitetet i Uppsala. Ämbetet framhåller angelägenheten av att denna verksamhet ges resurser för en snabb start och för en så differentierad uppläggning att erfarenheter av olika inlärningssituationer kan vinnas.

4.2.4 Vissa organisatoriska frågor

Skolprogramverksamheten hos Sveriges Radio är nu sammanförd till en avdelning under en skolprogramchef, som är direkt underställd radiochefen. Avdelningen består av ett planeringsorgan, en sektion för skolmateriel samt två programsektioner, en för skolradio och en för skoltelevision. I planeringsorganet ingår också av skolöverstyrelsen utsedda programkonsulenter. Ställningstagandena i anledning av prop. 1966:136 innebär i detta avseende att en enhet för utbildningsprogram skall finnas som en av sex självständiga programenheter inom Sveriges Radio.

I radioutredningens betänkande ägnades frågan om organisationen av bildnings- och utbildningsverksamhet särskild uppmärksamhet. Utredningen föreslog inrättande av en s. k. utbildningsradio-television med uppgift att svara för programaktiviteter som ingår som led i studier, vilka åsyftar viss kompetens och anknyter till det allmänna skol- och utbildningsväsendets kurser, samt av studieradio-television med uppgift att svara för programaktiviteter som har folkbildningskaraktär och avser fria, ej målinriktade studier. I prop. 1966:136 avvisades utredningens försök till gränsdragning mellan dessa programaktiviteter och departementschefen uttalade bl. a., att om en gränsdragning skulle ske vore det i så fall mera naturligt att på vuxenutbildningsområdet särskilja den utbildning som över huvud tillgodoser intentionerna med en av offentlig myndighet eller på annat sätt godkänd läro- eller studieplan. Vidare hänvisades till att utredningens förslag om programverksamheten på utbildningsområdet och hithörande frågor borde bedömas i samband med propositionen om vuxenutbildningens framtida utbyggnad.

I de förslag om utnyttjande av radio och television inom utbildningen som framlagts har även organisatoriska frågor berörts. Universitetskanslersämbetet har i sin begäran om medel för nästa budgetår räknat med att i fråga om den eterburna akademiska undervisningen ansvaret för undervisningens uppläggning och innehåll, studieplanernas utformning och examination bör ligga inom universitetsväsendet. För den interna televisionen har ämbetet — som redovisats i det tidigare — tillsatt två lokala kommittéer. I förberedelsearbetet på detta område är även ämbetets universitetspedagogiska utredning inkopplad.

4.3 Datamaskinförmedlad utbildning

4.3.1 Reserapporten

Studiegruppens uppdrag avsåg att i Förenta staterna studera vissa problem på vuxenutbildningens område med speciell inriktning på datamaskinellt understödd undervisning (Computer Aided Instruction). Såväl forskningen som utvecklingsarbetet på det aktuella området i Förenta staterna tog vid tidpunkten för resan endast i ringa mån sikte på vuxenundervisningen, varför gruppens erfarenheter främst beräknas vara till gagn för det allmänna skolväsendet.

I reserapporten ger gruppen inledningsvis vissa beskrivningar av datamaskin-systemets funktion m. m. och redogör för olika besök samt lämnar vissa allmänna synpunkter på utnyttjandet av datamaskiner i utbildningsväsendet.

Gruppen skiljer mellan sådan verksamhet, där datamaskinen är lärarstödjande i utbildningen, och sådan där utbildning kan ske med ingen eller endast ringa insats per elev av lärarutbildad personal. Gruppen gör därvid en bedömning av vilka ämnesområden och stadier som kan komma i fråga för en dataförmedlad utbildningsverksamhet.

Enligt gruppens mening är det möjligt att utnyttja datamaskinförmedlad utbildning inom bl. a. grundskolans samtliga stadier, fackskola, gymnasium och yrkesskola samt universiteten. De ämnen som kan komma i fråga är i grundskola och gymnasiestadiets skolformer bl. a. matematik, svenska, engelska, samhällskunskap, geografi, naturvetenskapliga ämnen, fackämnen inom området för industri och hantverk och på universitetsstadiet utbildning för betygsgraden Godkänd i de flesta mer frekventa ämnena samt för betygsgraden Med beröm godkänd i de bäst strukturerade ämnena. I vissa fall kan endast delar av ett ämne ges via det föreslagna mediet. Gruppen framhåller att motivet för att använda datamaskinförmedlad utbildning inte kan bedömas enbart utifrån vad som är pedagogiskt möjligt. Även ekonomiska faktorer måste tillmätas betydelse. Det är dock nu inte möjligt att ange de vinster i form av ökad effektivitet, höjd kvalitet och besparingar som kan förmodas uppkomma vid en utbredd tillämpning av utbildning med datamaskin.

Såväl kvalitetshöjande som lärarersättande effekter kan enligt rapporten uppnås. För att utbildning med datamaskin skall bli ekonomiskt gynnsam fordras enligt rapporten, att de upplagda kurserna utnyttjas av ett stort antal elever och att kurserna i sina grunddrag skall kunna bibehållas under en relativt lång tid. I den traditionella utbildningen utgör ersättning för läroboksförfattande den mindre utgiftsposten, lärarlönerna den större. I datasystemet däremot, framhåller gruppen, är kursuppläggningsen avsevärt mer kostsam än datamaskintiden.

Gruppen anser att datatekniken inrymmer inte oväsentliga rationaliseringsmöjligheter för utbildningssektorn, även om de nu inte kan närmare kvantifieras. Ett utvecklingsarbete bör därför sättas i gång med syfte att närmare undersöka datateknikens användningsområden inom utbildningsområdet och att utforska rationaliseringsaspekterna. Under de första åren bör försöksverksamheten syfta till att börja praktiska försök i mindre omfattning för att utarbeta kurser som lämpar sig för svenska förhållanden. Vidare bör försöksverksamheten omfatta studium och viss utveckling av elevstationsutrustning, undersökning hur telekommunikationsnätet vid reguljär utbildningsverksamhet bäst skall kunna utnyttjas, utbildning av personal och instruktion av tekniken inom lärarutbildningen. Slutligen bör en aktiv information ges om de möjligheter tekniken erbjuder inom utbildningsområdet.

Verksamheten bör enligt förslaget ledas av en särskild av Kungl. Maj:t utsedd delegation för datamaskinförmedlad utbildning, bestående av två repre-

sentanter för universitetsväsendet, två för skolväsendet, en för statskontoret, en för telestyrelsen och en för den institution, vartill försöksverksamheten förläggs. Försöksverksamheten föreslås bli förlagd till lärarhögskolan i Uppsala.

Gruppen har vidare utvecklat vissa synpunkter på maskinfrågor, varvid gruppen föreslår att man för svensk försöksverksamhet i första hand undersöker möjligheterna till en överenskommelse om samarbete med IBM Svenska AB. Gruppen har framlagt ett detaljerat förslag rörande personal- och lokalbehov samt utnyttjande av IBM undervisningssystem 1500 med 15 elevstationer.

Kostnaderna för den verksamhet, som föreslagits starta fr. o. m. den 1 januari 1967, uppgår till 0,4 milj. kr. under det första budgetåret (1966/67), 1,0 milj. kr. för det andra och 1,1 för det tredje.

4.3.2 Yttranden

De som yttrat sig över gruppens rapport har intagit en positiv ställning till tanken att utnyttja datamaskiner i utbildningsväsendet med av gruppen angivna syften. Allmänt tillstyrkande uttalanden görs av *universitetskanslersämbetet*, *statistiska centralbyrån*, *statens råd för samhällsforskning* och *Landsorganisationen*. I några yttranden förs en diskussion om dataförmedlad utbildning visavi programmerad undervisning. *Skolöverstyrelsen* framhåller att begreppsmässigt bör det förra ses som en gren av det senare, vilket inte tillräckligt klart kommit fram i rapporten. Med hänsyn till svårigheterna på konstruktionssidan bör vidare arbetet inriktas på att framställa välkonstruerade och grundligt utprovade inlärningsprogram. Även *statens råd för samhällsforskning* anför liknande synpunkter.

Den av gruppen föreslagna försöksverksamheten tillstyrks i flertalet yttranden. *Svenska arbetsgivareföreningen* är däremot av flera skäl tveksam. Föreningen bedömer antalet elevstationer som alltför begränsat för en snabb och samtidigt mångsidigt inriktad försöks- och forskningsverksamhet. En alltför tidig fastlåsning vid det föreslagna datamaskinsystemet kan vidare innebära vissa risker för en fördröjning av utvecklingen av redan befintliga datasystem som för senare praktiskt bruk kan visa sig bättre lämpade. Föreningen ifrågasätter också om den datamaskinförmedlade utbildningen bör ges den prioritet som gruppens förslag innebär. Bestämning av datasystem och erforderlig elevstationsutrustning bör ske först sedan en detaljerad målprecisering skett. *Hermods* anser att den datamaskinförmedlade undervisningen tills vidare bör komma i andra hand, efter en större satsning på utformning av skriftligt undervisningsmaterial. *Landsorganisationen* anser att även folkbildningsverksamheten bör komma in i arbetsprogrammet.

I fråga om den föreslagna lokaliseringen till lärarhögskolan i Uppsala anser *skolöverstyrelsen*, *byggnadsstyrelsen*, *statens råd för samhällsforskning*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Tjänstemännens centralorganisation* ytterligare utredning behövlig.

Den föreslagna anordningen med en särskild delegation har tillstyrkts av samtliga som uttalat sig i frågan. Förslag om representation från andra myndigheter, organisationer etc. än de föreslagna har förts fram av *Tjänstemännens centralorganisation*, *Sveriges akademikers centralorganisation* och *Försvarets brevskola*. *Landsorganisationen* anser att en representant för folkbildningsverksamheten bör ingå i delegationen. *Svenska arbetsgivareföreningen* anser att delegationens uppgifter bör avse samtliga planerade projekt avsedda för rationaliseringen av utbildningsstoffets förmedling. Som huvuduppgifter pekar föreningen på bl. a. initierande av forskningsinsatser och försöksverksamhet inom ramen för hela den utbildningsteknologiska sektorn, granskning och samordning av olika projekt samt kontinuerlig internationell bevakning. En representant från utbildningssektorn inom det enskilda näringslivet bör vidare ingå i delegationen. *Universitetskanslersämbetet* för fram tanken på att utbildningsmyndigheterna får ett gemensamt ansvar för bl. a. radio-televisionsundervisning och datamaskinförmedlad undervisning. Som ett provisorium tillstyrks dock delegationen.

4.4 Departementschefen

Som framgår av vad jag anfört i det föregående räknar jag med att radio och television i väsentligt vidgad utsträckning skall utnyttjas i utbildningen, såväl för att tillgodose de vuxnas utbildningsbehov som för att vidga det pedagogiska utvecklings- och rationaliseringsarbetet inom ungdomsutbildningen. Den redovisning jag därvid lämnat visar bl. a. att skolradio och skoltelevision nästan undantagslöst utgjort ett betydelsefullt hjälpmedel inom skolväsendet. Det har däremot inte varit fråga om att ge dem en undervisningsbärande ställning i utbildningsorganisationen.

De erfarenheter som gjorts beträffande radiokurserna i statskunskap och svenska talar för att etermedierna bör kunna komma att spela en betydelsefull roll inom vuxenutbildningen. Även inom ungdomsutbildningen bör ett utvecklingsarbete med undervisningsbärande program komma till stånd. För att leda och samordna en verksamhet av det slag jag i det följande kommer att föreslå har jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande av den 24 februari 1967 tillkallat en särskild kommitté.

Jag vill först ange vissa *allmänna synpunkter* på det kommande arbetet inom detta område.

Undervisningsbärande program torde i princip kunna framställas för flertalet delar av utbildningsområdet. Under ett inledande skede bör emellertid en viss koncentration av verksamheten ske, i första hand inriktad mot de gymnasiala skolformerna. Härvid bör sådana ämnen väljas som är lämpade för undervisning med inslag som förmedlas av etermedier och som har ett stort elevunderlag och där således rationaliseringsvinsten är påtaglig. Jag tänker därvid bl. a. på moderna språk, samhällsvetenskapliga och vissa naturvetenskapliga ämnen samt

ämnen inom den gymnasiala yrkesutbildningen. Härvid bör beaktas möjligheten att använda kurserna inom omskolningsverksamheten.

Man får räkna med att undervisningen via etermedier kommer att ersätta proportionsvis olika stora delar av den reguljära undervisningen. Särskilt för vuxna bör det vara möjligt att låta undervisningen bedrivas till sin huvudpart via radio och television. I vissa fall bör man emellertid räkna med att behov föreligger att komplettera den eterutsända undervisningen med — förutom det tryckta kursmaterial som alltid måste ingå i en kurs av här avsett slag — t. ex. muntlig undervisning eller korrespondenskurser. Inom ungdomsutbildningen torde man få räkna med att en kompletterande muntlig undervisning blir vanligare, bl. a. med hänsyn till den fostran för samhälls- och arbetsliv som är ett väsentligt led i all utbildning av ungdom.

Redan under nästa budgetår räknar jag med att det skall vara möjligt att möta de vuxnas utbildningsönskemål på två olika punkter. Vid mina överväganden i fråga om val av ämne har jag ansett det angeläget att inledningsvis koncentrera verksamheten till det gymnasiala stadiet. Jag har tagit fasta på radioutredningens förslag om en *radiokurs i engelska* enligt gymnasiets läroplan, kombinerad med viss korrespondensundervisning. Vidare bör en *radiokurs i företagsekonomi* enligt läroplanen för ekonomisk linje på gymnasiet genomföras. Denna kurs bör bli av stor betydelse för t. ex. löntagarorganisationernas utbildning. Det bör bli en uppgift för den nämnda kommittén att i samråd med Sveriges Radio och berörda utbildningsmyndigheter svara för kursernas genomförande.

Inom vuxenutbildningen kommer tyngdpunkten att ligga på att förmedla undervisning till en stor krets som annars inte skulle få sina önskemål tillgodosedda. Inom ungdomsutbildningen åter gör sig andra aspekter gällande. Såsom jag framhållit i direktiven till den nyssnämnda kommittén är de utländska erfarenheterna att etermedier kan användas på ett sätt som griper långt in i undervisningssituationen. Utnyttjandet av radio och television blir sålunda ett led i det pedagogiska rationaliseringsarbetet.

Inom *skolväsendet* bör kommittén bedriva en regional försöksverksamhet med syfte att klarlägga bl. a. de lärarbesparande effekterna av undervisning via radio och television, bedriven enligt gällande kursplaner. Vissa förberedande åtgärder har vidtagits för att genomföra ett sådant projekt.

Försöksverksamheten bör självfallet även få kvalitetshöjande effekt. Kurser som presenteras via radio och television bör kunna ge stimulans och uppslag även åt lärare som inte undervisar på det aktuella stadiet.

I fråga om den *postgymnasiala utbildningen* föreligger principbeslut om att Linköpings tekniska högskola skall innefatta undervisning via sluten-krets-tele-

vision. Högskolans verksamhet skall som nämnts starta år 1969. För att utbildning via intern television skall kunna påbörjas vid tidpunkten för inflyttning i nya lokaler måste dock programproduktionen påbörjas tidigare. Vissa förberedande åtgärder har därför vidtagits av universitetsmyndigheterna. Den tidigare nämnda kommittén har att som en av sina uppgifter påbörja en programproduktion för denna utbildningsanstalt. I största möjliga utsträckning bör dessa kurser utnyttjas även inom andra delar av utbildningsväsendet.

Även inom andra utbildningsområden bör radio och television kunna komma till användning. Ett exempel härpå är den snabbt expanderande *omskolningsverksamheten*. Jag vill vidare erinra om att statskontoret i en rapport behandlat den interna televisionens möjligheter för *personalutbildning* inom arbetsmarknadsverket.

Som framgått av det nyss anförda finns således flera angelägna projekt som kan och bör genomföras under de närmaste åren med syfte att erbjuda undervisning i former som medför bl. a. lärarreducerande effekter. Samtidigt ställs krav på en utbyggnad av skolradions nuvarande, i första hand kvalitetshöjande programverksamhet. Bl. a. resursskäl talar för att en avvägning måste göras mellan de olika önskemålen. I detta läge bör de ökade resurserna i första hand tillföras rationaliserings- och utvecklingsarbetet. Utökningen av skolradions sändningar av nuvarande typ får därför tills vidare ske mindre snabbt än tidigare.

En på detta sätt utökad användning av radio och television reser åtskilliga problem, vilka inte behandlats av utredningar eller myndigheter. Bl. a. måste formerna för distribution och produktion av programmen samt vissa organisatoriska spörsmål noga övervägas.

En utökning av undervisningen genom radio och television medför att ökade *distributionsresurser* måste ställas till förfogande. Formerna för att förmedla programmen måste också variera beroende på bl. a. utbildningsorganisatoriska förhållanden och tillgång på utrymme i etern.

Skolradions nuvarande verksamhet är utformad för utsändning över etern med i princip direkt avlyssning. Särskilt på lågstadiet i grundskolan har också denna form dominerat. I de högre skolstadierna har däremot förhållandet varit det motsatta med avlyssning via band i stor omfattning.

Om ett mycket stort antal personer skall nås av programmen, måste man i varje fall för överskådlig tid räkna med utsändning via etermedier. Möjligheterna att utbygga vuxenundervisningen måste därför tills vidare vara beroende av det utrymme som kan disponeras i radio- och televisionssändningar för detta ändamål.

Utrymmet i etern är emellertid — särskilt för rundradions del — begränsat. Den s. k. kanalklyvningen — en metod att på ultrakortvåg samtidigt sända två

av varandra oberoende program på samma kanal — beräknas kunna avsevärt vidga programutrymmet till rimliga kostnader. Jag vill erinra om att enligt den internationella rådgivande radiokommitténs rekommendationer de länder, som anser det väsentligt att använda stereofoniska system med möjligheter att sända två av varandra oberoende program, bör beakta de möjligheter som kanal-klyvningen erbjuder.

Televerket har under en längre tid företagit prov med kanalklyvningen och resultaten har, enligt vad jag inhämtat, varit goda. Viss ytterligare försöksverksamhet erfordras emellertid för ett slutligt ställningstagande till systemets tekniska och ekonomiska användbarhet. En slutrapport väntas föreligga under innevarande år.

För de allra närmaste åren bör det vara möjligt att för de program varom här är fråga erhålla utrymme i Sveriges Radios programkanaler. Ljudradion är ännu ej helt utbyggd och ett nytt televisionsprogram kommer inom kort. På lång sikt torde det dock vara realistiskt att räkna med att behovet av eterdistribution — för främst vuxenundervisningens del — blir så stort att det kan tänkas svara mot hela eller i varje fall större delen av sändningstiden för en programkanal.

I fråga om ungdomsutbildningen kan volymen av program bli relativt omfattande. Skolorganisatoriska skäl gör det emellertid mycket svårt med inläring av program som direktutsänds. Detta är särskilt fallet i skolformer med ämnesläroarsystem, vilket Sveriges Radios undersökningar också visat. För skolväsendets del är det därför nödvändigt att i stor utsträckning förlita sig till inläring via band. Ett annat skäl härför är det i varje fall f. n. begränsade utrymmet för radions del. För de nuvarande skolradioprogrammen är läget ett annat. Dessa har nämligen även ett allmänt publikintresse. Detta gäller särskilt program av aktualitetskaraktär. Information om utbildningsväsendet till föräldrar och ungdomar kan också förmedlas genom eterutsändning.

Inom det högre utbildningsväsendet får man av delvis andra skäl räkna med att utsändning över etern blir relativt ovanlig. Antalet avnämare är nämligen i regel så pass begränsat att andra distributionsformer måste utnyttjas, främst inläring via band. Vid dessa läroanstalter kommer i vissa fall ett behov att finnas av sluten-krets-television för bl. a. demonstrationsändamål. Särskilt vid de större lärarhögskolorna ställs krav på att skolorna får tillräckliga resurser så att bl. a. behovet av klasser för demonstrationsändamål kan nedbringas. Jag återkommer till denna fråga vid min beräkning av kostnaderna för utbildning genom radio, television m. m.

Vad jag här anfört visar att inom utbildningsväsendet tillgång måste finnas till bandspelare, radio- eller televisionsapparater om det skisserade utvecklingsprogrammet skall kunna förverkligas. I allt större utsträckning har också skolorna försetts med dessa hjälpmedel och man torde ha anledning att räkna med att denna tendens fortsätter. Den successiva upprustningen av gymnasier och fack-

skolor i fråga om undervisningsmateriel leder till att i de frivilliga skolformerna goda möjligheter kommer att föreligga att följa — direkt eller via band — utbildningsprogrammen.

De vuxnas förutsättningar att följa eterdistribuerade program skiftar, beroende på bl. a. arbetsförhållanden och fritidsvanor. Visserligen kan mycket åstadkommas genom repressändningar, men kompletterande anordningar torde behövas för att möjliggöra för enskilda eller grupper att kunna avlyssna eterdistribuerade program.

Inom utbildningsväsendet har de kommunala AV-centralerna kommit att spela allt större roll genom att för en regions räkning tillhandahålla t. ex. på band inspelade radioprogram. Också flera kommuner har ordnat en sådan serviceverksamhet. Härigenom existerar det ett nät av utlåningsställen som kan förmedla band till både enskilda och grupper. Även folkbiblioteken bör i princip kunna tjäna som lånecentraler. Biblioteken har redan i många fall vidgat sitt program till att avse utlåning även av annat än böcker i syfte att täcka allt större fält av kulturområdet. Bandförmedlingsverksamhet ingår på detta sätt redan nu i arbetsprogrammet för folkbiblioteken.

Den produktion av undervisningsprogram som skisserats i det föregående förutsätter — såsom jag framhållit i direktiven till kommittén för försöksverksamhet med radio och television i utbildningsväsendet — även tillgång till *produktionsresurser*. Universitetsmyndigheterna har fört fram önskemål om medel för att anordna lokala inspelningsstudios. Inför ett kommande utvecklingsskede inom utbildningsväsendet är det dock enligt min mening angeläget med en central samordning av produktionen. Flera skäl talar i själva verket i dag mot att splittra produktionen på skilda enheter. Erfarenheter från arbetet kan bättre tillvaratas inom en central enhet, vilket är betydelsefullt bl. a. med hänsyn till att försöksverksamheten skall beröra skilda utbildningsnivåer.

För att utvecklingsprogrammet snabbt skall kunna leda till resultat måste tillräckliga produktionsresurser finnas tillgängliga inom kort tid. Det får också anses vara värdefullt om produktionsapparaten har utprovats och befunnits vara väl lämpad för inspelning av televisionsprogram. En lösning som tillgodoser detta krav är förvärv av en befintlig studio. Underhandlingar har därför ägt rum med företrädare för Kommanditbolaget Nord-Art Aktiebolag et Co. om övertagande av bolaget tillhörig utrustning och inventarier m. m. i dess ateljé i Stocksund.

Företagets lokaler är nu inrymda i en byggnad, vars huvuddel tillhör Djursholms stad. De består av bl. a. två studios med tillhörande lokaler för teknisk utrustning, verkstads- och lagerutrymmen och administrationslokaler. Kapaciteten medger en årlig inspelning av ca 400 televisionsprogram om ungefär 30 minuter.

Överenskommelse har — under förbehåll från statens sida av Kungl. Maj:ts

godkännande — träffats om förvärv av utrustningen m. m. till ett belopp av 2,1 milj. kr. Överenskommelsen innebär också att staten redan under detta kalenderår kan företa produktion under 45 studiodagar. Djursholms stad har förklarat sig beredd att uthyra lokalerna under i första hand en femårsperiod med möjlighet till förlängning av hyresförhållandet under lika lång tid med en ömsesidigt gällande uppsägningstid av ett år.

Genom denna överenskommelse tillförsäkras utbildningsväsendet produktionsresurser som i varje fall nu får bedömas vara tillräckliga för inspelning av televisionsprogram. Vid behov torde också tekniska förutsättningar för inspelning av radioprogram kunna åstadkommas i anslutning till denna produktionsenhet.

I det föregående har ett konkret handlingsprogram inom radio- och televisionsområdet skisserats, innebärande att undervisningsbärande program skall produceras för olika utbildningsstadier. För att möta det omedelbart uppstående produktionsbehovet har överenskommelse träffats om förvärv av en produktionsenhet. Möjligheterna att distribuera programmen har belysts.

En försöksverksamhet av antytt slag och av den förutsedda omfattningen rymmer flera praktiska och principiella problem, vilka kan lösas först efter utredning. Jag har emellertid samtidigt bedömt det som angeläget att snabbt initiera en försöksverksamhet, innefattande såväl planering som viss produktion. Den tidigare nämnda kommittén skall också, bl. a. på grundval av erfarenheter från denna verksamhet, inkomma med förslag till lösning av de olika principiella och organisatoriska problem som är förknippade med ett ökat användande av radio- och televisionsprogram inom undervisningen. Genom denna lösning är det möjligt att parallellt med ett pågående utredningsarbete utan tidsutdräkt inleda en praktisk försöksverksamhet.

Reserapporten om *datamaskinförmedlad utbildning* tar upp ett område som på sikt kan komma att leda till inte obetydliga rationaliseringseffekter. Rapporten utgör därför ett intressant inlägg i diskussionen om olika möjligheter att genom ett utvecklingsarbete åstadkomma kostnadsminskningar och kvalitetshöjningar inom utbildningssektorn. Remissinstanserna har också på det hela taget ställt sig positiva till tanken på en försöksverksamhet inom landet.

Nuvarande tekniska möjligheter har dock begränsningar i fråga om antal elevstationer och sändningsradie. För t. ex. vuxenundervisningens del kan den datamaskinförmedlade utbildningen inte nu anses utgöra en tillräckligt effektiv distributionsmetod. Det föreslagna maskinsystemet rymmer dessutom problem av såväl ekonomisk som pedagogisk art. Frågan om en försöksverksamhet på detta område bör bli föremål för fortsatta överväganden, varför jag nu inte är beredd att förorda att gruppens förslag förverkligas.

5. Vuxenutbildningens organisation

5.1 Vuxenutbildning med lokal rekrytering

5.1.1 Utredningarna

5.1.1.1 Inre organisation (GU 4.2, YB 11.5.2.2, 20.4.2, 20.6.1.5, 20.6.4.1, 21.5.4)

GU har återgett vissa uppgifter om vuxenskolornas elever m. m. och konstaterar att vuxna och yngre elevers *studieförutsättningar* ofta är mycket olika. Mot bakgrund av vuxnelevernas olika ålder och miljö kan elevernas yttre förutsättningar att genomföra studier variera. Detta ställer särskilda krav på undervisningens utformning, lärare, hjälpmedel m. m.

GU diskuterar vidare fördelar och nackdelar med olika undervisningsformer för vuxna och konstaterar, att den deltidsstuderande måste ha möjligheter att genomföra sina studier utan att bindas av alltför många lektionstimmar. Stort utrymme bör lämnas åt egen studieaktivitet. Vid ett val mellan s. k. parallellundervisning — varmed avses en undervisningsform där eleven samtidigt läser relativt många ämnen och där åtskilliga av ämnena läses under hela studietiden — och koncentrationsundervisning — varmed avses en undervisningsform där eleven läser ett litet antal ämnen samtidigt och där de enskilda ämnena förekommer under en begränsad del av studietiden, förordar GU den senare metoden.

Vid nuvarande kvällsgymnasier och liknande skolor omfattar *studieprogrammet* undervisning enligt hela gymnasiets och grundskolans högstadiums program. GU anser att vid vuxenutbildning med lokal rekrytering bör erbjudas i princip det nya gymnasiets och fackskolans hela program jämte förgymnasial utbildning. YB ansluter sig till GU:s uppfattning att i princip alla ämnen och skolformer inom ungdomsutbildningen ovanför den obligatoriska skolan också skall vara representerade inom vuxenutbildningen och anser därför att även yrkesskolans kurser skall kunna erbjudas.

Inom yrkesskolan bedrivs nu en omfattande deltidsundervisning som inte svarar mot ungdomsskolans utbildning. YB anser att i sådana fall praktiska bedömningar skall fälla avgörandet om kurserna skall anordnas av vuxenutbildningsinstitutet eller studieförbunden. Behovet av kunskaper i grundläggande hushållstekniska ämnen bör dock enligt YB tillgodoses genom deltidskurser.

GU räknar med att läsåret för den lokala vuxenutbildningen skall liksom inom ungdomsutbildningen vara 39 veckor men att skolstyrelsen skall ha rätt att bestämma läsårets förläggning. På grundval av erfarenheter från bl. a.

undervisning i kvällsgymnasier och tekniska aftonskolor har GU lagt fram exempel på s. k. *normaltimplaner*. Dessa upptar utredningens förslag till maximumantalet veckotimmar i de olika ämnena samt utgör exempel på hur veckotimmarna kan fördelas på terminer. För detaljerna hänvisar jag till betänkandet (tabellerna 4:1—4). Utredningen föreslår vidare att även vuxenutbildningsinstitutionerna får ett visst antal timmar till förfogande (högst 10 % av skolans totala undervisningstimmar) att användas till bl. a. individuell studiehandledning och stödundervisning på det sätt som bäst tillgodoser de lokala behoven.

Med utgångspunkt i förslaget om normaltimplaner har GU vidare komponerat exempel på studieprogram för den enskilde — normalstudiegångar — omfattande åtta terminer för genomgång av treårig gymnasieutbildning, fyra terminer för årskurs 4 av tekniskt gymnasium och sex terminer för fackskolan.

Några timplaneförslag etc. har däremot ej utarbetats av YB för yrkesskolektorn inom lokal vuxenutbildning.

GU förutsätter att lektionerna i den lokala vuxenutbildningen skall vara 45 minuter långa.

GU har relativt utförligt diskuterat vuxenundervisningens *metodproblem* och därvid fastslagit att det gäller för vuxenutbildningen att finna metoder, som medger största möjliga hänsynstagande till vuxenelevernars varierande studieförutsättningar. Det kan förutsättas att eleverna i de gymnasiala vuxenskolorna genomgående har god motivation för sina studier. Många ägnar dock dagen åt annan verksamhet, många har ansvar för hem och familj. De vuxna eleverna är en i många avseenden heterogen grupp — i fråga om ålder, formella förutsättningar, erfarenheter, social bakgrund. Man får också räkna med större olikheter i själva studiesituationen än för de yngre. Det gäller att finna metoder som medger största möjliga hänsynstagande till alla dessa faktorer.

Undervisningen måste inriktas på att leda och stimulera eleverna i deras självständiga studiearbete, som i deltidsundervisningen blir av stort omfång. Försök bör enligt GU bedrivas med undervisningsgrupper av olika storlek (informationsgrupp med mer än 25 elever, samtalsgrupp med 10—25 elever och arbetsgrupp med mindre än 10 elever). Det gäller därvid att finna en rationell metodik samt undervisningsformer som ger eleverna största möjliga utbyte på den begränsade tid som står till deras förfogande.

I fråga om behovet av hjälpmedel framhåller såväl GU som YB behovet av intensifierade studier och försök beträffande vuxenpedagogiska problem. GU diskuterar också ingående olika hjälpmedels användbarhet inom vuxenutbildningen, såsom brevkurser, självinstruerande material, programmerad undervisning och radio-television. Utvecklingsarbetet bör enligt utredningen intensifieras. Bl. a. bör man söka klarlägga frågor rörande den vuxnes inlärningsprocess och variation med ålder, ämnesområde och undervisningsmetodik, en lämplig avvägning mellan enskilda studier, handledd undervisning och hjälpmedlens inverkan samt studieplanering och undervisningsmetodik för en studiegrupp sam-

mansatt av personer med stora inbördes olikheter i fråga om tidigare utbildning, erfarenhetssfär, ålder samt personlig målsättning.

Då lärarna i vuxenutbildningen ofta torde ha sin tjänstgöring förlagd till skolorna för ungdom, förordar GU att lärarna erhåller metodisk utbildning för vuxenundervisning. Fortbildning om självinstruerande material för vuxenundervisningen bör vidare anordnas.

5.1.1.2 *Yttre organisation* (GU 4.3, 8.1, YB 20.6.1.6—8, 20.6.2—3)

GU förordar att det bör vara en kommunernas skyldighet att ombesörja gymnasial och förgymnasial vuxenutbildning likaväl som motsvarande ungdomsutbildning. *Huvudman* för lokal vuxenutbildning bör därför vara kommun. Nuvarande privata kvällsgymnasier bör, i den mån de tillerkänns statsbidrag, följa de riktlinjer som angetts i avsnittet 5.1.1.1.

Även YB förordar kommunalt huvudmannaskap för de lokala vuxenutbildningsinstituten. Skolstyrelsen i kommunen bör handha den lokala ledningen. För samverkan med näringslivet, arbetsmarknads- och studieorganisationerna inom regionen bör ett vuxenutbildningsråd tillsättas.

Den *lokala organisationens utformning* blir i hög grad beroende av verksamhetens omfattning, vilken i sin tur beror av rekryteringsunderlagets storlek. GU framhåller, att ett fullständigt utbildningsprogram endast kan realiseras på de största orterna. Någon lägsta gräns i fråga om antalet ämneskurser bör i motsats till vad som nu gäller inte utgöra krav för statsbidrag.

GU liksom YB skisserar två huvudformer för den yttre organisationen. Den ena innebär att vuxenutbildningsinstitutionen skall utgöra en administrativ enhet under egen skolledning, den andra att den inordnas i en redan befintlig skolenhet med ungdomsutbildning, vars ledning sålunda får förestå även vuxenutbildningen. GU räknar med att självständiga enheter kommer till stånd endast i de allra största städerna men framhåller samtidigt att lokala förhållanden kan tvinga fram avvikelser från dessa huvudlinjer. Frågan om inrättande av självständig enhet bör avgöras av skolöverstyrelsen från fall till fall.

YB:s ställningstagande innebär att vuxenutbildningsinstitut skall inrättas på varje gymnasieort.

Beslut om inrättande av lokal vuxenutbildning bör enligt GU:s förslag decentraliseras från Kungl. Maj:t till skolöverstyrelsen. På länskolnämnd bör ankomma att, inom ramen för centralt givna riktlinjer, besluta vilka nya ämneskurser på deltid som får igångsättas varje termin.

YB har föreslagit att filialer till vuxenutbildningsinstituten skall kunna upprättas, främst vid befintliga yrkesskolor på icke-gymnasieorter.

I fråga om *kurs- och gruppstorlek* föreslår GU att nu gällande bestämmelse om att ämneskurs vid kvällsgymnasium skall omfatta minst tolv elever skall ändras till att avse åtta elever. Motivet härför är enligt GU främst angelägen-

heten av att utbildningen kan spridas till så många platser som möjligt. Delning av avdelning bör få ske om elevantalet överstiger 35. Länsskolnämnden bör äga rätt att avgöra när delning skall kunna ske vid laborationer, varvid något högre tal än i ungdomsutbildningen bör tillämpas.

För yrkesskolan har YB föreslagit att minst åtta elever skall krävas för upp- rättande av avdelning och att delning av avdelning skall kunna ske vid 17 elever.

Enligt GU:s förslag bör i underlaget för erforderliga *lärartjänster* inom kommunen inräknas även timtalen i vuxenutbildningen. Lärare bör kunna få sin tjänstgöring förlagd till såväl ungdoms- som vuxenutbildning. Behörighetsreglerna bör vara desamma som för ungdomsutbildningen. YB anser å sin sida att speciella fasta tjänster bör kunna inrättas inom vuxenutbildningen. Vid administrativt fristående enhet bör enligt GU studierektorat kunna inrättas efter prövning i varje särskilt fall.

GU behandlar också tillgången på övrig personal och föreslår bl. a. att för den administrativa personalen bör tillämpas de riktlinjer som gäller för motsvarande skolor med ungdomsutbildning. Elev bör vidare kunna vända sig till befattningshavare för hälsovård, kuratorsstöd etc., varför vid beräkningen av en kommuns behov av sådan personal hänsyn bör tas även till de vuxenstuderande.

YB har framlagt förslag om att vuxenutbildningens *regionala ledning* skall omhänderskas av länsskolnämnderna. Inom ett särskilt rådgivande organ — vuxenutbildningsnämnd — bör ett samarbete ske mellan olika intressenter på vuxenutbildningens område. I fråga om den centrala tillsynen föreslås att skolöverstyrelsen skall vara huvudansvarig.

5.1.1.3 Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m. (GU 7)

Nu gäller vissa bestämmelser om lägsta *intagningsålder* vid bl. a. de statsunderstödda kvällsgymnasierna och gymnasierna för vuxna. GU erinrar om att det kan komma att finnas ungdomar som visserligen vill fortsätta sin utbildning omedelbart efter grundskolan men föredrar att bedriva studierna på deltid. GU frågar sig om det kan vara rimligt att hindra eller försvåra för ungdomar att antas till en skolform, främst avsedd för vuxna, om man samtidigt — genom t. ex. den kvoteringsregel som gäller för tillträde till fackskola — underlättar för vuxna att intas i ungdomsutbildningen. GU anser, att någon lägsta intagningsålder ej bör uppställas för intagning till vuxenutbildningen. Vuxna bör dock ges företräde.

Behörighetsvillkoren för inträde till vuxenutbildning bör enligt GU i princip vara desamma som inom ungdomsutbildningen, dock att kraven skall avse enbart det eller de ämnen den sökande vill studera. Bedömningen av behörig-

hetskraven bör vidare ske mycket friare och ta stor hänsyn till andra förhållanden än dem som finns dokumenterade i tidigare skolutbildning.

Intagningen skall enligt förslaget verkställas av samma intagningsnämnd som har hand om intagningen till den gymnasiala ungdomsutbildningen på orten. Vuxenutbildningens rektor bör dock vara föredragande i dessa frågor.

GU föreslår att samma *betygssystem* skall tillämpas inom ungdoms- och vuxenutbildning, dvs. betygsstegen skall vara 1 till 5, undantagsvis även 0. Bedömningen och betygssättningen måste grundas på lärarnas erfarenhetsmässigt underbyggda jämförelser, kompletterade med eventuella särskilda prov. De centralt för ungdomsutbildningen utgivna proven kan däremot av praktiska skäl inte utnyttjas inom vuxenutbildningen. Den fackinspektion, som främst är avsedd för ungdomsgymnasiet, skall enligt förslaget även omfatta motsvarande vuxenutbildning.

GU föreslår även att frågan om en elevs rätt till fortsatta studier i varje enskilt ämne bör prövas vid varje termins slut. Kriterierna för att man skall bli flyttad bör vara desamma som i ungdomsskolan.

För den som bedrivit studier vid vuxenutbildningsanstalt skall enligt GU slutbetyg utfärdas i huvudsak enligt samma villkor som gäller i fråga om ungdomsutbildningen. Betyg från olika former av vuxenutbildning liksom från ungdomsutbildning och vuxenutbildning bör kunna sammanföras.

I den mån flera provningar skett i ett ämne anser GU — med hänvisning till prop. 1964:171 — att endast den första provningen bör få tillgodoräknas för slutbetyg. Betyg i tidigare provning bör få tillgodoräknas för slutbetyg om det meddelats inom åtta år. GU föreslår vidare att varje studerande erhåller en tentamensbok, i vilken erhållna betyg successivt antecknas.

I fråga om privatister bör det enligt GU uppdras åt skolöverstyrelsen att utarbeta erforderliga anvisningar för studiernas bedrivande, genomförande av prov m. m. GU räknar med att bedömningen av en privatists kunskaper och färdigheter måste i huvudsak grundas på slutprov i de olika ämnena (dvs. ungefär motsvarande nuvarande särskild provning).

5.1.1.4 Övergångsfrågor, genomförande m. m. (GU 9, 10, YB 20.6.5.1, 26)

GU har i ett avsnitt om *övergångsfrågor* behandlat vissa särskilda utbildningsanstalters och utbildningslinjers framtida ställning. I det följande ges en summarisk beskrivning av förslagets innebörd.

Statens aftonskola, vid vilken bedrivs parallellundervisning fram till studentexamen, föreslås successivt avvecklad med hänsyn till att skolan endast är en lokal vuxenutbildningsanstalt, vars uppgifter i lämpligare form kan tillgodoses av den nya vuxenutbildningen.

Skolöverstyrelsen har ansvaret för viss kursverksamhet för studenter i ämnena matematik, fysik och kemi samt för icke-studenter som vill studera på heltid (denna verksamhet bedrevs tidigare av statens kompletteringsgymnasium). Dessa elever kan enligt GU få sina utbildningsönskemål tillgodosedda inom den lokala vuxenutbildningen, varför en avveckling föreslås av verksamheten.

Vid ett antal gymnasier finns nu ettåriga kurser som bygger på studentexamen och avser att leda fram till samma slutmål som den förutvarande handelsgymnasieexamen. På sikt bör sådana utbildningsmöjligheter ges inom den lokala vuxenutbildningen, varför kurserna bör upphöra. De bör dock behållas under några år. GU anser att motsvarande resonemang i princip kan föras beträffande förutvarande tekniska gymnasiets studentlinje (med tre terminers utbildningstid).

Vid flera av de tekniska gymnasierna finns nu s. k. specialkurser. Dessa kan sägas ge samma utbildning i de tekniska ämnena som gymnasiet men ett mindre mått av allmän utbildning. GU framhåller att en efterfrågad utbildningsform som ger för arbetsmarknaden god utbildning inte bör avskaffas, om inte motsvarande utbildning kan erbjudas. Detta kan ske när vuxenutbildningen är utbyggd, varför kurserna så småningom kan avvecklas. Under en övergångstid bör kurserna finnas kvar med reviderade läroplaner.

Nuvarande tekniska aftonskolor bör enligt GU avvecklas i takt med införandet av teknisk fackskolutbildning och genomförandet av vuxenutbildningsorganisation. Skolöverstyrelsen bör äga att pröva varje särskilt fall. På orter utan gymnasial utbildning förutser GU att de tekniska aftonskolorna i vissa fall kan komma att bibehållas.

GU har slutligen tagit upp vissa frågor om övergången från förutvarande gymnasieformer till det nya gymnasiet. Rätt att pröva och erhålla betyg enligt fordringarna för det tidigare gymnasiets läroplaner bör enligt GU föreligga t. o. m. år 1972. Åt kompetensutredningen bör enligt GU uppdras att ta upp frågan om hur ett slutbetyg med betyg från tidigare och nuvarande betygssystem skall bedömas vid inträde till högre utbildningsanstalter. Beträffande vissa läroplansfrågor i anslutning härtill bör skolöverstyrelsen utfärda anvisningar.

I *statsbidragsavseende* föreslår GU 100 % statsbidrag av faktiska skolledar- och lärarkostnader (ökat med ett schablonbelopp för viss annan personal) för fackskol- och gymnasieundervisning samt för förgymnasial undervisning. YB föreslår att i princip samma statsbidragsvillkor skall gälla för både ungdoms- och vuxenutbildning.

Statens kostnader för GU:s förslag uppskattas år 1970 uppgå till 34,0 milj. kr. För budgetåret 1964/65 utgjorde kostnaderna för statsbidrag för all lokal vuxenutbildning ca 20 milj. kr. YB har ej gjort någon motsvarande beräkning.

GU — vars förslag lades fram i slutet av år 1965 — förordar att den lokala vuxenutbildningsorganisationen genomförs successivt med början den 1 juli 1966. YB:s förslag har den 1 juli 1967 som startpunkt.

5.1.2 Yttranden

5.1.2.1 Inre organisation

Ett genomgående drag i remissyttrandena är den starka betoningen av de särskilda studieförutsättningar som gäller för vuxna. I sitt utlåtande över GU framhåller t. ex. *skolöverstyrelsen* att om man låter fackskola och gymnasium vara modell för de vuxnas studier, löper man risken att skapa en mindre tillfredsställande studiesituation för vuxna, bl. a. genom att låta formella krav, fixerade kursplaner, kontrollerade examina och betyg träda i förgrunden. Även undervisningsmetodiskt riskerar man att kopiera ungdomsskolans arbetsätt. I sitt utlåtande över YB har överstyrelsen liksom GU pekat på att vuxna ofta har en annan studiemotivation än ungdomar samt att deras ekonomiska förhållanden och andra yttre förutsättningar i regel också är skilda från de förhållanden som råder för barn och ungdom.

Samverkande bildningsförbunden understryker att de vuxnas studiesituation oftast är långt mer komplicerad och studieovänlig än yngre studerandes. *Svenska landstingsförbundet* anger tre orsaker till att vuxenundervisningen måste läggas upp på annat sätt än ungdomsutbildning, nämligen inlärningsituationen, den studieekonomiska situationen och förekomsten av en målsättning för vuxenstudierna, vilken är nära relaterad till den studerandes nuvarande eller planerade framtida yrkesverksamhet.

Såväl GU som YB har utformat sina förslag med utgångspunkten att de skall bedrivas som fritidsstudier, främst på kvällstid. *Statistiska centralbyrån* understryker att det från samhällsekonomisk synpunkt är mycket tillfredsställande med sådana anordningar. Härigenom uppnås att man inte behöver räkna med något avsevärt produktionsbortfall samtidigt som man undviker att försvåra bristen på arbetskraft. *Riksrevisionsverket* och *skolarbetstidsutredningen* pekar på möjligheten att förlägga undervisning i lokal vuxenutbildning på dagtid under lördagar och söndagar. Lämpligheten att anordna undervisning på dagtid — med utgångspunkt i behovet av undervisning för kvinnor — har framförts av bl. a. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *Fredrika-Bremer-Förbundet*.

Även om invändningar inte reses mot deltidsstudier under kvällstid, anser flera remissinstanser att det föreligger ett behov av undervisning på heltid och undervisning förlagd till dagtid. *Centrala studiehjälpsnämnden* redovisar en enkät från en kvällsskola, enligt vilken många vuxenstuderande skulle föredraga att bedriva heltidsstudier. *Svenska landstingsförbundet* framhåller att genom heltidsundervisning eleverna på relativt kort tid och med en mindre sammanlagd arbetsinsats skulle kunna tillgodogöra sig undervisningen. Till de övriga remissorganen som fört fram tanken på heltidsstudier hör bl. a. *länsstyrelserna i Malmöhus* och *Örebro län*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet*, *Landsorganisationen*, *Sveriges akademikers centralorganisation*, *Tjänstemännens centralorganisation*, *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Vuxenstuderandes riksförbund*.

GU:s förslag till normaltimplaner m. m. har diskuterats endast i ett fåtal yttranden. Förslaget om läsårets längd har föranlett *skolarbetstidsutredningen* till kommentaren, att i den mån läsårsbegreppet inom vuxenutbildningen har en liknande innebörd som inom skolväsendet, bör läsåret så långt detta är möjligt erhålla samma längd som inom ungdomsskolan. GU:s förslag om att lektionerna skall omfatta 45 minuter bör enligt *skolöverstyrelsen* modifieras så att även lektioner om 40 minuter skall förekomma. Uttalanden av liknande innebörd görs av *skolarbetstidsutredningen*, *Skolledarförbundet* och *Lärarnas riksförbund*.

De presenterade exemplen på normaltimplaner har likaså berörts endast i några få yttranden. *Skolöverstyrelsen* är starkt medveten om svårigheterna att göra upp en timplan för koncentrationsundervisning enligt lärokurser som ännu inte prövats i det reguljära skolväsendet. Normaltimplanerna bör därför betraktas som riktlinjer och överstyrelsen äga att göra erforderliga justeringar. Även de skisserade normalstudiegångarna bör — som GU framhållit — kunna modifieras.

Förslaget att ett visst antal timmar skall ställas till den lokala skolans förfogande för studiehandleddning, stödundervisning m. m. tillstyrks uttryckligen av *universitetskanslersämbetet*, *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet*. *Arbetsmarknadsstyrelsen* tillstyrker förslaget, vilket dock sägs kräva en förstärkning av yrkesvägledningsorganisationen. *Vattenfallsstyrelsen* anser att en lägre procentsats än föreslagna 10 bör kunna vara tillräcklig.

Skolöverstyrelsen, som delar uppfattningen om vikten av en intensifiering av den vuxenpedagogiska forskningen, framlägger i utlåtandet över GU vissa konkreta synpunkter och förslag om metodfrågor och hjälpmedel. För de riksrekryterande skolorna bör man söka få fram ett studiematerial, som är väl lämpat och direkt avpassat för lärarledd undervisning i kombination med brevskolundervisning. I språk bör påbörjas produktion av särskilda nybörjarböcker för vuxna. Tekniska hjälpmedel av olika slag bör samtidigt sättas in (inlärningsstudios, bandspelare etc.).

Till de remissinstanser som stryker under behovet av en vuxenpedagogisk forskning hör bl. a. *Landsorganisationen*, enligt vilken det är angeläget att utvärdera bl. a. olika studieformer — varierande klasstorlekar, gruppstudier, korrespondensstudier. *Tjänstemännens centralorganisation* anser att flera lektorat i vuxenundervisningens metodik bör inrättas vid lärarhögskolorna.

Statens läroboksnämnd anser sig tills vidare med hänsyn till pågående utredningsarbete inte böra förorda en samhällelig granskning av studiematerialet för vuxna.

Frågan om lärarutbildningen har berörts av *Samverkande bildningsförbunden* som framhåller betydelsen av att en särskild utbildning av lärarna i vuxenskolan kommer till stånd.

5.1.2.2 Yttre organisation

Av de remissinstanser som uttalat sig över GU:s betänkande har med ett undantag ingen riktat invändningar mot förslaget att primärkommun skall vara huvudman för lokal vuxenutbildning på gymnasiestadiet. *Skolöverstyrelsen, samtliga länskolnämnder, riksrevisionsverket, statskontoret, länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Kronobergs, Älvsborgs, Gävleborgs och Västerbottens län, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, Tjänstemännens centralorganisation, Brevskolan, Centerns kvinnoförbund och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* tillhör de remissinstanser som uttryckligen tillstyrker GU:s förslag. *Kronobergs läns landsting* för fram tanken på landstinget som huvudman för vuxenutbildning. *Lärarnas riksförbund* anser att studieförbund även i framtiden skall kunna vara huvudman.

Såsom redovisats i det föregående är remissopinionen övervägande negativ till YB:s förslag om upprättande av särskilda vuxenutbildningsinstitut. YB:s förslag om vuxenutbildningsråd i kommunen tillstyrks däremot av bl. a. *skolöverstyrelsen*.

Svenska kommunförbundet och *Svenska stadsförbundet* har berört frågan om regler för interkommunal ersättning.

Vad GU förordad beträffande den lokala organisationen har diskuterats endast av ett fåtal remissorgan. Uttalandet att fristående administrativa enheter endast torde komma att upprättas på ett fåtal platser har mött gensaga från bl. a. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet*, som håller det för troligt att ett högre antal självständiga enheter än vad GU räknat med kommer att upprättas. Även *länsstyrelsen i Jämtlands län* gör ett liknande uttalande.

GU:s förslag om beslutsordning vid inrättande av statsbidragsberättigad lokal vuxenutbildning har tillstyrkts bl. a. av *skolöverstyrelsen*, som dock framhåller att tillgången på lärare måste medföra viss försiktighet även vid anordnande av kurser på deltid.

Vad GU förordad beträffande kurs- och gruppstorlekar har mött gensaga från vissa remissinstanser. *Skolöverstyrelsen* förordar med hänsyn till lärarsituationen att 12 elever tills vidare bibehålls som minimaltal med möjlighet för länskolnämnd att medge undantag. Med ett så lågt tal som åtta vid början av en kurs riskerar man att i alltför många fall elevantalet i en kurs sjunker till den gräns, där länskolnämnden måste ta ställning till om eller i vilken form kursen skall kunna fullföljas. Bl. a. *riksrevisionsverket* anför liknande synpunkter. Några remissinstanser — bl. a. *Folkpartiets kvinnoförbund* — uttalar sig för att delningstalen bör vara lägre än de inom ungdomsskolan brukade.

Mot förslaget om maximitalet 35 har kritik riktats av bl. a. *länsstyrelsen i Västmanlands län, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, Tjänstemännens centralorganisation, Högerpartiets kvinnoförbund, Skolledarförbun-*

det, *Hermods* och *Sveriges förenade studentkårer*. *Skolöverstyrelsen* förordar ett dispensförfarande men påpekar samtidigt att i vissa fall torde genom utnyttjande av s. k. storklasser elevantalet bli väsentligt större än 35.

GU:s förslag beträffande rektor, biträdande skolledare och lärare tillstyrks av bl. a. *skolöverstyrelsen*. *Statistiska centralbyrån* framför tanken på att man kan förstärka den administrativa ledningen för bl. a. ungdomsutbildningen genom att rektor avlastas vissa arbetsuppgifter, som kan anförtros kvalificerade biträden och särskilda studierektorer i stället för att inrätta en särskild ledning för den lokala vuxenutbildningen. *Tjänstemännens centralorganisation* förordar att även mindre lokala vuxenutbildningsorgan får en självständig administrativ ledning, varvid rektorstjänster på deltid inrättas efter mönster från de nuvarande mindre yrkesskolorna. Även *Högerpartiets kvinnoförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Hermods* uttalar sig för en förstärkning av skolledningen liksom de åtta *läns skolnämnder* som uttalat sig i skolledarfrågan.

Tjänstemännens centralorganisation för liksom YB fram tanken på särskilda fasta lärartjänster inom lokal vuxenutbildning, ett förslag som direkt avvisats av bl. a. *skolöverstyrelsen* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. *Tekniska linjers lärarförbund* och *Sveriges lärarförbund* vill inte godta att en lärare skall kunna åläggas tjänstgöring på kvällstid. *Länsskolnämnden i Kopparbergs län* avstyrker förslaget om att inräkna vuxenundervisningen i underlaget för erforderliga lärartjänster i kommunen.

Enligt *skolöverstyrelsen* och *läns skolnämnden i Malmöhus län* bör vid de fristående administrativa enheterna huvudlärartjänster inrättas.

Enligt *skolöverstyrelsen* aktualiseras — av vad GU anfört beträffande den skolsociala verksamheten — frågan om arbets- och ansvarsfördelningen mellan skolans organ för elevvård och samhällets övriga organ. Denna fråga bör diskuteras samrådsvägen mellan ansvariga verk och myndigheter. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* varnar för GU:s principiella uppfattning att en elev i vuxenutbildningskola i första hand bör kunna anlita de institutioner och befattningshavare som finns för skolsocial verksamhet inom ungdomsskolan med hänsyn till existerande brist på dessa personalkategorier. *Utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden* anser att studierådgivningen bör ges ett större utrymme än enligt GU:s förslag med hänsyn till avbrottsfrekvensen inom vuxenutbildningen. *Hermods* håller för troligt att GU underskattat behovet av personal för den skolsociala verksamheten.

YB:s förslag beträffande den regionala ledningen, nämligen inrättande av en regional s. k. vuxenutbildningsnämnd, har nästan genomgående tillstyrkts eller lämnats utan erinran. *Lärarnas riksförbund* framhåller att nämnderna bör ha till uppgift att kartlägga behovet av vuxenutbildning och utbildningsresurserna, att diskutera resurserna på ett ändamålsenligt sätt och att stimulera och planera utbildningsverksamheten. Även *länsstyrelserna i Kronobergs*

och Kalmar län samt Tjänstemännens centralorganisation tillstyrker förslaget, medan länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län avstyrker detsamma. Av länskolnämnderna har endast ett fåtal behandlat frågan, av vilka fyra tillstyrkt och en avstyrkt förslaget.

Hermods tillstyrker YB:s förslag om ett centralt samverkansorgan mellan bl. a. centrala skolmyndigheter och korrespondensinstitut.

5.1.2.3 Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m.

Förslaget om att avskaffa nuvarande bestämmelser om lägsta ålder för intagning vid läroanstalterna för vuxna har tagits upp till diskussion av flera remissinstanser. *Skolöverstyrelsen* anser att om ungdomar ges tillträde till vuxenundervisning detta kan medföra att målsättningen för det gymnasiala stadiets dimensionering frångås. Att vidga vuxenutbildningen till förmån för ungdomar i stället för att vidga den reguljära ungdomsutbildningen löser inte problemet med de otillräckliga lärarresurserna. Enligt överstyrelsens mening bör tills vidare en lägsta åldersgräns om 18 år för den gymnasiala och 16 år för den förgymnasiala uppställas vid såväl lokal som riksrekryterande vuxenutbildning. Till de remissinstanser som uttalar sig i liknande riktning hör bl. a. *riksrevisionsverket*, *statistiska centralbyrån*, *poststyrelsen*, *länskolnämnderna i Malmöhus och Värmlands län*, *Svenska landstingsförbundet*, *Tjänstemännens centralorganisation*, *Samverkande bildningsförbunden* och *Högerpartiets kvinnoförbund*. *Länsstyrelserna i Uppsala och Värmlands län* anser liksom GU att vuxna bör ges företräde. Flera *länskolnämnder* har uttryckt farhågor för konsekvenserna av det föreslagna systemet.

Till det fåtal remissinstanser som uttryckligen tillstyrker GU:s förslag hör *Landsorganisationen* som pekar på att alltför många ungdomar har en svag grundutbildning, vilken kan behöva kompenseras genom deltagande i vuxenutbildningen. Även *Hermods* ansluter sig till GU:s förslag bl. a. med hänsyn till sina erfarenheter av nya elevers studieambition.

GU:s förslag om behörighetsvillkoren har fått ett positivt mottagande av bl. a. *länskolnämnderna*. *Brevskolan* kritiserar starkt tanken på ett urvalsförfarande bland behöriga sökande. *Hermods* anser att om en elev antas till ett större studieprogram, bör en fullständig underbyggnad krävas. Vidare framförs tanken på att eleverna bör erlägga en kursavgift som återbetalas efter godkänd tentamen.

Att ungdomsskolans intagningsnämnd skall ombesörja intagningen även till lokal vuxenutbildning har oftast lämnats utan erinran. *Länskolnämnderna* tillstyrker i regel förslaget, medan *länskolnämnden i Uppsala län* hänvisar till de goda erfarenheterna av intagningsnämnden vid nuvarande kvällsgymnasier. Enligt *Samverkande bildningsförbunden* kan särskilda intagningsnämnder bättre bedöma de vuxnas tidigare studiebakgrund och meriter från yrkesutövning. *Länsstyrelsen i Stockholms län* förordar en gemensam särskild nämnd för hela Stor-Stockholmsområdet.

GU:s förslag om att ungdomsskolans betygssystem skall tillämpas även inom vuxenutbildningen har mött gensaga endast från två håll. Enligt *Samverkande bildningsförbunden* gör sig de vuxna ofta förtjänta av högre betyg i vissa ämnen och det finns därför anledning att förmoda att deras prestationer kommer att avvika högst avsevärt från motsvarande prestationer i ungdomsskolan. En bedömning av vuxnas studieprestationer grundade på ungdomsskolans betygsnormer kommer därför sannolikt att bli ogynnsam för de vuxna. *Brevskolan* vänder sig överhuvud mot betygssystemet och föreslår i stället att intyg ges på sätt som nu sker i folkhögskolan.

Några länskolnämnder — bl. a. *skolnämnden för Stockholms stad och län* — uttalar sig för att centralt givna prov anordnas inom vuxenutbildningen.

GU:s förord i fråga om studiernas avslutning för att endast den första prövningen i ett ämne skall få tillgodoräknas för slutbetyg har kritiserats av *skolöverstyrelsen* som anser att man bör tillåta en elev som fått betyg efter genomgång av en kurs att — om han önskar höja sitt betyg — få tillgodoräkna ett betyg erhållet i en senare genomförd ämnesprövning. Liknande synpunkter anförs av *länskolnämnden i Västernorrlands län* och *Hermods*.

5.1.2.4 Övergångsfrågor, genomförande m. m.

GU:s förslag till lösning av övergångsfrågorna, innefattande successiv avveckling av vissa särskilda utbildningslinjer, har i regel ej kommenterats av remissinstanserna. Beträffande förutvarande studentlinjerna vid handelsgymnasium och tekniskt gymnasium anser *skolöverstyrelsen* att överstyrelsen bör få pröva om dessa skolformer bör avvecklas eller ersättas med utbildningsvägar som anpassats till det nya gymnasiet. *Universitetskanslersämbetet, länsstyrelsen i Älvsborgs län, länskolnämnden i Kopparbergs län, Sveriges akademikers centralorganisation, Lärarnas riksförbund* och *Sveriges förenade studentkårer* är tveksamma eller negativa mot att avveckla handelsgymnasielinjen. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* ställer sig tvekan till en avveckling av de tekniska aftonskolorna.

Skolöverstyrelsen anser att det bör ankomma på överstyrelsen att besluta om hur länge studerande skall äga rätt att pröva och erhålla betyg i ämnen enligt fordringarna för läroplanerna för det tidigare gymnasiet. En så lång övergångstid som t. o. m. år 1972 är ej erforderlig. Även *länskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings* och *Kristianstads län* anför liknande synpunkter.

Hermods anser att viss av företaget bedriven verksamhet — högre fackingenjörskurs, högre handelsekonomisk examen — samt brevkurser för bl. a. förutvarande handelsgymnasiets ettåriga kurser bör inordnas i en vuxenutbildningsorganisation och finansieras med statsmedel.

Ett stort antal remissinstanser vänder sig mot ett snabbt genomförande av förslagen och *skolöverstyrelsen* påpekar att studier efter nya läroplaner måste synkroniseras med ungdomsutbildningen med tanke bl. a. på läroboks-

frågan och den snabbare studietakten vid vuxenutbildning.

Svenska kommunförbundet och *Svenska stadsförbundet* anser att staten bör ta det fulla ekonomiska ansvaret även för den lokala vuxenutbildningen, varför statsbidragsgivningen bör förstärkas så att kommunerna endast skall svara för lokalkostnaderna.

5.2 Vuxenutbildning med riksrekrytering

5.2.1 Utredningsförslag

5.2.1.1 Studieformer (GU 5.2)

De nuvarande statliga gymnasierna för vuxna har nu ett *utbildningsprogram* som omfattar hela gymnasiet och grundskolans högstadiums program. GU anser att vid vuxenutbildning med riksrekrytering bör erbjudas i princip det nya gymnasiet och fackskolans hela program. En viss modifiering bör dock genomföras för den tekniska gymnasielinjen så att man underlättar val av en studieväg, som upptar enbart eller till helt övervägande del de matematisk-naturvetenskapliga och tekniska ämnen, som ingår i ungdomsgymnasiet läroplan.

Den nuvarande specialkursen vid tekniskt gymnasium samt den förberedande kursen för inträde till specialkursen bör enligt GU avvecklas, då bl. a. utbildning kan erhållas på fackskolans tekniska linje. Vidare förordar utredningen, att eleverna tills vidare skall kunna erbjudas både fullständig och partiell förgymnasial utbildning.

Utbildningen vid statens gymnasier för vuxna medger nu i princip endast studier för fullständig kompetens. Då en av uppgifterna för skolorna kommer att bli att erbjuda kompletterande utbildning till bl. a. de mindre lokala vuxenutbildningsinstitutionerna, bör enstaka ämneskurser kunna läsas även vid vuxenskolorna. GU förordar här en koncentration av mindre eftersökt utbildning till någon eller några av skolenheterna.

GU har utformat sina exempel på s. k. normalstudiegångar med syfte att möjliggöra ett val även av enstaka ämneskurser. Bl. a. föreslås att intagning skall kunna ske till vilken muntlig kursperiod som helst.

GU erinrar om den diskussion som förts om offentligt engagemang i *brevskolundervisning*. Brevskolutredningen förordade t. ex. statsanslag för att utarbeta brevkurser för skolväsendets behov, kombinerat med ett villkor om statlig tillsyn (SOU 1962:16). Staten anordnar nu laborationskurser för studerande som avser att avlägga teknisk privatistexamen och som prövar i gymnasieämnen, vari laborationer förekommer. Vidare bidrar staten med stipendier för att täcka en del av kursavgifterna för dem som bedriver studier med real- eller gymnasieexamen som mål. Dessa stipendier utgår — enligt kungörelsen den 4 juni 1964 (nr 480) om brevskolestipendier — med högst 300 kr. om året i högst fem år. Under det sista året kan stipendiet höjas till 600 kr. till elev, som deltar i preparandkurs vid brevskola.

Enligt GU:s mening talar starka skäl för att samhället engagerar sig även i den vuxenutbildning som representeras av brevskolundervisningen. Detta bör ske genom att skapa en skolorganisation i offentlig regi. GU anför.

En sådan skola inom denna organisation bör i princip ha samma uppgifter som varje annan offentlig skola. Den skall anta elever i enlighet med de riktlinjer, som kan finnas utfärdade. Vidare måste skolan ställa erforderlig undervisning till förfogande, vilket vid en sådan studieform bl. a. innebär att eleverna avgiftsfritt skall få brevkurser eller annan för självständiga studier lämpad studiemateriel. Eleverna skall vidare kunna få sina prestationer fortlöpande bedömda, dvs. de skall bl. a. kunna få sina lösningar av brevens provuppgifter bedömda och förklarade. Skolan skall följa upp undervisningen, vilket bl. a. måste innefatta att skolan skall utöva något slag av kontroll över elevernas studieresultat. Eleverna skall vidare ha möjlighet att med skolan diskutera olika problem som sammanhänger med studierna samt kunna få studierådgivning och andra skolsociala förmåner. Slutligen skall skolan på grundval av de bedömningar som gjorts under studietiden och/eller vid särskilda prövningar utfärda slutbetyg eller motsvarande handling. Omfattningen av en sådan utbildningsverksamhet blir liksom beträffande all annan gymnasial utbildning en avvägningsfråga med hänsyn till tillgängliga materiella och personella resurser.

Vid ett förverkligande av detta förslag kan man enligt GU beskriva vuxenskolornas studieform så att den omfattar brevskolundervisning, vilken kan kompletteras med lärarledd undervisning i större eller mindre omfattning.

5.2.1.2 Vuxenskolornas organisation (GU 5.3)

Vid statens gymnasier för vuxna varierar *utbildningstiden* kraftigt för olika elever. Som en riktpunkt för den genomsnittliga studietiden — med stora möjligheter till individuella avvikelser — räknar GU med en studietid på gymnasietts humanistiska, samhällsvetenskapliga och ekonomiska linjer av 3 1/2 år. För gymnasietts naturvetenskapliga linje räknar utredningen med en studietid av fyra år, för tekniska linjen 4 1/2 år, för fackskolans sociala och ekonomiska linjer två år och för dess tekniska linje 2 1/2 år.

Antalet muntliga kursperioder — om fem veckor vardera — har beräknats till följande antal.

Skolform	Linje etc.	Antal muntliga kurser
Grundskolans högstadium	Partiell utbildning	3
	Fullständig utbildning	7
Fackskolan	Ekonomisk, social	5
	Teknisk	6
Gymnasiet	Humanistisk, samhällsvetenskaplig, ekonomisk	7
	Naturvetenskaplig	8
	Teknisk	9

På grundval av dessa tidsplaner har GU låtit utarbeta exempel på planer (normalstudiegångar). Variationer bör kunna förekomma mellan de olika skolorna. Det sammanlagda antalet undervisningstimmar för varje ämne bör beteckna det maximiantal timmar som får ges i den muntliga undervisningen. GU föreslår vidare att vuxenskolorna tilldelas extra tid, motsvarande 10 % av det totala antalet undervisningstimmar i de muntliga kursperioderna inom gymnasiet och fackskolans områden, att användas för individuell studiehandledning, stödundervisning m. m.

Även för brevskolstudier har GU utarbetat exempel på normalstudiegångar. Studierna är därvid så upplagda att den studerande varje år tilldelas ett »studiepaket», innehållande ett antal fullständiga ämneskurser, i några fall delar av sådana kurser.

Såsom nämnts i det tidigare anordnas nu statliga *laborationskurser* för dem som avser att avlägga teknisk privatistexamen. Kurserna är förlagda till tekniska gymnasier. GU föreslår beträffande de brevskolstuderande vid vuxensskolor, dels att dessa skall vara skyldiga att i vissa ämnen genomgå laborationskurser, dels att ett erforderligt antal sådana kurser anordnas av skolorna. Inom gymnasiet och fackskolans område bör kurserna vara obligatoriska i samtliga de läroämnen, vari laborationer ingår enligt läroplanerna för gymnasiet och fackskolan (i naturvetenskapliga och flertalet tekniska ämnen). Kurserna bör enligt GU omfatta en till tre veckor.

I fråga om *kurs- och gruppstorlek* föreslår GU som huvudregel att elevantalet skall uppgå till minst tolv (inom gren av gymnasiet ekonomiska och tekniska linjer minst åtta) för att undervisningsgrupp i den första muntliga kursperioden skall få upprättas; i en reservation föreslås talet åtta. Även om elevantalet i de följande kurserna nedgår, bör dessa i regel komma till stånd. Länskolnämnd skall enligt förslaget äga att medge, att undervisning anordnas i grupp som antalsmässigt understiger nyss nämnda tal. Motsvarande regler föreslås för laborationskurs. Delning av introduktionskurs skall få ske först vid 36 elever (laborationskurs dock 17).

GU hyser beträffande frågan om de riksrekryterande skolornas *huvudmannaskap* den principiella inställningen att även de riksrekryterande skolorna bör vara kommunala skolor. Med hänsyn till att skolornas verksamhet föreslås bli utvidgad till att omfatta även ren brevskolundervisning förordar dock GU, att någon ändring i huvudmannaskapet inte bör göras förrän erfarenheter föreligger av vuxenskolorna i deras nya utformning med vidgade arbetsuppgifter.

I fråga om *lärarkategorier*, behörighetsregler, huvudlärare och institutionsföreståndare föreslås att i princip samma föreskrifter skall gälla som inom ungdomsskolan. Några ordinarie tjänster bör dock ej inrättas. Varje vuxenskola bör ha rektor och två studierektorer. Den ene av studierektorerna bör enligt GU ha sina arbetsuppgifter inriktade på den muntliga undervisningen, den andre på brevundervisningen. I samband härmed föreslås indragning av nuvarande tjänster som studiekonsulent. GU har vidare lagt fram förslag om skolornas administrativa personal, kurator och personal för skolhälsovård m. m.

5.2.1.3 Intagning, betyg, studiernas avslutning (GU 7)

GU har — som framgår av den tidigare redogörelsen — lagt fram förslag om intagningsregler, utfärdande av betyg m. m. vid den lokala vuxenutbildningen. Samma regler föreslås bli tillämpade inom den riksrekryterande utbildningen.

På vissa punkter föreslås dock särskilda regler. Varje vuxenskola föreslås ha en särskild intagningsnämnd, bestående av tre personer (rektor och två övriga ledamöter, varav en utsedd av skolöverstyrelsen och en av skolstyrelsen på orten). För att få betyg skall brevskolstuderande dels genomgå vissa laborationskurser, dels undergå samma slag av ämnesprövning som privatister.

5.2.1.4 Utbyggnaden av skolorna (GU 5.3.7)

GU anser att intresset för den riksrekryterande utbildningen kommer att öka i framtiden. Såsom framhållits i det föregående räknar GU med att ca 2 500 nybörjarplatser bör finnas vid skolornas kombinerade undervisningsform år 1970. Det skulle innebära en betydande ökning av skolornas nuvarande kapacitet. En sådan verksamhet — till vilken skall läggas den föreslagna brevskolundervisningen med ca 2 000 årligen intagna — kan enligt GU inte administreras av endast två skolenheter.

GU föreslår inrättande av ytterligare tre skolor. I fråga om antal och förläggning förekommer inom utredningen två olika förslag. Majoriteten anser att tre nya skolor bör inrättas, en i vardera Borlänge, Borås och Kalmar. En minoritet har i ett särskilt yttrande anfört att det föreslagna systemet är så elastiskt med avseende på elevantalet att stor marginal finns för successiv utbyggnad inom ramen för sammanlagt fyra skolor. I lokaliseringsfrågan vill minoriteten inte ställa sig bakom utredningens förslag, då man anser att allmänna lokaliseringssynpunkter inte ligger inom ramen för utredningsuppdraget.

5.2.1.5 Genomförande, kostnader (GU 10)

GU:s betänkande — som lades fram under senare delen av år 1965 — innehöll förslag om att åtgärderna skulle genomföras den 1 juli 1966. Kostnaderna för den föreslagna organisationen av den riksrekryterande utbildningen beräknades av utredningen till 16,1 milj. kr. omkring år 1970, att jämföra med 2,5 milj. kr. budgetåret 1964/65.

5.2.2 Yttranden

På det hela taget har remissopinionen varit positiv till GU:s förslag. I det följande refereras därför främst sådana yttranden som innebär avvikelser från förslaget.

5.2.2.1 Studieformer

GU:s förslag i fråga om utbildningsprogrammet har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser. *Sveriges socialdemokra-*

tiska ungdomsförbundet anser att även undervisning enligt läroplan för den nya yrkesskolan bör kunna erbjudas vid den riksrekryterande utbildningen.

GU:s förslag om ökade offentliga insatser inom brevskolundervisningen har berörts av många remissinstanser. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* framhåller att förslaget torde få stort värde för många studerande. En väsentlig uppgift för det allmänna blir att stimulera produktionen av lämpliga studiematerial för de enskilda studierna. *Svenska arbetsgivareföreningen* framhåller, att samordnandet av brevskolutbildningen med samhällets kostnadsfria utbildningsapparat, på det sätt GU föreslagit, är sannolikt ett lika viktigt steg mot en förändrad syn på utbildningen under individens yrkesverksamma period som en utbyggd organisation för lokala, lärarleda fritidsstudier. Enligt *Landsorganisationen* bör vuxenskolornas verksamhet kunna ge underlag för en senare prövning av frågan om ett statligt brevskolinstitut. Enligt *Tjänstemännens centralorganisation* torde endast genom GU:s förslag de brevskolstuderande ges ett tillfredsställande stöd när det gäller såväl studiernas bedrivande som de studiesociala villkoren. Vidare bör enligt organisationen ett permanent samarbetsorgan upprättas mellan skolmyndigheter och brevskolorna. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbundet* anser den föreslagna lösningen med en samhälleligt kontrollerad organisation vara den enda acceptabla. Tillstyrkanden har vidare gjorts av bl. a. *länsstyrelserna i Älvsborgs och Jämtlands län* — som dock anser att överstyrelsen bör svara för brevskolorganisationen — *Svenska landstingsförbundet*, *Centerns kvinnoförbund* och *Sveriges förenade studentkårer*. *Länsskolnämnden i Västmanlands län* för fram tanken på en koncentration av brevskolundervisningen till en enda skola eller ett fristående institut.

Skolöverstyrelsen anser, att de skäl, som GU anfört för att statligt bedriven brevskolundervisning och nuvarande undervisning vid statens gymnasium för vuxna bör sammanföras till samma skolororganisation, i många avseenden är principiellt övertygande. Emellertid har GU enligt överstyrelsen inte utrett hur en sådan verksamhet skall administreras och vilka speciella pedagogiska och administrativa resurser den kräver för att kunna drivas rationellt. Överstyrelsen kan därför inte tillstyrka GU:s förslag. Även *riksrevisionsverket*, *Högerns kvinnoförbund*, *Riksförbundet landsbygdens folk*, *Svenska lantbruksförbundet* och *Sveriges hantverks- och industriorganisation* intar en negativ hållning till GU:s förslag. *Brevskolan* anser ytterligare utredning behövlig.

Hermods anser att GU:s förslag är otillfredsställande i flera avseenden. Således kommer eleven att ha att göra med två skolor, dels vuxenskolans, dels korrespondensinstitutet och dessutom måste ständiga kontakter äga rum mellan de båda skolorna. Vidare anser Hermods att förslaget innebär merkostnader genom bl. a. de kontakter som måste tas med eleverna av två olika organisationer. Genom det föreslagna systemet skulle brevskolundervisningen också undandragas möjligheten att tillgodogöra sig Hermods erfarenheter, vilka utgör en fast grundval för fortsatt utveckling av studiemetoden. Slutligen skulle enbart ett begränsat antal elever intas till vuxenskolorna enligt GU:s förslag. Hermods

föreslår att brevskolundervisningen i stället anförtros existerande brevskolor, till vilka elever kan tas in på samma sätt som nu. Eleverna skall enligt förslaget erhålla stipendier för erlagda kursavgifter efter godkänd ämnesprövning. Kostnaderna för kompletterande muntlig undervisning, ämnesprövningar och i vissa fall dessutom kursproduktion föreslås täckta av statsbidrag till brevskolorna.

5.2.2.2 *Vuxenskolornas organisation*

Några remissinstanser är kritiska mot GU:s förslag beträffande kurs- och gruppstorlek. Till reservationen att kurs skall kunna upprättas med åtta i stället för av GU föreslagna tolv elever ansluter sig bl. a. vissa *länskolnämnder, länsstyrelserna i Kalmar och Västmanlands län, Statstjänstemännens riksförbund, Centerns kvinnoförbund och Centerns ungdomsförbund*.

GU:s förslag om fortsatt statligt huvudmannaskap tills vidare tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser, med undantag av åtta *länskolnämnder* som argumenterar för kommunalt huvudmannaskap bl. a. med hänsyn till att lärartjänsterna bör kunna göras ordinarie.

5.2.2.3 *Intagning, betyg, studiernas avslutning*

Norrköpings stad ställer sig tveksam till förslaget om att inrätta en särskild intagningsnämnd för skolorna med riksrekrytering.

5.2.2.4 *Utbyggnaden av skolorna*

Frågan om antalet riksrekryterande skolor och deras förläggning har kommenterats av ett stort antal remissinstanser. De som uttryckligen tillstyrker GU:s majoritetsförslag är *länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar, Älvsborgs och Kopparbergs län* samt *länskolnämnderna i Kalmar, Älvsborgs och Kopparbergs län*.

Vissa remissinstanser önskar en ytterligare utbyggnad utöver utredningens förslag. *Statstjänstemännens riksförbund* föreslår inrättande av sammanlagt sex nya skolor, medan *Riksförbundet landsbygdens folk* gör ett allmänt uttalande till förmån för ytterligare skolor utöver GU:s förslag.

Ett antal remissinstanser har ej uttalat sig om antalet skolor men avviker från majoriteten i GU beträffande lokaliseringen. *Överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Stockholms län, Landsorganisationen och Folkpartiets kvinnoförbund* anser en lokalisering till Stockholm naturlig. *Länsstyrelsen i Blekinge län* förordar Karlskrona, *länsstyrelsen i Kristianstads län* Hässleholm, *länsstyrelsen i Hallands län* Halmstad, *länsstyrelsen i Skaraborgs län* Skara, *länsstyrelsen i Värmlands län* Karlstad eller Kristinehamn, *länsstyrelsen i Västmanlands län* Västerås och *länsstyrelsen i Norrbottens län* Luleå. För en lokalisering till Norrland uttalar sig även *universitetskanslersämbetet* och *länsstyrelsen i Västerbottens län*.

Till förmån för det särskilda yttrandet uttalar sig *länsstyrelsen i Uppsala län* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund. Skolöverstyrelsen* anser att endast ytterligare en skola bör inrättas och föreslår — med stöd av ett omfattande material — förläggning till Hälsingborg. Även *statistiska centralbyrån* och *Högerpartiets kvinnoförbund* vill begränsa utbyggnaden. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* uttalar sig för en successiv utbyggnad.

Till de remissinstanser som ställer sig avvaktande till ett beslut om utbyggnad nu hör *statskontoret*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Gävleborgs, Västernorrlands* och *Jämtlands län* samt *Svenska arbetsgivareföreningen*.

5.3 Folkbildningen

5.3.1 Utredningarna (GU 6, 10, YB 20.6.1.4, 21.5.4)

I såväl betänkandena som yttrandena har folkbildningsarbetets ställning tagits upp till diskussion. I detta avsnitt har därför samlats dels utredningarnas synpunkter på i första hand studiecirkelverksamheten, dels GU:s förslag om anordnande av gymnasiala kurser vid folkhögskolorna.

I direktiven till YB framhålls bl. a. som väsentligt att klarlägga det yrkesutbildningsmässiga värdet av deltidskurserna inom yrkesskolan och belysa *gränsdragningsproblemet mellan yrkesutbildning och folkbildning*. En särskild arbetsgrupp tillsattes härför av YB med företrädare för bl. a. studieförbunden. Arbetsgruppens synpunkter och förslag har överlämnats i samband med huvudbetänkandet och en sammanfattning fogats som bilaga till detta.

Gruppen redovisar en undersökning om förekomsten av sådana kurser inom yrkesskolornas deltidskurser vilka ej är av klart yrkesutbildande karaktär. Kartläggningen visar att det fortfarande finns ämneskurser som inte kan sägas uppfylla ställda fordringar även om dessa kurser till antalet är färre än tidigare. Motsvarande undersökning rörande yrkescirklar inom studieförbunden visar att sådana cirklar utgör mindre än 4 % av det totala antalet studiecirklar, dvs. omkring 3 800 (redovisningsåret 1962/63), företrädesvis inom ämnesgruppen Ekonomi och näringsväsen.

YB, som grundat sina synpunkter på arbetsgruppens promemoria, framhåller att det från samhällsekonomisk synpunkt är angeläget att försöka få till stånd en så klar och förnuftig arbetsfördelning som möjligt mellan de olika organ och organisationer som har till uppgift att svara för utbildning och studieverksamhet. Yrkesskolornas deltidskurser bör uteslutande ägnas åt verksamhet med klart yrkesutbildande syfte, medan studieförbunden i princip inte skall syssla med yrkesutbildning. Enligt YB är det motiverat att yrkesskolorna som en följd av yrkesutbildningens utbyggnad framdeles övertar det mesta av den yrkesutbildande verksamhet som studieförbunden nu bedriver.

Å andra sidan bör studieförbund, om så befinns praktiskt och lämpligt, kunna genomföra kurser med yrkesutbildande syfte, t. ex. om sådana kurser ej kan

komma till stånd inom yrkesskolornas ram. YB ser avgränsningsfrågan som ett praktiskt problem. Arbetsgruppen har gjort vissa rekommendationer rörande enskilda ämneskursers ställning inom deltidskurser och folkbildning. Dessa förslag innebär bl. a. att hobbycirklar (exkl. cirklar i konsthantverk) ej bör få statsbidrag, att en allmänt inriktad språkverksamhet bör vara förbehållen studieförbunden, att studiecirklar i maskinskrivning och stenografi skall berättiga till statsbidrag samt att endast mer omfattande kurser i ämnesområdet husligt arbete och hemkunskap skall anordnas av yrkesskolorna.

Enligt YB torde något gränsdragningsproblem inte finnas i fråga om de kurser som arbetar efter ungdomsutbildningens kursplaner och som ger samma kompetens som ungdomsutbildningen. Svårigheten inställer sig då det gäller kurser som inte har sin motsvarighet inom de reguljära skolformerna. En rationell uppdelning bör dock enligt YB vara möjlig genom ett lokalt samrådsförfarande mellan skilda intressenter. Praktiska bedömningar anses böra följa avgörandet därvidlag. YB påpekar också att, vid sidan av de föreslagna instituten, stora uppgifter förestår på vuxenutbildningsfältet vilka bl. a. studieförbunden kommer att få ta på sig.

GU har i ett särskilt kapitel behandlat *folkhögskolans* ställning inom den gymnasiala vuxenutbildningen och lämnar därvid inledningsvis en redogörelse för gällande bestämmelser, tidigare av statsmakterna gjorda uttalanden etc. Särskild uppmärksamhet ägnas därvid åt tidigare diskussioner om regler för bedömningen av folkhögskolelevernas prestationer. För en utförligare beskrivning hänvisar jag till betänkanudet. Sedan utredningens förslag publicerades, har vissa förändringar genomförts i fråga om skolornas organisation och ekonomiska förhållanden.

Den för GU centrala frågan har varit om folkhögskolororganisationen förfogar över sådana utbildningsresurser att det är möjligt att till dessa skolor förlägga vuxenutbildning för fullständig eller partiell kompetens enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium.

GU pekar på att det kan finnas åtskilliga personer som önskar studera på heltid. Detta bör vara möjligt på de större orterna inom den lokala vuxenutbildningen. Ytterligare insatser kan emellertid vara motiverade. Det är här folkhögskolan enligt GU kan fylla en uppgift genom att erbjuda heltidsundervisning, även om denna kan omfatta endast kortare perioder. Särskilda ämneskurser bör kunna anordnas med samma innehåll och mål som motsvarande ämnen inom grundskola, fackskola och gymnasium. Antalet elever per ämneskurs bör uppgå till minst tolv.

GU har även berört de konsekvenser för folkhögskolan som enligt utredningen kan följa med införandet av gymnasie- och fackskoloutbildning i denna skolform. Det torde kunna förmodas att om de utbildningssökande har att välja mellan kurser, som betygsätts på vanligt sätt, och kurser, i vilka de får intyg enligt bestämmelserna i folkhögskolestadgan, det kan inträffa att många kom-

mer att välja kurser av det förstnämnda slaget. Utredningen håller för sin del för troligt att elevopinionen är klart inställd på att betyg bör ges. GU anser det därför inte uteslutet att på grund av önskemål från i första hand eleverna fackskol- och gymnasiekurser kan komma att tränga ut vad som enligt nuvarande målsättning kan betraktas som folkhögskolans egentliga verksamhet. GU anser sig emellertid inte kunna ta någon ställning till huruvida en sådan utveckling skall betraktas som önskvärd eller inte.

Möjligheten att anordna betygsinriktade kurser borde finnas enligt GU fr. o. m. läsåret 1966/67. Statsbidrag föreslås utgå enligt samma grunder som i fråga om statsbidraget till gymnasiet. Kostnaderna härför har beräknats till 0,9 milj. kr. omkring år 1970.

YB har instämt i GU:s förslag och förordat att även kortare målinriktade kurser av yrkeskaraktär bör kunna förläggas till folkhögskolan.

5.3.2 Yttranden

Som framgår av redogörelsen i det föregående (se avsnittet 3.2) har flera remissinstanser understrukit folkbildningens — i första hand studiecirkelarnas och folkhögskolornas — betydelse inom vuxenutbildningen. YB:s synpunkter på gränsdragningsproblemet mellan yrkesutbildning och folkbildning har däremot behandlats endast av några få remissinstanser. *Samverkande bildningsförbunden* framhåller, att samhällets och näringslivets yrkesskolor i princip bör svara för det mesta av all yrkesutbildande verksamhet, men att det behövs ett organ som kan rycka in och komplettera yrkes-skolorna. Ett lokalt samråd krävs därvid. *Arbetarnas bildningsförbund* ansluter sig till nyssnämnda yttrande men konstaterar därutöver att nya gränsdragningsproblem kan uppstå med ökade administrativa svårigheter och kostnader, om en ny vuxenutbildningsorganisation byggs upp. Enligt förbundet vore det önskvärt med ett klarläggande — i enlighet med förslagen från YB:s arbetsgrupp — av innebörden att det borde anses vara fullt legitimt att studieförbunden anordnar studiecirkel med yrkesutbildande syfte, när denna verksamhet inte kan bedrivas av samhällets organ för yrkesutbildning. Vidare bör i enlighet med arbetsgruppens förslag yrkesskolornas verksamhet begränsas i vissa ämnen. *Stor-Stockholms planeringsnämnd* förordar att längre, mer omfattande och permanenta kurser på deltid med klar yrkesinriktning övertas av det allmänna skolväsendet, medan en annan och i vissa fall betydande del av de deltidskurser, som ej har utpräglad målinriktning, överflyttas till bl. a. studieförbunden.

Hemslöjdsutredningen erinrar om den mycket betydande cirkelverksamhet som bedrivs i olika hemslöjdsämnen och finner det önskvärt att YB framdeles tar upp cirkelledarutbildningen. *Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund* anser att hemslöjdens utbildningsformer — både för förvärvsarbete och behovsslöjd — bör föras till yrkesutbildningens olika skolformer och inte till stu-

dieförbunden. Hemslöjden är ej betjänt av s. k. hobbykurser. Utbildningen kräver enligt förbundet väl utformade kursplaner och kvalificerad lärarkraft.

Förslaget om att öppna folkhögskolorna för betygsinriktade studier har diskuterats av ett stort antal remissinstanser. Positiv till tanken är bl. a. *riksrevisionsverket*, som pekar på att skolorna som regel har ett begränsat antal elever och att kursverksamhet pågår endast under en del av året, varför det bör vara rationellt att tillvarata de sålunda ej utnyttjade resurserna. Även *socialstyrelsen*, *poststyrelsen*, *länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands och Kristianstads län*, *fjorton länskolnämnder*, *landstingen i Blekinge och Skaraborgs län*, *Centerns kvinnoförbund* och *Centerns ungdomsförbund* tillstyrker förslaget. *Landsorganisationen* tillstyrker förslaget men har därutöver tagit upp frågan om möjligheterna för folkhögskolelever att meritera sig för bl. a. akademiska studier utan alltför krävande kompletteringar. Det gäller enligt Landsorganisationen därvid att hävda folkhögskolans kompetens- och meritvärde.

Universitetskanslersämbetet finner förslaget tveksamt med tanke på folkhögskolans syfte men biträder det dock av resursskäl. Liknande synpunkter anförs av *länsstyrelserna i Gotlands och Skaraborgs län* samt *Riksförbundet landsbygdens folk*.

Skolöverstyrelsen erinrar i sitt yttrande över GU om att folkhögskolans insats i skolväsendet har kunnat göras utan fixerade kursplaner och betyg. Överstyrelsen, som anser att folkhögskolan bör få stöd och resurser för att alltmer kunna ägna sig åt sin huvuduppgift att vara en bildningsinstitution inom det fria och frivilliga bildningsarbetet, understryker samtidigt, att folkhögskolan genom sina särskilda erfarenheter av vuxenundervisning bör efter varje folkhögskolas eget bedömande ges tillfälle att göra en insats inom vuxenutbildningen. Denna insats bör enligt överstyrelsen ske inom ramen för folkhögskolestadgans bestämmelser. Av bl. a. dessa skäl avstyrks GU:s förslag. I sitt yttrande över YB anser överstyrelsen dock att en möjlighet är att låta folkhögskolor bistå korrespondensstuderande genom att t. ex. erbjuda intensivkurser, ställa laboratorier till förfogande och organisera veckoslutskurser för studerande. Framför allt torde sådan verksamhet vara möjlig under sommartid, då också lärare som har erfarenhet från vuxnas heltidsstudier kan ställas till förfogande. *Tjänstemännens centralorganisation* anser att folkhögskolan med bevarande av sin huvuduppgift att meddela allmän medborgerlig bildning bör kunna vara dels ett komplement, dels ett alternativ till av GU föreslagna anordningar. Organisationen anser att folkhögskolans resurser bör kunna användas på ett bättre sätt än till att anordna kurser för gymnasie- eller fackskolkompetens men vill dock inte direkt ta avstånd från förslaget. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* anser att den frihet i fråga om val av kurs- och studieplaner, som bör vara ett kännetecken för folkhögskolan, kan lätt förkvävas om de ämnesmässigt koncentrerade studierna vinner insteg. Förbundet erinrar vidare om att de nya reglerna för lärartilldelning medför att inga extra lärarresurser kommer att finnas vid folkhögskolorna i framtiden. Även *fem länskolnämnder* avstyrker förslaget.

5.4 Departementschefen

5.4.1 Vuxenutbildning med lokal rekrytering

5.4.1.1 Inre organisation

Frågan om de *vuxnas studieförutsättningar* har tilldragit sig ett stort intresse hos utredningarna och remissinstanserna. Sett ur formell synpunkt har naturligtvis inte de vuxna alltid det kunskapsunderlag som krävs för utbildning i t. ex. fackskola eller gymnasium. Dessa brister vägs emellertid upp av en allmän erfarenhetsbakgrund som är väl så värdefull som utbildning, inhämtad i en reguljär skolgång. Detta synsätt har jag närmare utvecklat i direktiven till kompetensutredningen. I regel har också de vuxna ett starkare intresse för studier.

Skillnader föreligger emellertid — såsom bl. a. skolöverstyrelsen påpekar — även i andra avseenden mellan ungdom och vuxna. De yttre förutsättningarna skiftar, beroende på sådana faktorer som skillnader i ålder och civilstånd. Studierna bedrivs inom ungdomsskolan som en heltidssyssla, medan den vuxne i regel kombinerar sina studieinsatser med arbete i förvärvsliv eller hem. Det är därför nödvändigt att — såsom GU framhåller — den gymnasiala vuxenutbildningen planeras också från denna utgångspunkt. Detta får konsekvenser på åtskilliga punkter för organisationen av de vuxnas utbildningsmöjligheter på gymnasial nivå, bl. a. i fråga om studieformer, undervisningsmetoder och normaltimplaner. Jag återkommer i det följande till dessa frågor.

De vuxna bedriver nu som regel sina studier på deltid. Utredningarna har också förordat att i varje fall den vuxenutbildning, som inom den lokala organisationen svarar mot ungdomsskolan, huvudsakligen skall ges som deltidsundervisning. I likhet med remissinstanserna delar jag denna uppfattning. Frågan om möjlighet att bedriva heltidsstudier har aktualiserats i vissa yttranden. Heltidsundervisning erbjuder — som Svenska landstingsförbundet framhåller — möjligheten för de studerande att på relativt kort tid och med en mindre sammanlagd arbetsinsats nå fram till ett studiemål. Som regel torde man emellertid ha att räkna med att de studerande samtidigt läser enbart ett fåtal ämnen. Man har också att beakta att stora praktiska problem på grund av ämnesuppsättningens omfattning skulle uppstå om särskilda organisatoriska anordningar skulle vidtas med sikte endast på heltidsundervisning. Härtill kommer att vi utifrån samhällsekonomiska skäl — som chefen för inrikesdepartementet uttalade i prop. 1966:52 — har särskild anledning att utnyttja studieformer inom vuxenundervisningen som inte leder till ett för stort produktionsbortfall.

Jag vill dock i likhet med GU erinra om att den enskilde studeranden inom ramen för såväl den riksrekryterande som, i varje fall på de största orterna, den lokala vuxenutbildningsorganisationen har möjlighet att utforma sitt studieprogram så att heltidsstudier i praktiken kan bedrivas.

Vissa remissinstanser har även tagit upp frågan om förläggning av under-

visning till icke kvällstid. Jag vill på denna punkt uttala att om erforderligt elevintresse finns några hinder inte föreligger mot att deltidsundervisning förläggas till dagtid.

Jag räknar vidare med att undervisningen skall bedrivas som koncentrationsundervisning.

Studieprogrammet inom den lokala vuxenutbildningen skall enligt utredningarnas förslag omfatta i stort sett samtliga ämnen enligt läroplanen för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola. YB har vidare förutsatt att därutöver vissa deltidskurser skall kunna anordnas inom yrkesutbildningens område, fastän de inte finns representerade inom ungdomsutbildningen. I anslutning till utredningarnas förslag har invändningar riktats från bl. a. folkbildningsorganisationerna som särskilt tagit upp problemen om gränsdragning mellan folkbildning och yrkesutbildning.

Som jag framhållit i det föregående förändrar en utvidgad radio-tv-undervisning till en del problemställningar. Den eterutsända undervisningen kan behöva kompletteras med lärarledd undervisning och den lokala vuxenutbildningen liksom studieförbunden bör kunna ordna sådan undervisning.

Som riktlinje för verksamheten inom lokal gymnasial vuxenutbildning förordar jag att undervisning i princip skall kunna erbjudas enligt kursplanen för grundskolans högstadium, fackskola, gymnasium och yrkesskola. I vissa ämnen — jag tänker därvid bl. a. på några nya ämnen som införts på fackskolans läroplan, vilka är av jämförelsevis allmän karaktär och sedan länge helt eller delvis förekommit inom studieförbundens cirkelverksamhet — bör kurser ej anordnas inom lokal vuxenutbildning. Jag avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att skolöverstyrelsen får i uppdrag att inkomma med förslag till närmare bestämmelser härom.

Inom yrkesskolorna förekommer i dag en omfattande deltidskursverksamhet. Under de senaste åren har deltagarantalet varit ca 100 000 i sådana kurser. Som framgår av bl. a. YB:s redogörelse är dessa kurser av mycket skiftande karaktär. En mindre del svarar mot utbildningen vid de tidigare kommunala tekniska skolorna, vissa kurser är av hobbykaraktär, ytterligare andra av ganska allmän karaktär. Från studieförbundens sida har framhållits att yrkesskolornas deltidskurser, som i allmänhet är avgiftsfria, i många fall konkurrerar med studieförbundens avgiftsbelagda studiecirklar. I framtiden bör som huvudregel gälla att inom den lokala gymnasiala vuxenutbildningen endast sådana yrkesskolkurser anordnas som svarar mot ungdomsskolans ämnen eller som utan att finnas företrädda i ungdomsskolans program är en yrkesutbildning av speciell karaktär. Jag vill i detta sammanhang betona betydelsen av att även utbildningsmöjligheter av detta slag finns inom vuxenutbildningen. Det bör dock vara möjligt för kommunal skola att — efter medgivande av skolöverstyrelsen — anordna även andra kurser. Dylika kurser bör ha yrkesutbildande inriktning och omfatta ett relativt stort timal och undervisningen bör bedrivas enligt riksgiltiga kursplaner. Dessa kurser får anses vara av samma karaktär som stu-

diecirklarna och bör anordnas av yrkesskolor endast om verksamheten inte tillgodoses av studieförbunden.

GU har utarbetat förslag till maximiantal veckotimmar i varje ämne inom lokal vuxenutbildning samt exempel på hur dessa kan fördelas på terminer, *normaltimplaner*. Härutöver skall till den lokala vuxenutbildningens förfogande finnas viss tid (högst 10 % av skolans totala antal undervisningstimmar), som skall användas för att bl. a. möjliggöra individuell studiehandledning och gruppvis anordnad studicorientering.

GU:s principförslag innebär enligt min bedömning att man skapar förutsättningar för att tillgodose de individuella studiebehoven även inom ett mycket heterogent elevklientel med skiftande studieförutsättningar. En anordning av i princip liknande natur har enligt beslut vid föregående års riksdag införts inom folkhögskolorna i syfte att bl. a. uppmuntra en pedagogisk experimentverksamhet. Skolöverstyrelsen har utfärdat bestämmelser om maximering av timantalet för nuvarande utbildning i de statsunderstödda kvällsgymnasierna. I jämförelse härmed innebär GU:s förslag en inte obetydlig reduktion av läraråtgången. Det torde röra sig om en minskning med ca 20 % av nuvarande timantal.

Jag anser att en maximering av timtalet för varje ämne — räknat i lektioner om 45 minuter — bör genomföras. Vidare bör det föreslagna schablon tillägget med 10 % av timantalet införas för fackskol- och gymnasieutbildning (inkl. grundskolans högstadium). Inom ramen för denna angivna tid skall således undervisningen äga rum och innefatta även tid för behövliga prov. Det ankommer på Kungl. Maj:t att fastställa erforderliga bestämmelser. Jag räknar därvid med att GU:s förslag i huvudsak förverkligas.

Även för yrkesskolans del bör en liknande anordning införas. Skolöverstyrelsen bör därför få i uppdrag att besluta om maximering av timtalet för yrkesskolkurserna inom lokal gymnasial vuxenutbildning. Överstyrelsen bör därvid även pröva om det nämnda schablon tillägget bör införas för dessa kurser.

Jag vill i detta sammanhang närmare beröra frågan om vilka konsekvenser ett utvidgat användande av radio och television bör få för den gymnasiala vuxenutbildningsorganisationen. Det ökade utnyttjandet av etermedier är bl. a. ett led i rationaliseringsarbetet på skolväsendets område. Härav följer att dubbleringar av utbildningsinsatserna bör undvikas. I vissa ämnen kan det sannolikt bli fråga om att över huvud inte anordna någon kompletterande undervisning. I ett sådant ämne följer de studerande undervisningen via etermedier. Undervisning i lokal eller riksrekryterande vuxenutbildningsorganisation äger ej rum i ämnet under den aktuella perioden. De som vill ha resultatet av studierna betygsatta kan vända sig till den organisation som redan finns vid ungdomsskolorna och till de här föreslagna lokala eller riksrekryterande skolorna för avläggande av särskild prövning e. d.

Mer vanligt torde det bli att kompletterande anordningar måste till. Härvid bör gälla att de som har för avsikt att låta studiet av ett ämne, vari undervisningen sker via etermedier, ingå i ett större studieprogram kan intas i lokal eller riksrekryterande vuxenutbildningsorganisation och där erhålla kompletterande

undervisning, medan andra har möjlighet att delta i t. ex. ett studieförbunds verksamhet. I nuvarande läge kan detta medföra olikheter i ekonomiskt avseende mellan olika deltagare, beroende på vem som t. ex. anordnar den muntliga undervisningen. Det principiella spørsmålet om omfattningen av de ekonomiska prestationerna från de studerandes sida reses därmed. Innan definitiv ståndpunkt tas här till, bör man enligt min bedömning avvakta erfarenheterna av den föreslagna försöksverksamheten med undervisning med användning av radio och television. Även i sådana fall bör undervisningen inom den lokala och riksrekryterande vuxenutbildningsorganisationen anpassas till de ändrade förhållandena genom inställande eller begränsning av denna undervisning.

Vuxenundervisningen måste forma sin *metodik* efter de vuxnas studieförutsättningar. Ungdomsutbildningens studieformer kan naturligt nog inte tjäna som mönster och utvecklingen har också i dessa avseenden gått i riktning mot allt större frihet inom vuxenundervisningen. Den egna studieaktiviteten ges stort utrymme, koncentrationsundervisningen har vunnit terräng. GU:s synpunkter, innefattande bl. a. förslag om försöksverksamhet med undervisningsgrupper av olika storlek, bör kunna vara vägledande för den fortsatta utvecklingen. Därvid bör också erfarenheterna från andra former av vuxenstudier tas tillvara. Jag räknar med att ett fruktbärande samarbete mellan representanter för olika former av vuxenundervisning skall komma till stånd. Utvecklingsarbetet på vuxenutbildningens område bör härigenom få en betydelsefull stimulans.

Situationen inom vuxenutbildningen kommer att i betydande grad förändras främst genom det ökade utnyttjandet av radio och television. Såsom jag utvecklat i det föregående måste undervisning via etermedier i vissa fall kompletteras med lärarledd undervisning eller stödmaterial av olika slag. Det blir en väsentlig uppgift att för varje ämne klarlägga vilken sådan komplettering som erfordras.

Som Samverkande bildningsförbunden påpekat har skolforskningen endast i ringa utsträckning varit inne på vuxenundervisningen. Jag har i prop. 1967:4 angående reformerad lärarutbildning framhållit att det ökande behovet av utbildning i vuxenpedagogik kommer att aktualisera inrättandet av nya lektorat i vuxenundervisningens metodik. Forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenundervisningens område kommer också att kräva vidgade insatser. Hur detta bäst skall tillgodoses och hur arbetet därvid skall fördelas mellan lärarhögskolor och universitet kommer att bli en arbetsuppgift för den utredning som skall pröva frågorna om samverkan mellan de pedagogiska institutionerna vid nyssnämnda läroanstalter.

5.4.1.2 Yttre organisation

Spørsmålet om *huvudmannaskapet* för den lokala gymnasiala vuxenutbildningen bör ses mot bakgrund av den utveckling som ägt rum under de senaste åren.

Kvällsgymnasierna tillkom genom initiativ från vissa studieförbund med verksamhet stöd av statens kompletteringsgymnasium. På grundval av förslag från studiesociala utredningen markerades sedan kommunernas ansvar för även denna del av utbildningsväsendet. I prop. 1963:97 anslöt jag mig till principen om kommunalt huvudmannaskap men lämnade en möjlighet öppen för studieförbund att på kommunens uppdrag handha verksamheten. I praktiken har emellertid studieförbund svarat endast för några få kvällsgymnasier. Yrkesskolornas deltidskurser bedrivs nästan enbart av primärkommunal huvudman.

GU:s och YB:s förslag innebär att kommunerna nu bör ges hela ansvaret för den lokala gymnasiala vuxenutbildningen. Remissinstanserna delar också nästan undantagslöst utredningarnas syn på att denna utbildning likaväl som motsvarande ungdomsutbildning bör vara en kommunens angelägenhet. Jag delar uppfattningen att kommunerna bör vara huvudman för den lokala vuxenutbildningen.

Utredningsförslagen innebär också ett lagfästande av detta ansvar. Kommunerna föreslås således vara skyldiga att främja åtgärder för vuxenutbildningen. Som jag nyss framhållit har kommunerna visat ett påtagligt intresse för att sörja även för vuxnas studier och utbildning. Detta tar sig också uttryck i en ofta förekommande bidragsgivning till studieförbundens cirkelverksamhet. Ett inskrivande i skollagen av kommunens skyldighet att främja vuxenundervisning av det slag varom här är fråga skulle måhända ha vissa psykologiska effekter. Emellertid skulle ett sådant stadgande kunna uppfattas som om utbildning av vuxna enligt ungdomsskolans läroplan skulle vara en mer angelägen uppgift för kommunerna än stöd till t. ex. folkbildningsarbetet, vilket naturligtvis inte har varit utredningarnas avsikt att markera. För egen del tilltror jag de kommunala organen vilja och förmåga att utan ett formligt åläggande i lag skapa studie- och utbildningsmöjligheter även för de vuxna.

Av mitt ställningstagande i det föregående följer naturligt att skolstyrelsen bör vara lokal styrelse för den vuxenutbildning varom här är fråga. Skolstyrelserna innefattar enligt min mening en så bred representation med förankring även bland skilda anordnare av vuxenutbildning att skäl saknas att i varje kommun i enlighet med YB:s förslag inrätta ett särskilt vuxenutbildningsråd. I de fall behov av detta slag skulle komma att uppstå, finns möjlighet för kommunerna att själva tillskapa dylika rådgivande organ. Ej heller finns skäl att vid sidan av länskolnämnderna nu inrätta ett regionalt organ för en del av vuxenutbildningsområdet.

Vissa skillnader existerar i dag i fråga om den *lokala organisationen* av den gymnasiala vuxenutbildningen. Kvällsgymnasierna utgör från ungdomsutbildningen fristående enheter och är nästan undantagslöst utan fast anställd personal. För skolledningen finns dock i vissa fall heltidsanställd personal. Deltidskursverksamheten vid yrkesskolorna är däremot en del av ungdomsutbildningen i yrkesskolan, vilket tar sig uttryck bl. a. däri att undervisning såväl vid hel- som del-

tidskurser kan ingå i lärares tjänstgöringsskyldighet samt att deltidskurserna ingår i det skolkommunala poängsystemet. GU:s förslag ansluter sig i princip till sistnämnda metod, medan YB förordat lösningen med särskilda institut med fast anställd personal för skolledande och undervisande uppgifter.

Vid ställningstagandet till formerna för den lokala organisationen har jag fäst vikt vid synpunkten att organisationen med hänsyn bl. a. till växlingar i rekryteringsunderlaget bör göras så flexibel som möjligt. Vidare bör en strävan vara att i personalbesparande syfte nedbringa behovet av fast anställd personal. Detta talar för att lösningen med särskilda vuxenutbildningsinstitut bör undvikas. Jag finner det däremot rationellt att vuxenutbildningen ingår som en naturlig del i kommunens skolväsende. I praktiken innebär detta att vuxenutbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium bör förläggas till en skolenhet för ungdomsutbildning och vara underställd rektor för denna. I vissa fall kommer organisationen att ha en sådan omfattning att den bör utgöra en särskild skolenhet. För yrkesskolans del bör likasom nu gälla att deltidskurserna är en del av skolans verksamhetsområde. I det följande återkommer jag till frågan om den administrativa och pedagogiska ledningen av vuxenutbildningen.

I enlighet med GU:s förslag bör det i framtiden ankomma på skolöverstyrelsen att fatta beslut om tillstånd för kommun att anordna lokal vuxenutbildning i form av gymnasie-, fackskol- och förgymnasiala kurser. Länskolnämnderna bör äga rätt att inom ramen för av överstyrelsen angivna riktlinjer besluta vilka ämneskurser på deltid, som får igångsättas. För sådan kurs vid yrkesskola, som statsbidragsmässigt skall jämföras med studiecirklar, bör såsom framhållits medgivande fordras av skolöverstyrelsen.

Inom det kommunala skolväsendet tillämpas en poängberäkning som har betydelse för bl. a. inrättande av skolchefsbefattningar. Nu gäller att deltidskurserna vid yrkesskola är inbegripna i detta poängsystem på så sätt att en poäng erhålls för varje påbörjat 500-tal lektioner. För kvällsgymnasierna tillämpas andra regler. Enhetliga regler bör gälla på detta område. Tveksamhet kan — bl. a. med hänsyn till radio-tv-undervisningen — råda om i framtiden antalet lektioner utgör den riktiga grunden för poängberäkningen. Tills vidare bör dock lektionsantalet vara mätaren på den lokala gymnasiala vuxenutbildningens omfattning. För vuxenutbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium bör gälla att en poäng erhålls för varje påbörjat 550-tal lektioner. Någon ändring av poängtalet för yrkesskolans del bör f. n. inte ske. De kurser som av yrkesskolan anordnas med statsbidrag som till studiecirklar bör dock inte ingå i poängberäkningen.

Nuvarande bestämmelser om *kurs- och gruppstorlek* har av utredningarna föreslagits uppmjukade så att ämneskurs skall kunna anordnas med lägst åtta deltagare vid kursens start. Vid bedömningen av detta förslag kan delvis skilda synpunkter anläggas. GU har motiverat sitt förslag med hänsyn till angelägen-

heten att sprida utbildningsmöjligheterna till så många som möjligt. Det av mig föreslagna utnyttjandet av radio och television i utbildningens tjänst leder också till en sådan spridning, t. o. m. större än vad utredningsförslagen innebär. Därigenom kommer frågan om minimitalet för upprättande av undervisningsgrupp i ett annat läge. Den dominerande kostnadsfaktorn inom gymnasial vuxenutbildning är lönerna till lärare, varför frågan om minimitalet ytterst påverkar dispositionen av tillgänglig lärarpersonal. För egen del anser jag att ett något högre genomsnittligt minimaltal än vad utredningarna föreslagit inte bör väcka betänkligheter, bl. a. även med hänsyn till att en utbildningssökande har möjlighet att vända sig till en riksrekryterande skola.

Utredningarnas förslag innebär att ett och samma minimaltal skall gälla för samtliga ämnen. Detta torde emellertid kunna leda till en viss stelhet i utbildningssystemet. Inte minst ett ökat användande av radio och television torde medföra ett behov av att kunna variera minimitalet. Man kan t. ex. medge anordnande av en kurs i ett laborativt ämne vid ett lågt elevantal om huvuddelen av undervisningen distribueras via etern. I andra kurser kan det vara befogat med ett högre minimaltal. Det ankommer på Kungl. Maj:t att i detta avseende fastställa erforderliga bestämmelser. Riktpunkten bör därvid vara ett genomsnittligt antal om lägst tolv aktiva studerande för upprättande av kurs. Jag biträder vad GU anfört beträffande maximiantalet elever per grupp och delning av undervisningsavdelning och avdelning vid laborationer.

De förslag om den lokala organisationen som utredningarna framlagt har konsekvenser bl. a. i fråga om *skolledning, lärare och övrig personal*. Nuvarande ordning innebär som nyss redovisats att medan personalen vid kvällsgymnasierna — med undantag av vissa skolledare — inte är fast anställda, ingår inom yrkesskolan i vissa fall även undervisning vid deltidskurser i tjänsteunderlaget. GU önskar införa den vid yrkesskolorna tillämpade ordningen vid även fackskol- och gymnasieundervisning inom lokal vuxenutbildning, medan YB har föreslagit inrättande av fasta lärartjänster.

I samband med beredningen av GU:s och YB:s betänkanden har frågan om statlig löneroglering av lärar- och skolledarorganisationen tagits upp till behandling. För yrkesskolans deltidskurser gäller statlig löneroglering från den 1 januari 1964 (prop. 1963: 170, SU 148, rskr 336), medan sådan reglering saknas för kvällsgymnasierna. Enligt de upplysningar som inhämtats ansluter emellertid arvoderingen vid kvällsgymnasierna i praktiken till de statliga lönebestämmelserna. Det är enligt min mening angeläget att den statliga lönerogleringen omfattar även lärartjänstgöring inom vuxenutbildningen. Överläggningar har i denna fråga ägt rum med representanter för Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet samt för personalorganisationerna. Statens avtalsverk för på grundval av ett inom ecklesiastikdepartementet upprättat organisationsförslag förhandlingar med Sveriges akademikers centralorganisation och Tjänstemännens centralorganisations statstjänstemannasektion om anställnings- och arbetsvillkor för lärare m. fl. vid gymnasial vuxenutbildning.

Som jag nyss framhållit är jag inte beredd att tillstyrka YB:s förslag om fast uppbyggnad av personalorganisationen utan all lärarpersonal inom den lokala vuxenutbildningen i vad denna avser utbildning enligt grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium bör knytas till organisationen enligt samma former som nu sker i fråga om kvällsgymnasier. Endast timplärartjänster bör således inrättas.

Såsom jag framhållit i det tidigare bör den vuxenutbildning som meddelas enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium normalt ingå i en skolenhet för ungdomsutbildning. Rektor för denna skolenhet blir i så fall rektor även för den förekommande vuxenutbildningen. En sådan ökning av arbetsuppgifterna aktualiserar en förstärkning av resurserna för skolans pedagogiska och administrativa ledning. Jag vill därvid erinra om att skolenhetens poängtal påverkas av vuxenutbildningen, vilket kan medföra lägre undervisningsskyldighet för rektor eller studierektor. Därutöver bör emellertid en ytterligare förstärkning ske genom inrättande av en arvodestjänst som studierektor för den vid skolenheten anordnade vuxenutbildningen. För sådana studierektorer som innehar lärartjänst bör gälla rätt till nedsatt undervisningsskyldighet med en veckotimme för varje poäng som arbetsområdet omfattar, dock högst 15 veckotimmar.

Särskilda skolenheter för vuxenutbildning bör få upprättas om arbetsområdet varaktigt omfattar minst 16 poäng. I sådana fall bör heltidstjänst som rektor kunna inrättas. Undervisningsskyldigheten för rektor bör fastställas till tre veckotimmar. Beslut om att inrätta arvodestjänst som studierektor vid fristående enhet bör fattas i den ordning som Kungl. Maj:t bestämmer.

Behörig till tjänst som rektor och studierektor bör den vara som är behörig till ordinarie tjänst som lärare i skolväsendet. I denna fråga beslutar Kungl. Maj:t.

Mina förslag i detta avseende innebär en utvidgning av skolledarorganisationen. Jag vill framhålla att behov i ett senare sammanhang kan uppstå att pröva frågan om denna organisation i dess helhet.

5.4.1.3 Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m.

Reglerna för *intagning* inom lokal gymnasial vuxenutbildning har diskuterats av åtskilliga remissinstanser. Särskilt har frågan om en lägsta intagningsålder tilldragit sig uppmärksamhet. GU:s förslag om ett slopande av nuvarande inskränkning i rätten att antagas som elev vid kvälls- och vuxengymnasier har mött gensaga från flera håll. Bl. a. skolöverstyrelsen har framhållit att ungdomar som inte vunnit inträde i ungdomsutbildningens gymnasier och fackskolor kan antas komma att efterfråga motsvarande utbildning i lokal vuxenutbildning. Härigenom kan programmet för ungdomsutbildningens utbyggnad sättas ur spel. Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning och avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att som ett villkor för inträde i lokal vuxenutbildning skall gälla en viss angiven lägsta ålder.

För rätt till inträde bör inga andra krav uppställas än att sökanden skall vara behörig för studier i vald ämneskurs. Behörigheten bör grundas på en bedömning av sökandens reella förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Vid konkurrens om utbildningsplatser bör därför den som har formellt dokumenterade meriter ej automatiskt få företräde utan hänsyn skall tas även till bl. a. deltagande i folkbildning, kursverksamhet etc. Hithörande bedömningar bör präglas av samma principiella synsätt som kommit till uttryck i direktiven till kompetensutredningen. Den som tas in som elev bör ha ett klart angivet studiemål, vilket som regel bör ta sig uttryck i önskemål om studier i flera ämnen samt att studierna är av betydelse för den studerandes yrkesverksamhet eller yrkesval. I mån av plats och om statsverket ej åsamkas extra kostnader bör dock även den som avser att studera endast enstaka ämne tas in.

Beslut om intagning fattas av intagningsnämnden för ungdomsutbildning. I enlighet med GU:s förslag bör rektor/studierektor för vuxenutbildningen vara föredragande i nämnden i sådana fall.

Om de angivna grunderna för inträde och om vad GU föreslagit beträffande *betygssystem* och *studiernas avslutning* ankommer på Kungl. Maj:t att besluta. I de senare avseendena bör därvid utredningens förslag i huvudsak kunna tjäna som förebild.

5.4.1.4 Övergångsfrågor, genomförande m. m.

Inom området för de genom 1964 års riksdagsbeslut avskaffade gymnasieformerna finns vissa särskilda anordningar för vuxna studerande. Den omvandling av vuxenutbildningen, som ett förverkligande av mina förslag innebär, måste följas av vissa övergångsåtgärder för befintliga skolformer. Den grundläggande principen bör därvid vara att en utbildningsväg som är efterfrågad och ger en för arbetsmarknaden god utbildning inte bör avskaffas, därest inte samtidigt på annat sätt kan erbjudas motsvarande eller i stort sett liknande utbildning. Vidare bör övergångstiden i regel göras relativt lång med hänsyn till pågående omläggning av gymnasieutbildningen. En omedelbar avveckling bör dock ske i fråga om statens aftonskola från den 1 juli 1967. Inom en och samma kommun bör vuxenutbildning av det slag varom här är fråga anordnas endast av en huvudman. Vidare bör skolöverstyrelsen vidtaga åtgärder för att avveckla den av överstyrelsen bedrivna kursverksamheten i vissa ämnen för studenter, eftersom denna verksamhet bör handhas av den lokala gymnasiala vuxenutbildningen. Jag räknar med att detta skall kunna ske den 1 juli 1968.

Vad övriga av GU berörda skolformer beträffar — dvs. studentkurs vid förutvarande handels- och tekniska gymnasier, specialkurser vid förutvarande tekniskt gymnasium och kommunala tekniska aftonskolor — bör skolöverstyrelsen få i uppdrag att överväga såväl tidpunkten för avveckling som under mellantiden påkallade åtgärder, bl. a. ev. anpassning av läroplanerna. I fråga om de kurser vid förutvarande handelsgymnasium som är av universitetsavlänkande karaktär bör överstyrelsen därvid samråda med universitetskanslersämbetet.

Jag vill i detta sammanhang ta upp ett övergångsproblem som aktualiserats från flera håll och som gäller vuxnas möjligheter att avlägga studentexamen. Merkantil och teknisk privatistexamen kan avläggas genom särskilda provningar ämnesvis, medan för avläggande av studentexamen gäller kravet att muntlig provning skall ske i de sista i examen ingående ämnena samtidigt. Denna ordning bör ändras så att principerna för avläggande av fackgymnasial privatistexamen kommer att gälla även för studentexamen för privatister.

GU har framlagt förslag om förstärkning av *statsbidragsgivningen* till lokal vuxenutbildning. Nuvarande regler innebär att statsbidrag utgår med 100 % till yrkesskolans deltidskurser, medan statsbidraget till kvällsgymnasierna är 79 %. Till allmänna studiecirklar utgår bidrag med 75 % av utgifterna, dock högst 15 kr. i timmen. Kostnadsfördelningen mellan staten och de olika huvudmännen är således skiftande vid olika former av utbildning för vuxna.

Det är enligt min mening angeläget att åstadkomma en större enhetlighet i fråga om statens bidrag till den vuxenutbildning som anordnas av kommuner och studieförbund. Samma typ av kurser bör erhålla i princip samma statliga stöd. Vissa av yrkesskolans nuvarande deltidskurser bör i bidragshänseende jämföras med studiecirklar i allmänna ämnen. Vidare bör statsbidraget till all lokal vuxenutbildning utgå med 100 % av lönekostnaderna för lärare och skolledning. Detta innebär således att staten tar på sig en ökad andel av kostnaderna för vuxenutbildningen på gymnasiestadiet.

Det är vidare angeläget att åstadkomma en utjämning av statsbidragsgivningen inom vuxenutbildningen. Studiecirkelverksamhetens arbetsmöjligheter bör förbättras för att folkbildningen skall kunna fylla de uppgifter som jag räknat med skall ankomma på denna del av utbildningsverksamheten. En höjning av statsbidraget bör därför ske så att bidrag utgår med högst 20 kr. mot nuvarande 15 kr. per studiecirkeltimme. En betydande förbättring av folkbildningsarbetets betingelser uppnås härmed.

Deltagande i gymnasial och förgymnasial lokal vuxenutbildning bör tills vidare ej vara förenad med avgifter för den studerande. Av deltagare i yrkesskolkurs, för vilken statsbidrag utgår som till studiecirkel, bör däremot avgift kunna tas ut.

Jag vill i detta sammanhang slutligen ta upp vissa frågor om *interkommunal ersättning* vid utbildning. Huvudprincipen är f.n. att i det fall en elev får utbildning i grundskola, fackskola, gymnasium eller yrkesskola i annan kommun än där han är kyrkobokförd (hemkommunen), svarar hemkommunen för kostnaderna i den mån dessa inte täcks av statsbidrag. I fråga om grundskolan jämföras med hemkommun kommun där eleven varaktigt vistas. Närmare bestämmelser härom utfärdar Kungl. Maj:t årligen, med stöd av 46 § skollagen, i en särskild kungörelse om vissa ersättningar vid kommunal samverkan på skolväsendets område (senaste kungörelse 1966:723). Gällande bestämmelser har i praxis ansetts innebära att hemkommunens skyldigheter inte omfattar

att utge ersättning för elev som efter 21 års ålder upptar studier vid sådan gymnasial skola efter flera års avbrott i studierna. Nuvarande bestämmelser om interkommunal ersättning bör enligt min mening utsträckas till att gälla även nyssnämnda kategori av äldre studerande, i den mån sådan studerande deltar i ungdomsutbildningen. Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att utfärda föreskrifter av denna innebörd, vilka bör träda i kraft den 1 juli 1967.

Med hänsyn till vad jag föreslagit beträffande statsbidrag till lokal gymnasial vuxenutbildning bör det däremot inte bli aktuellt med interkommunal ersättning vid denna utbildning.

Förändringarna inom den lokala gymnasiala vuxenutbildningen bör genomföras den 1 juli 1968. Det bör dock vara möjligt att redan under nästa budgetår anordna kurser enligt fackskolans läroplan vid nuvarande kvällsgymnasier.

5.4.2 Vuxenutbildning med riksrekrytering

5.4.2.1 Studieformer

Utbildningsprogrammet vid statens gymnasier för vuxna har successivt byggts ut. Vid sin start år 1956 omfattade det dåvarande läroverket för vuxna i Norrköping realskola och allmänt gymnasium med latin- och reallinjer. På förslag av studiesociala utredningen genomfördes år 1962 en utbyggnad av organisationen. En ny skola inrättades i Härnösand varjämte även fackgymnasieutbildning förlades till skolorna.

Skolornas utbyggnad har totalt sett relativt väl anslutit sig till de beräkningar som studiesociala utredningen gjorde. Elevantalet har expanderat från drygt 400 till ca 1 700. Skolformen har således visat sig ha en god attraktionskraft och särskilt de år 1962 inrättade linjerna har mötts av ett stort elevintresse. En ytterligare inriktning mot yrkesinriktade studier bör nu ske genom att i enlighet med GU:s förslag till skolorna förlägga även fackskoloutbildning. I princip kommer därvid skolorganisationen att erbjuda hela utbildningsprogrammet motsvarande grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium. I enlighet med GU:s förslag bör vidare vissa åtgärder genomföras som möjliggör för de studerande att välja en teknisk gymnasieutbildning med mindre inslag av allmänna ämnen. Bl. a. härigenom bortfaller motivet att på sikt ha kvar nuvarande specialkursen vid tekniskt gymnasium. Vad GU anfört beträffande förgymnasial utbildning kan jag i allt väsentligt biträda.

Tanken på att låta skolorna omfatta även yrkesskoloutbildning har väckts i remissyttranden. Jag är för min del i princip positivt inställd till detta förslag men anser att frågan bör prövas i annat sammanhang.

Nuvarande studieordning vid gymnasierna för vuxna medger i princip endast studier för fullständig examen. I likhet med GU anser jag starka skäl tala för en friare ordning som ger möjlighet till såväl *fullständig som partiell utbildning*.

Härigenom skall det bli möjligt för en person att endast läsa några få ämneskurser vid de riksrekryterande skolorna. Det bör också vara möjligt att — som jag utvecklat i det tidigare — vid skolorna kombinera radio-tv-undervisning med muntlig undervisning eller korrespondensstudier. Denna nya ordning öppnar också vägen för en person att kombinera studier inom den lokala och den riksrekryterande organisationen för att tillgodose sina utbildningsönskemål.

Undervisningen vid statens gymnasier för vuxna bygger nu på en kombination av muntlig undervisning under periodvis återkommande kurser vid skolorna samt självstudier i form av brevskolstudier på hemorten. GU:s förslag innebär att denna studieform skall finnas kvar men därjämte skall möjlighet finnas att inta elever som enbart vill bedriva *brevskolstudier*. Invändningar har riktats mot sistnämnda förslag, av bl. a. skolöverstyrelsen och Hermods-NKI, vilka avstyrker GU:s förslag.

Spörsmålet om statens engagemang för de brevskolstuderande är av gammalt datum. Nuvarande brevskolstipendier inrättades efter beslut av 1945 års riksdag på förslag av 1940 års skolutredning som ett medel att vidga möjligheterna till högre utbildning för landsbygdens ungdom. Numera utgör stipendierna i huvudsak ett bidrag till kursavgifter för vuxna med fullständig examen som slutmål. En utvidgning av de offentliga insatserna har diskuterats i olika sammanhang, varvid frågan bl. a. gällt statligt stöd till enskilda korrespondensinstitut eller inrättande av ett statligt sådant institut. Förespråkare för dessa båda principlösningar finns också i remissopinionen. GU:s förslag har tillfört debatten nytt stoff. Det innebär en elegant lösning av ett länge diskuterat problem. Inom ramen för en samhällelig skola, vid vilken erfarenheter finns av brevskolstudier därigenom att dessa redan nu ingår som ett väsentligt led i undervisningen, kommer möjlighet att finnas till enbart brevskolstudier. Såsom GU framhåller finns det f. ö. redan nu många studerande som med skolans stöd i praktiken bedriver studierna med ringa inslag av muntlig undervisning. Ett förverkligande av förslaget kan därför också ses som ett led i utvecklingen mot friare studieformer inom den riksrekryterande vuxenutbildningen.

Såsom GU framhållit bör de brevskolstuderande ha i princip samma ställning som varje annan studerande inom en offentlig skola. Denna skall bl. a. svara för att de studerande erhåller undervisning — i detta fall genom främst brevkurser — och fortlöpande bedöma elevernas prestationer. Skolan skall vidare ställa rådgivningsresurser till förfogande. På grundval av bedömningar under studietiden och/eller vid särskilda provningar skall slutbetyg utfärdas.

Omfattningen av utbildningsverksamheten får liksom all annan frivillig utbildning prövas med hänsyn till tillgängliga resurser.

GU har lagt fram en godtagbar plan till organisation av brevskolundervisningen. I ett inledande skede bör dock brevskolstudierna koncentreras till en enhet, nämligen den i Norrköping. Jag räknar med att skolorna, såsom redan nu sker, skall kunna inköpa material för självstudier från existerande brevskolor. Frågan om produktion av studiematerial för bl. a. vuxenutbildningen tillhör läromedels-

utredningens arbetsområde. Vid ett genomförande av detta förslag kan verksamheten med brevskolstipendier avvecklas. Centrala studiehjälpsnämnden bör dock äga att bevilja stipendier även för nästa budgetår.

5.4.2.2 Vuxenskolornas organisation

GU har eftersträvat en minskning av nuvarande *utbildningstider* vid skolorna, som nu sträcker sig över fyra till fem år. I de exempel på normaltidsplaner som presenteras har också en avkortning kunnat ske för vissa gymnasielinjer. Den genomsnittliga studietiden för fackskol- och gymnasieutbildning kommer att variera mellan 2 och 4½ år. Till större delen sker studierna på hemorten. Mellan 25 och 45 veckor kan dock den studerande delta i muntliga kurser. I likhet med remissinstanserna ansluter jag mig till GU:s uppläggning.

I fråga om GU:s förslag om maximering av antalet timmar som får ges i den muntliga undervisningen samt schablonmässigt tillägg för studierådgivning m. m. hänvisar jag till vad jag anfört vid behandlingen av avsnitt 5.4.1.1.

Sedan flera år tillbaka anordnas vid de tekniska gymnasierna särskilda *laborationskurser* för elever som t. ex. deltar i korrespondensundervisning och avser att avlägga teknisk privatistexamen. GU har nu föreslagit att de brevskolstuderande vid de statliga skolorna skall vara skyldiga att genomgå laborationskurser samt att erforderligt antal kurser anordnas vid skolorna. Förslaget torde innebära att nuvarande laborationskurser för teknisk privatistexamen inte längre skall anordnas. Sådana kurser anordnas främst för brevskolstuderande.

Samtliga studerande i de riksrekryterande skolorna — således även de enbart brevskolstuderande — måste ges möjlighet att utföra nödvändiga laborationer. Dessa skolor bör därför i framtiden ha ansvaret för att laborationskurser enligt de nya läroplanerna anordnas. Skolöverstyrelsen bör få i uppdrag att pröva om kurserna — under norrköpingsskolans huvudmannaskap — i vissa fall även bör och kan förläggas till annan ort.

Under en övergångstid kommer ett behov att föreligga av att anordna laborationskurser för dem som syftar till att uppnå teknisk privatistexamen och således bedriver studier enligt en äldre läroplan. Nuvarande bestämmelser bör övergångsvis gälla för dessa studerandekategorier.

Nu saknas regler om minimi- och maximiantal elever i undervisningsgrupp vid statens gymnasier för vuxna. GU har föreslagit att bestämmelser om *kurs- och gruppstorlek* skall införas, varvid huvudregeln skall vara att elevantalet skall uppgå till minst tolv (med undantag för gren av gymnasiets ekonomiska och tekniska linjer). Jag delar utredningens uppfattning att man som regel bör kunna räkna med stort elevintresse för skolornas kurser. Såsom jag framhållit under 5.4.1.2 bör Kungl. Maj:t med utgångspunkt i GU:s förslag meddela erforderliga bestämmelser om delningstal m. m. även vid dessa skolor.

I fråga om *huvudmannaskapet* har GU som sin principiella inställning framhållit att skolorna borde kommunaliseras. Utredningen vill dock tills vidare låta en sådan åtgärd anstå med hänsyn till att skolorna föreslagits få ny utform-

ning med vidgade arbetsuppgifter. I likhet med GU anser jag frågan om en ändring i huvudmannaskapet inte bör aktualiseras förrän erfarenheter föreligger av vuxenskolorna i deras nya utformning med utvidgade uppgifter. En anknytning till det kommunala skolväsendet åstadkommes bl. a. därigenom att skolorna är inordnade under skolstyrelsen.

GU:s förslag om *lärare och skolledning* innebär att i princip samma personaluppsättning skall finnas som vid ungdomsskolorna samt att samma behörighetsregler m. m. skall gälla. I sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 har skolöverstyrelsen vidare framlagt konkreta förslag av samma innebörd. Såsom GU föreslagit bör bestämmelser om behörighet, allmänna åligganden etc. i huvudsak vara desamma vid dessa skolor som vid de gymnasiala skolorna i övrigt.

GU:s förslag innebär en väsentlig förstärkning av personalorganisationen. Skolorna bör också enligt min mening vara försedda med i princip samma slags personal som vid övriga gymnasiala skolor, varvid dock måste beaktas de särskilda krav som följer av undervisningsformerna. Nästa budgetår bör tjänster som studierektor inrättas. Vidare bör skolorna förses med huvudlärare och institutionsföreståndare, tills vidare i den utsträckning som gällande regler för ungdomsutbildningen medger. I likhet med GU anser jag att lärarpersonalen tills vidare bör anställas som extra ordinarie eller extra tjänstemän.

Till skolöverstyrelsens konkreta förslag återkommer jag i samband med mina anslagsframställningar för budgetåret 1967/68 (avsnitt 8).

I fråga om *intagning, betyg och studiernas avslutning* vid de riksrekryterande skolorna bör i huvudsak samma bestämmelser gälla som förordats för lokal gymnasial vuxenutbildning. Det ankommer på Kungl. Maj:t att i dessa avseenden utfärda erforderliga föreskrifter.

5.4.2.3 *Utbyggnaden av skolorna*

I fråga om skolororganisationernas utbyggnad räknar GU med att ca 2 500 elever omkring år 1970 årligen bör tas in i den kombinerade utbildningsformen och ca 2 000 för enbart breviskolundervisning. Skolöverstyrelsen har för sin del räknat med ett väsentligt lägre elevantal. Även dessa skolors elevunderlag kommer naturligen att påverkas av de förslag rörande ökat utnyttjande av radio och television i undervisningen som framlagts i det föregående.

Delade meningar finns inom såväl utredningen som remissinstanserna i fråga om behovet av nya skolenheter och lokaliseringen av sådana nya enheter. Vuxenskolornas organisation medger en betydande elasticitet och en successiv utbyggnad av elevantalet har kunnat ske. Vid bedömningen av denna fråga har jag också fäst vikt vid att skolan i Norrköping under nästa budgetår kommer att få utökade lokalutrymmen, som möjliggör nära nog en fördubbling av elevantalet. En utbyggnad av skolformen är därför i nuläget möjlig utan en däremot svarande ökning av antalet skolor. Jag räknar därför ej nu med inrättande av nya skolenheter.

Den utvidgning av vuxenskolornas utbildningsprogram som jag i det föregående föreslagit får genomföras successivt. Under nästa budgetår bör intagningen till fackskolutbildning vid skolorna kunna ske. Av de övriga nya verksamhetsområden som skall ingå i skolornas uppgifter räknar jag efter kontakt med skolledningen i Norrköping med att det skall vara möjligt att även under nästa budgetår påbörja intagningen av elever med enbart brevskolundervisning, företrädesvis för direkt yrkesinriktade gymnasie- och fackskolstudier. Målsättningen bör vara att under de närmaste åren successivt nå upp till ca 1 000 intagna brevskolelever.

5.4.3 Folkbildningen

I det tidigare har jag understrukit den betydelse jag tillmäter folkbildningsarbetets insatser inom vuxenutbildningen. Detta arbete innefattar den verksamhet, som äger rum inom studiecirklar och vid folkhögskolor. Vidare bör man i detta sammanhang beakta den utbildning som t. ex. löntagarorganisationerna bedriver. Denna verksamhet utgör en värdefull del av samhällets totala utbildningsaktiviteter med dess inriktning på att vidareutveckla demokratin på skilda områden och att underlätta anpassningen till den moderna arbetsmiljön.

Såsom jag förordat i det föregående bör statsbidraget till studiecirklar höjas den 1 juli 1968 från 15 till 20 kr. per studiecirkeltimme. Av nuvarande bidrag utgör högst 11 kr. ersättning till ledare och högst 4 kr. ersättning för studiemateriel. Framdeles bör ersättning till ledare utgå med högst 15 kr. och till materiel med högst 5 kr. Tillsammans med den förstärkning av statsbidragsgivningen till folkhögskolorna som träder i kraft under detta år har därmed betydande förbättringar skapats för folkbildningsarbetet.

Begreppet vuxenutbildning täcker många verksamheter mellan vilka gränserna i många fall är flytande. YB har genom en särskild arbetsgrupp sökt komma fram till vad som kan sägas vara en rimlig *gränsdragning mellan folkbildning och yrkesutbildning*. Utredningens egen slutsats är att praktiska bedömningar bör fälla avgörandet vem som skall kunna anordna kurser av visst slag. Från studieförbundens sida förordas en klarare gränsdragning än vad YB:s förslag ansetts innebära.

Jag vill i detta avsnitt ge en samlad redovisning av mina synpunkter och förslag i det tidigare beträffande folkbildningens roll inom vuxenutbildningen och härtill hörande problem. I prop. 1963:36 angående ökat stöd till föreläsning- och studiecirkelverksamhet m. m. har folkbildningsarbetets mål och uppgifter för framtiden preciserats; av vad jag anfört därom framgår vilken vikt som tillmäts studieförbundens verksamhet framdeles i fråga om att tillgodose behov av studier inom olika områden. De förslag som framlagts i det föregående syftar till att förstärka samhällets ansvar för att producera och i första hand via radio och television förmedla utbildning samt att förbättra stödet till kommunerna vid anordnande av gymnasial och förgymnasial undervisning för vuxna.

Även studieförbunden bör kunna anordna verksamhet i form av studiecirklar i anslutning till undervisning via radio och television. I syfte att undvika dubblering av kurser i vissa ämnen har jag vidare förordat att inom lokal gymnasial-vuxenutbildning undervisning ej skall anordnas i vissa ämnen.

Genom mina förslag beträffande yrkesskolornas deltidskurser bör en begränsning av denna verksamhet åstadkommas, nämligen i fråga om sådana kurser som står folkbildningen nära. I den mån sådana kurser kommer att anordnas vid yrkesskola förutsätts detta ske enligt samma villkor som för studiecirklar. Studieförbund och yrkesskolor kommer härigenom att erbjuda undervisning på i princip lika villkor.

Från bl. a studieförbundens sida har farhågor uttryckts att många vuxna som nu deltar i studiecirklar skulle övergå till att efterfråga fackskol- eller gymnasieutbildning inom en kommunal skola. För att medverka till en bättre balans mellan skilda former av vuxenutbildning har jag i det föregående förordat vissa allmänna riktlinjer för elevintagningen.

Ett förverkligande av dessa förslag innebär enligt min mening att de farhågor som rests beträffande folkbildningsarbetet kan undanröjas. Studieförbunden tillförs i stället nya och stimulerande arbetsuppgifter, samtidigt som en gränsdragning gentemot den lokala gymnasiala vuxenutbildningen åstadkoms.

Utredningarnas förslag berör i ett avseende *folkhögskolans* ställning, nämligen därigenom att heltidskurser enligt läroplanen för grundskolans högstadium och de gymnasiala skolorna under vissa förutsättningar skulle kunna förläggas till folkhögskolor. GU har dock påpekat att sådana kurser kan komma att tränga ut vad som enligt nuvarande målsättning kan anses utgöra folkhögskolans egentliga verksamhet.

Remissopinionen är i denna fråga starkt splittrad. Vissa remissinstanser påpekar värdet av att kunna utnyttja folkhögskolornas personal och lokaler för angivna ändamål, andra ställer sig negativa med hänsyn till folkhögskolans målsättning.

Folkhögskolans ställning har diskuterats i samband med skolreformerna under de senaste åren. För egen del har jag därvid uttryckt min tillit till skolformens förmåga att anpassa sin verksamhet till det nya läge som uppkommer allt eftersom skolväsendet förändras. Folkhögskolans huvuduppgift bör alltjämt vara att meddela allmän medborgerlig bildning, vilket dock inte utesluter inslag av målinriktad utbildning. Under ganska lång tid bör man räkna med att folkhögskolan har ett rekryteringsunderlag i de medborgargrupper som inte fått grundskolutbildning.

Folkhögskolan har — obunden av fixerade kursplaner och betyg — möjliggjort för många ungdomar och vuxna att bedriva studier. Med stigande utbildningsintresse är det sannolikt att skolformen i allt större utsträckning kommer att tjäna som en bildningsinstitution för vuxna. Jag anser det viktigt att värna om den tillgång som folkhögskolan med dess nuvarande verksamhet utgör och är därför inte benägen att vidtaga åtgärder som kan leda till att denna ogynnu-

samt påverkas. Folkhögskolan har också i år fått avsevärt förbättrade ekonomiska förutsättningar att med nuvarande målsättning som grund genomföra en inre förnyelse.

Landsorganisationen har i sitt yttrande tagit upp frågan om folkhögskolans clevers möjlighet att vinna inträde i andra läroanstalter. Jag vill i detta sammanhang erinra om att Kungl. Maj:t den 11 februari 1966 utfärdat kungörelse om grundskolans kompetensvärde m. m. (nr 24). I denna kungörelse föreskrivs att den som genomgått sådan första årskurs i folkhögskola, som bygger på årskurs 8 i folkskolan, och den som genomgått sådan andra årskurs i folkhögskola som bygger på jämte första årskursen i folkhögskola årskurs 7 i folkskola, i behörighetshänseende jämföras med bl. a. den som genomgått årskurs 9 i grundskola. Genom en i kungörelsen på närmare sätt beskriven gruppindelning åstadkoms också att de som genomgått folkhögskola tillförsäkras reella möjligheter att vinna inträde i läroanstalter som bygger på grundskola.

Frågan om behörighetsregler för inträde till läroanstalter för postgymnasial utbildning tillhör arbetsområdet för kompetensutredningen, som således skall ta upp bl. a. principerna för anknytning mellan de akademiska läroanstalterna och det underliggande skolväsendet till en förutsättningslös prövning. Utredningen har nyligen avlämnat förslag till provisoriska bestämmelser för tillträde till postgymnasial utbildning (Stencil E 1966: 13).

Genom kungörelsen om grundskolans kompetensvärde kommer folkhögskol-utbildningen att ge reella chanser till inträde vid andra utbildningslinjer. Ett förverkligande av kompetensutredningens förslag bör ytterligare vidga möjligheterna för dem som bedrivit folkhögskolstudier. Beredningen av detta förslag är ännu inte avslutad, varför jag avser att i annat sammanhang återkomma härtill. På sikt bör man — såsom jag framhållit i direktiven till kompetensutredningen — räkna med att en omprövning av gällande formella regler för tillträde till högre studier kommer till stånd. Jag vill i detta sammanhang erinra om förslaget i prop. 1967: 4 angående reformerad lärarutbildning att som allmänt villkor för inträde till låg- och mellanstadielärarutbildning skall gälla genomgången fackskola, gymnasium eller motsvarande utbildning. Med sistnämnda utbildningskategori avses — i likhet med vad bl. a. Landsorganisationen i sitt yttrande över lärarutbildningssakkunniga framlade önskemål om — bl. a. folkhögskol utbildning av viss omfattning.

6. Studiesociala åtgärder

6.1 Nuvarande förmåner

De studerande vid de särskilda läroanstalterna för vuxna erhåller studiesociala förmåner enligt bestämmelserna i *studiehjälpsreglementet* den 4 juni 1964 (nr 402; ändrat 1965: 248).

I de fall heltidsstudier pågår — vid t. ex. de muntliga kurserna vid statens gymnasier för vuxna — får de studerande, beroende på ålder vid inträdet i utbildningsanstalten, antingen studiebidrag med tillägg (75—325 kr. i månaden) eller förhöjt studiebidrag (175 kr.). För kurser som är kortare än åtta veckor utgår inte studiebidrag, tillägg eller förhöjt studiebidrag; denna regel gäller dock inte vid vuxengymnasierna.

För såväl heltids- som deltidstuderande står vidare möjligheten öppen att erhålla lån ur allmänna studielånefonden. Dessa utgår efter behovsprövning med högst 5 000 kr. om året. Under budgetåret 1965/66 beviljades ca 1 000 studielån till elever vid skolorna för vuxna. I genomsnitt utgick lånen med drygt 3 000 kr.

Vid statliga och statsunderstödda läroanstalter för vuxna utgår i stället för studiebidrag eller förhöjt studiebidrag slutligen i studiernas slutskede ett behovsprövat vuxenutbildningsbidrag om högst 2 000 kr. Ca 400 bidrag beviljades under 1965/66 med i genomsnitt ca 1 500 kr.

Till de studerande vid bl. a. universitet och högskolor utgår enligt *studiemedelsförordningen* den 4 juni 1964 (nr 401) studiemedel med — per termin räknat — 70 % av basbeloppet inom den allmänna försäkringen (under vårterminen 1966 5 500 kr.). Vidare kan barntillägg och extra studiemedel utgå. Enligt nuvarande basbelopp kan studerande med ett barn erhålla ca 9 000 kr. för ett läsår. Av studiemedlen är 1 750 kr. återbetalningsfria, medan återstoden skall återbetalas under i regel 20 à 25 år. Studiemedel utdelas med hänsyn till vederbörandes ekonomiska situation (även makes) och studiemeriter. Studiemedel utgår för högst sexton terminers studier och tilldelas ej studerande som fyllt fyrtio år; vid särskilda skäl kan undantag göras från dessa bestämmelser.

Av de utbildningslinjer som beskrivits i avsnitt 2 kan studiemedel utgå till deltagare i särskild akademisk undervisning och — ehuru det i praktiken torde vara mindre vanligt — i vidareutbildningskurser för folkskollärare.

Till deltagare i yrkesutbildningskurser för arbetslösa och i s. k. bristyrkesutbildning utgår *utbildningsbidrag* enligt bestämmelserna i arbetsmarknadskunskörelsen den 3 juni 1966 (nr 368). Som villkor för att få detta bidrag gäller bl. a. att deltagaren är eller riskerar att bli arbetslös eller är svärplacerad på arbetsmarknaden samt att han fyllt 21 år och söker arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen. Från den s. k. 21-årsregeln kan undantag göras i vissa fall.

Utbildningsbidragen utgörs av grundbidrag (högst 450 kr. i månaden), hyresbidrag motsvarande reella bostadskostnaden, familjetillägg (högst 75 kr. i månaden till make eller husföreståndarinna om utbildningen sker i hemorten och högst 220 kr. om utbildningen sker utom hemorten samt högst 60 kr. för varje barn eller vid särskilda skäl högst 150 kr.) samt särskilt bidrag till resekostnader m. m. Bidragen är inkomstprövade. Hänsyn tas således till inkomst hos andra maken. Bidragstagare erhåller dock i regel lägst 225 kr. i månaden samt barntillägg och särskilda bidrag utan reduktion.

6.2 Förslag om studiesociala åtgärder

I skrivelse den 17 februari 1965 till chefen för ecklesiastikdepartementet förklarade GU sig inte ha för avsikt att mera i detalj penetrera de studiesociala frågorna. Särskilda överväganden borde göras härom. I sitt betänkande har GU därför begränsat sig till vissa principiella överväganden (1.3.4, 8.2).

GU framhåller bl. a. att utredningen har funnit det motiverat att det skapas utbildningsformer för vuxna, som medger att studier kan bedrivas jämsides med förvärvsarbete. Men utredningens förslag innebär också möjlighet till heltidsstudier. Utredningens förslag kommer att medföra avgiftsfri undervisning inom vuxenutbildningen. Valet av studieform kommer därmed inte längre att påverkas av att den enskildes utbildningskostnader kan variera med studieformen.

GU förutsätter att studiehjälpsreglementets bestämmelser blir tillämpliga för deltagare i heltidsundervisning vid vuxenskolorna med riksrekrytering och folkhögskolorna.

I fråga om det studiesociala stödet till deltidsstuderande kan enligt GU olika synpunkter anföras. För många torde studierna ge ett direkt utbyte i form av t. ex. högre inkomst. I vissa fall torde emellertid också den deltidsstuderande ha utgifter av olika slag, t. ex. resor till och från skolan. Allmänt sett är det enligt GU angeläget att uppmuntra till deltidsstudier, bl. a. genom någon form av studiesocialt stöd. Att generellt ge stöd till var och en — oberoende av studiernas omfattning och om de fullföljs eller inte — synes enligt GU emellertid knappast rimligt. Beträffande konstruktionen av ett sådant studiesocialt stöd framhåller GU att det är angeläget att man söker undvika lösningar som ger den vuxne förvärvsarbetande särskild anledning att välja heltidsstudier.

Även YB anser att de studiesociala frågorna för deltagare i vuxenutbildning bör bli föremål för utredning. YB anser att en sådan utredning även bör behandla vissa frågor inom studiehjälps- och studiemedelssystemet, såsom t. ex. inverkan av makes inkomst och förmögenhet på möjligheterna att erhålla studiemedel och studielån (23.5.3).

I sin anslagsbegäran för budgetåret 1967/68 har *centrala studiehjälpsnämnden* behandlat frågan om storleken av lånen ur allmänna studielåne-

f o n d e n. Nämnden framhåller att för de elever som börjat sin utbildning efter 21 års ålder behovsprövningsreglerna har så långt möjligt gjorts jämförbara med de regler som gäller inom studiemedelssystemet.

Nuvarande maximibelopp för studielånen, 5 000 kr., har varit oförändrat sedan den 1 juli 1964. Till följd av studiemedlens värdesäkring har den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen under samma tidsperiod ökat med i det närmaste 1 000 kr. Eftersom studiemedlen är avsedda för en längre tids studier under året än studielånen, anser nämnden att studielånens maximibelopp bör höjas med 500 kr.

Nämnden påpekar vidare att studiemedelstagare har möjlighet att erhålla barntillägg till studiemedlen och extra studiemedel för sina utgifter. Nämnden anser det värdefullt med en motsvarande anordning för de allmänna studielånen och att nämnden därför — vid synnerliga skäl — borde ha en möjlighet att lämna lån med belopp utöver maximisumman.

Merkostnaderna för dessa förslag beräknas till 2 750 000 kr. resp. 4 000 000, dvs. 6 750 000 kr.

Sveriges förenade studentkårer har anhållit att den som avlagt studentexamen (motsv.) och bedriver *k o m p l e t t e r i n g s s t u d i e r* skall kunna erhålla studiemedel. Nu gällande regler innebär att studielånen ur allmänna studielånefonden kan utgå i sådana fall. I yttrande den 5 april 1965 har *centrala studiehjälpsnämnden* förklarat sig inte vara beredd att ta ställning till denna fråga, innan den blev utredd. I anledning av väckta motioner till 1965 års riksdag har *riksdagen* uttalat sig för att en sådan utredning kommer till stånd (L²U 49, rskr 282).

Vidare har *skolöverstyrelsen* i skrivelse den 15 juli 1965 hemställt om sådan ändring i studiehjälpsreglementet att studiebidrag skall kunna utgå för kurser med minst två eller tre veckors mot nuvarande *å t t a v e c k o r s h e l t i d s u n d e r v i s n i n g*. I skrivelsen hänvisas till att kortare kurser är vanliga inom folkhögskolorna och till vissa problem som enligt överstyrelsen har uppstått med elevrekryteringen till de s. k. fristående ämneskurserna.

6.3 Yttranden

I det följande redovisade yttranden avser GU:s och YB:s synpunkter och förslag.

Ett stort antal remissinstanser har beklagat att utredningarna inte lagt fram förslag om studiesociala åtgärder. Instämmanden har emellertid samtidigt gjorts i förslaget om en särskild utredning av studiefinansieringsfrågorna för vuxna, bl. a. av *skolöverstyrelsen*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *centrala studiehjälpsnämnden*, *Landsorganisationen*, *Tjänstemännens centralorganisation*, *Vuxenstuderandes riksförbund* och *Sveriges folkhögskoleelevers förbund*.

Det är däremot endast i ett fåtal yttranden som principiella synpunkter på studiestödet för vuxna framförts. *Skolöverstyrelsen* anser att det vid en översyn

av studiehjälpen för vuxna måste beaktas att utformningen blir sådan att studiehjälpens storlek inte förorsakar en i övrigt omotiverad form av konkurrens mellan olika studiemöjligheter. Ej heller bör åtgärderna leda till att via studiehjälpen skapa en efterfrågan på vuxenutbildning som inom ramen för tillgängliga utbildningsresurser inte kan tillgodoses annat än på bekostnad av beslutade reformer.

Bl. a. *socialstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund och Sveriges mekanförbund* framhåller, att studiestödet direkt bör stimulera till fritidsstudier. *Centrala studiehjälpsnämnden* anser att det i ett läge med bristande resurser på utbildningsområdet är motiverat att underlätta deltidstudier genom ett lämpligt studiesocialt stöd. Studiestödet är av grundläggande betydelse för en utbyggnad av vuxenutbildningen, vilken torde få begränsad effekt om den inte kompletteras med ett effektivt studiesocialt stöd. I varje fall gäller detta enligt nämnden utbildning på heltid. För de flesta människor kan inte utbildning i form av heltidsstudier bli attraktiv, om de därvid inte bjuds ekonomiska förmåner som ger dem möjlighet att behålla åtminstone det mesta av sin ekonomiska standard. Nämnden erinrar om att enligt en undersökning vid Stockholms samgymnasiums kvällsundervisning, vid vilken läroanstalt studierna bedrivs såsom parallellundervisning med sikte på full gymnasiekompetens, ca tre fjärdedelar av de studerande sade sig vilja bedriva sina studier på heltid, om de ekonomiska möjligheterna därtill stod till buds.

Landsorganisationen anser att möjlighet till heltidsstudier måste finnas, varvid de studerande bör åtnjuta sådana förmåner att inte alltför stort ekonomiskt avbräck skall bli följden. Nuvarande studiesociala åtgärder kan inte tillämpas direkt för vuxenutbildningen. Utbildning och studiesociala åtgärder är viktiga instrument för möjligheterna att genom utbildning skapa social utjämning. Men denna utjämning sker inte automatiskt genom förstärkta utbildningsresurser. Risker finns för att utbildningen kan leda till vidgade klyftor om inte alla individer i samhället stimuleras att genomgå utbildning. *Landsorganisationen* erinrar om att effekterna av den arbetsmarknadsinriktade utbildningen varit goda och bör kunna ge viss vägledning vid utformning av studiestödet till övriga vuxenstuderande. Om inte de reella kostnaderna för utbildningen täcks, kan en ensidig rekrytering till utbildningen ske. Rätten till utbildning för vuxna kommer inte att kunna upprätthållas om den inte sammankopplas med ett fullgott ekonomiskt stöd under utbildningstiden.

Frågan om de korrespondensstuderandes studiesociala förmåner tas upp av *Hermods* som anser att denna studerandegrupp — i avvaktan på en mer slutlig lösning — nu borde kunna jämföras med vuxenskolornas elever. Som tidigare refererats pekats i yttrandet på möjligheten att i vissa fall ta ut avgifter av de studerande som skall återbetalas efter uppnått studiemål. *Folkpartiets ungdomsförbund* framhåller att studiestödet måste kunna utnyttjas både vid hel- och deltidstudier. Storleken bör avvägas efter studietakt och inte till skolform. Den som enbart läser något eller några ämnen på ungdomsskolans kursplaner bör också ha möjligheter att erhålla visst stöd.

Sveriges förenade studentkårer finner att de nuvarande studiesociala villkoren för vuxenstuderande måste vara rekryteringshämmande. Det torde enligt organisationen vara svårt att dra några skarpare gränser mellan vuxenstuderande i allmänhet och sådana som befinner sig under omskolning, vilka senare erhåller ett bättre ekonomiskt stöd. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* anser det naturligt att den som utsätts för arbetslöshet eller befinner sig i en låglönesituation får en utbildning genom samhällets försorg som ger honom bättre utkomst. Det är däremot inte lika självklart att en rätt till vidareutbildning på samma villkor skall stå öppen för alla som enbart vill förbättra sin ekonomiska status. En utvidgad rätt till fortbildning och vidareutbildning aktualiserar därför en annan lösning av studiefinansieringen än den som tillämpas för t. ex. omskolningskurser.

6.4 Departementschefen

I det föreliggande utredningsmaterialet saknas förslag om åtgärder inom det studiesociala området. Jag har i det föregående framhållit att undersökningar pågår i syfte att förändra studiefinansieringssystemet för vuxenutbildningen.

Ett behov föreligger emellertid att inom ramen för gällande studiesociala system göra förändringar som leder till större möjligheter för de vuxna att bedriva gymnasiala studier. Såsom chefen för inrikesdepartementet framhållit i prop. 1967:1 (bil. 13 s. 79) bör däremot några ändringar i gällande regler för utbildningsbidrag nu ej aktualiseras.

Huvudlinjen i det i föregående framlagda reformförslaget är att så långt möjligt underlätta för den enskilde att tillgodogöra sig utbildning. Ett utbyggt studieprogram skall därför erbjudas inom ramen för lokal gymnasial vuxenutbildning. Den riksrekryterande vuxenutbildningen skall kunna ge även fackskolkurser och inom ramen för denna organisation skall brevskolstudier kunna bedrivas. En utbyggnad skall ske av utbildningen via radio och television.

Dessa förbättrade utbildningsmöjligheter bör kompletteras med vissa studiesociala åtgärder. Studiestödet vid läroanstalterna för vuxna är reglerat i studiehjälpsreglementet. Bestämmelserna innebär bl. a. att studielån — som en följd av den studiesociala reformen år 1964 — kan utgå med högst 5 000 kr. om året. Vid deltidsstudier utgår lånen mer sällan. Genom beslut vid 1962 års riksdag infördes vuxenutbildningsbidrag i studiernas slutskede för dem som syftade till att avlägga gymnasie- eller realexamen. I den mån heltidsstudier förekommer, som vid de muntliga kurserna vid statens gymnasier för vuxna, utgår även studiebidrag, dock ej under tid då vuxenutbildningsbidrag utgår.

Det studiesociala stödprogrammet för vuxna bör inriktas på att — som komplettering till att utbildningstillfällen ställs till förfogande i långt större utsträckning än tidigare — möjliggöra för de studerande att utnyttja de förbättrade utbildningsresurserna. Studerande med särskilt stora lånebehov bör hjälpas

att komma över de svårigheter som är förenade med bortfallet av normal förvärvsinkomst under studietiden. Detta kan uppnås genom en höjning av studielånens maximibelopp. Under muntliga kursperioder vid de riksrekryterande gymnasiala skolorna bör alltså studiebidrag och tillägg utgå. Vidare bör staten ta på sig kostnaderna för de utgifter för resor som är förenade med ett utnyttjande av den riksrekryterande utbildningen. Vid denna omläggning bör vuxenutbildningsbidragen avvecklas.

Maximibeloppet för lån ur allmänna studielånefonden utgör nu 5 000 kr. om året. Detta belopp fastställdes vid den studiesociala reformen vid 1964 års riksdag. Jag vill erinra om att dessa lån i huvudsak skall utgå till sådana studerande inom studiehjälpsystemet som kan anses befinna sig i en med de universitets- och högskolestuderande likartad studieekonomisk situation. I prop. 1964: 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom betonade jag bl. a. betydelsen av att det studiesociala stödet inom de skilda systemen blev ur den enskildes synpunkt i stort sett likvärdigt. Såsom centrala studiehjälpsnämnden framhåller i sin begäran om medel för budgetåret 1967/68 har en inte obetydlig skillnad uppkommit mellan de förmåner som kommer t. ex. en äldre folhögskolelev och en universitetsstuderande till del. Enligt min mening bör i princip samma totala studiesociala stöd utgå till studerande med jämförbar studieekonomisk situation. Detta kan lättast uppnås — som också studiehjälpsnämnden föreslagit — genom en komplettering av studiehjälpsreglementet med en regel av innebörden att vid synnerliga skäl studielån kan utgå med högre belopp än 5 000 kr. Detta högre studielån bör utgå endast till studerande med försörjningsplikt mot barn. För en heltidsstuderande med ett barn utgör studiemedlen f. n. (med basbeloppet 5 500 kr.) vid tio månaders studier ca 9 000 kr. Motsvarande belopp bör kunna utgå inom studiehjälpsystemet, varvid hänsyn bör tas till utgående studiebidrag, studietidens längd etc.

För de studerande som deltar vid de muntliga kurserna vid de riksrekryterande skolorna bör liksom nu är fallet studiehjälp i form av studiebidrag och tillägg eller förhöjt studiebidrag kunna utgå. Dessa förmåner bör även tillerkännas studerande vid de av mig föreslagna laborationskurserna för enbart brevkolstuderande. Utbildningstiden — inkl. tid för brevkolstudier — är totalt sett längre än de åtta veckor som en kurs skall pågå för att studiebidrag skall kunna utgå. Någon generell uppmjukning av denna gräns är jag däremot inte beredd att förorda.

De riksrekryterande skolornas elever har av naturliga skäl många gånger stora kostnader för resorna till och från studieorten. Ofta kan de studerande ej heller utnyttja sådana reserabatter som kommer andra studerande till del. Resekostnaderna är därför jämfört med övriga skolformer en stor utgiftspost. Skäl finns därför att komplettera studiestödet vid dessa skolor med fria resor. Staten bör ta på sig att svara för kostnaden för resa — enligt billigaste färdssätt — till och från kursorten vid kursens början och slut i den mån kostnaderna överstiger ett visst belopp. Ersättning för sovvagn och dylika extra avgifter bör dock inte

utgå. Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att i detta avseende utfärda närmare föreskrifter.

År 1962 infördes ett särskilt bidrag under studiernas slutskede med syfte att möjliggöra för den enskilde att ta ledigt från förvärvsarbete och slutföra examen. De nya gymnasiala studiernas avslutning har inte utformats på samma sätt och bl. a. som en följd av ändringar i kompetensbestämmelserna kommer behovet av hel examen att bli mindre än tidigare. Något markerat slutskede uppträder alltså inte såsom tidigare. De studerandes behov av finansieringsmedel tillgodoses vidare lika väl av studielånen. Bl. a. dessa skäl talar för en avveckling av vuxenutbildningsbidraget. Bortfallet av bidraget kompenseras också av att studiebidrag i motsats till vad nu gäller kommer att utgå för heltidsundervisning. Bestämmelserna om vuxenutbildningsbidrag bör dock övergångsvis gälla för dem som tagits in vid läroanstalterna med nuvarande studieordning.

Beträffande frågan om kompletteringsstudier vill jag erinra om att jag i prop. 1967:4 (s. 136) uttalat bl. a. att kompletteringsstudier på gymnasienivå inte skall anordnas inom universitetsorganisationens ram. Studerande med utbildningsönskemål av detta slag bör utnyttja den lokala eller riksrekryterande vuxenutbildningsorganisationen. Det är då helt i linje med riktlinjerna för gällande studiesociala regler att studiestödet — liksom vid annan gymnasial utbildning — skall utgå enligt studiehjälpsreglementet.

Jag vill avslutningsvis beröra en fråga av betydelse för de riksrekryterande gymnasiala skolorna. Vid ett förverkligande av mina förslag kommer elevantalet vid dessa skolor att stiga. Särskilt blir detta fallet för skolan i Norrköping. Det kan inte uteslutas att vissa svårigheter kan uppstå med att skaffa inackorderingsrum för de studerande. Denna fråga bör närmare aktualiseras i samband med behandlingen av internat- och utlandsskolutredningens nyligen avlämnade betänkande.

De nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 juli 1967.

På grundval av vad jag anfört i detta avsnitt har inom ecklesiastikdepartementet upprättats förslag till *förordning om ändring i studiehjälpsreglementet den 4 juni 1964 (nr 402)*.

7. Hemställan

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. besluta att fr. o. m. den 1 juli 1968 får enligt de riktlinjer jag angivit anordnas särskild kommunal gymnasial utbildning för vuxna, vilken bedrivs som ämneskurser i olika ämnen vid skolenhet under skolstyrelsens ledning,

2. godkänna att statliga vuxenskolor, som rekryterar elever från hela landet, skall finnas enligt de riktlinjer jag angivit,

3. godkänna att yrkesskolornas deltidskurser omorganiserar enligt de riktlinjer jag angivit,

4. godkänna de riktlinjer för en utbyggnad av vuxenutbildningen i övrigt som jag angivit,

5. besluta att för ämneskurser vid kommunal gymnasial utbildning för vuxna och i statliga vuxenskolor skall finnas skolledare, lärare och annan personal enligt de riktlinjer jag angivit samt godkänna de grunder för deras anställnings- och tjänstgöringsförhållanden som jag förordat,

6. godkänna att statsbidrag utgår enligt de grunder jag angivit, dels till lönekostnader för skolledare och lärare vid den särskilda kommunala gymnasiala utbildningen för vuxna, dels för studiecirkelverksamhet inom sådan utbildning,

7. godkänna att statsbidraget till studiecirkelverksamhet höjs enligt de grunder jag angivit,

8. bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser om ersättning mellan kommuner för elever vid särskild gymnasial utbildning samt för vuxna elever vid gymnasium, fackskola eller yrkesskola enligt de grunder jag angivit,

9. besluta att statens aftonskola för realexamen och studentexamen skall avvecklas med början läsåret 1967/68,

10. anta förslaget till ändring i studiehjälpseglementet,

11. bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av mig angivna grunder och riktlinjer utfärda de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidta de åtgärder, som fordras för den av mig förordade reformeringen av vuxenutbildningen.

8. Anslagsberäkningar för budgetåret 1967/68

De förslag som lagts fram i det föregående ställer krav på ökade insatser från samhällets sida. En utökad användning av radio- och televisionsprogram medför ett ökat utgiftsbehov. Inom den lokala vuxenutbildningen erbjuds ett utvidgat utbildningsprogram och statsbidragen förstärks. Inom den riksrekryterande utbildningen kan utgifterna väntas öka på grund av ökad studerandetillströmning, som i sin tur betingas av det utvidgade utbildningsprogrammet och införandet av brevskolundervisning. Det förbättrade stödet till studiecirk-larna leder också till ökade anspråk på statsmedel liksom de föreslagna studie-sociala åtgärderna.

Samtidigt har flera förslag lagts fram som begränsar kostnadsökningarna. Utnyttjandet av radio och television väntas på sikt leda till ekonomiska vinster inom ungdomsutbildningen. Inom den lokala vuxenutbildningen kommer ett genomförande av gymnasiutredningens förslag till maximering av timtalet att leda till lägre utgifter. De förändringar som föreslås i fråga om yrkesskolornas deltidskurser minskar statsutgifterna.

Sammantaget innebär de nu framlagda förslagen en viss ökning av statens utgifter. Genom olika rationaliseringsåtgärder har det emellertid varit möjligt att hålla denna ökning inom en begränsad ram. På sikt bör det nu inledda utvecklingsarbetet i själva verket kunna leda till ytterligare rationaliseringseffekter på samma gång som de vuxnas utbildnings- och studieintressen tillgodoses i ökad omfattning.

I prop. 1967:1 (bil. 10 s. 202) togs under den särskilda beteckningen Dg) Vuxenutbildning m. m. upp preliminärt beräknade belopp för anslag till pedagogiskt utvecklingsarbete i utbildningsväsendet och till statliga och kommunala vuxenskolor. I det följande läggs de med pedagogiskt utvecklingsarbete sammanhängande förslagen fram under tre anslagsrubriker, nämligen Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet, Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor samt Viss utbildning via radio och television m. m.

D. Skolväsendet

g) Vuxenutbildning m. m.

D 52. Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet

1965/66 Utgift 3 435 704	Reservation 377 466
1966/67 Anslag 3 610 000		
1967/68 Förslag 5 610 000		

För innevarande år är det i riksstaten uppförda motsvarande anslaget benämnt Pedagogiskt utvecklingsarbete (D 10). Från detta anslag bestrids kostnader för bl. a. olika former av undersökningar inom det pedagogiska och psykologiska området samt framställning av undervisningsfilm och undervisningshjälpmedel.

Skolöverstyrelsen

Överstyrelsen föreslår för nästa budgetår en höjning av anslaget med 4 470 000 kr. till 8 080 000 kr. Det föreslagna anslagsbeloppet hänför sig — i sammandrag — till följande ändamål.

1. Pedagogiska och psykologiska undersökningar (nu 1 683 000)	4 300 000
2. Utvecklingsarbete på hjälpmedelsområdet (nu 1 039 000) ..	2 250 000
3. Verksamhet vid vissa skolor (nu 755 000)	1 170 000
4. Övrig verksamhet (nu 133 000)	275 000
5. Bidrag för utgivande av pedagogiska publikationer	85 000
	8 080 000

I sin motivering gör överstyrelsen en jämförelse mellan vad som under detta anslag anvisats för utvecklingsarbete inom skolväsendet och för statliga forskningsutgifter. De totala statliga forskningsutgifterna uppgår i förhållande till statsverkets samlade driftutgifter till ungefär 2 %. Reservationsanslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete utgör budgetåret 1966/67 i relation till enbart statens kostnader för skolväsendet 0,13 %. Till utvecklingsarbetet inom skolväsendet har alltså, konstaterar överstyrelsen, anvisats endast omkring tjugondelen så stora resurser som inom andra områden. Vidare jämför överstyrelsen antalet fasta forskartjänster inom den del av utbildningssektorn som sorterar under överstyrelsen med antalet yrkesverksamma inom skolväsendet. Med yrkesverksamma avses i första hand lärare i tjänst. Enligt vissa forskningsadministrativa undersökningar ger detta förfaringssätt ett bättre och entydigare mått än det ekonomiska. I en undersökning från år 1959 anges antalet forskare på heltid (utom tekniker) i OECD-länderna vara fem per 1 000 yrkesverksamma. Tillämpas OECD:s relationstal på de ca 100 000 lärarna i tjänst, skulle detta leda till att antalet skolforskare på heltid borde vara 500. Enligt överstyrelsen visar dessa jämförelser, att resurserna för pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete bör förstärkas avsevärt för att verkligt betydelsefulla förbättringar och rationaliseringar skall kunna genomföras. Med hänsyn till de begränsade personella resurserna, vilka dock anses komma att successivt öka, bedömer överstyrelsen det dock ej realistiskt att föreslå en omedelbar höjning av anslaget till den storlek, som argumenteringen kunde leda till. Överstyrelsen framhåller emellertid, att man försäkrat sig om den personal som fordras för att genomföra det program som ligger till grund för överstyrelsens anslagsframställning.

Överstyrelsen betonar, att genomgripande förändringar av skolans arbetsformer inte kan införas utan föregående allsidig och seriös forskning och försöksverksamhet. Det är enligt överstyrelsens uppfattning sannolikt, att rationaliseringsverksamheten i detta avseende får olika inriktning för olika utbildningssektorer. I t. ex. vuxenutbildningen bedöms utrymmet för »materialstyrd» verk-

samhet och pedagogisk teknologi i princip kunna vara mycket stort medan lärarinsatserna i motsvarande grad bedöms kunna begränsas. I grundskolan å andra sidan måste enligt överstyrelsen behovet av lärare och annan personal med nödvändighet bli förhållandevis stort även i den framtida skolan.

Beträffande överstyrelsens närmare motiveringar tillåter jag mig att hänvisa till handlingarna i ärendet.

Departementschefen

I likhet med skolöverstyrelsen anser jag att utvecklingsarbetet även i fortsättningen väsentligen bör äsyfta effektivisering och rationalisering av skolans pedagogiska verksamhet. Överstyrelsens anslagsframställning synes väl underbyggd av en konkret projektplanering och man har försäkrat sig om medverkan av erforderliga experter.

Jag räknar med en höjning av anslaget med 2 milj. kr. Därvid har jag bl. a. tagit hänsyn till behovet av medel för forskning och utvecklingsarbete rörande undervisning av rörelsehindrade, för bidrag till utgivande av pedagogiska publikationer samt för löneökningar. Beträffande större forskningsprojekt rörande anpassning i skolan bör man enligt min mening i första hand pröva möjligheterna att finansiera kostnaderna genom bidrag från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

Anslaget för nästa budgetår bör uppföras med (3 610 000+2 000 000 =) 5 610 000 kr. Reservationen vid innevarande budgetårs slut på anslaget Pedagogiskt utvecklingsarbete bör i sin helhet föras över till förevarande anslag. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5 610 000 kr.

D 53. Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor

Budgetåret 1965/66 uppfördes i riksstaten ett reservationsanslag till tekniska hjälpmedel i utbildningen m. m. av 575 000 kr. Vid utgången av budgetåret uppgick reservationen på ifrågavarande anslag till 460 000 kr. Anslaget har för innevarande budgetår förts upp med 1 250 000 kr. och av Kungl. Maj:t fördelats på tre anslagsposter, nämligen en till tekniska hjälpmedel i utbildningen (1 milj. kr.), en till försöksverksamhet med offsettryckning av kurslitteratur (125 000 kr.) och en till kurser i universitetspedagogik m. m. (125 000 kr.).

Universitetskanslersämbetet föreslår att verksamheten på ifrågavarande område vidgas och att i riksstaten för nästa budgetår förs upp ett reservationsanslag av 3,8 milj. kr. under rubriken Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor. I nämnda belopp innefattas enligt ämbetet kostnader för bl. a. sådan försöksverksamhet som hittills bekostats från det nuvarande anslaget Tekniska hjälpmedel i utbildningen m. m.

De närmare förslagen för budgetåret 1967/68 framgår av följande sammanställning.

	Universitets- kanslersämbetet	Departements- chefen
1. Sluten-krets-television	(2 000 000)	—
2. Materialframställning och metodutveckling för språklaboratorier	100 000	100 000
3. Programmerat inlärningsmaterial m. m.	200 000	200 000
4. Eterburen akademisk radioundervisning	(150 000)	—
5. Studierådgivning	(700 000)	—
6. Tillämpad pedagogisk forskning	250 000	—
7. Pedagogisk utbildning av akademiska lärare	200 000	} 250 000
8. Produktion av kurslitteratur	200 000	
	(3 800 000)	
	950 000	550 000

P. 1 och 4 behandlas i det följande vid anmälan av anslaget Viss utbildning via radio och television m. m.

Ämbetets förslag i fråga om *studierådgivning* (p. 5) har närmare redovisats i prop. 1967: 1 (bil. 10 s. 211) vid behandlingen av vissa gemensamma frågor rörande universiteten m. m.

Beträffande de enskilda förslagen i övrigt framhåller kanslersämbetet bl. a.

Försöksverksamhet med *materialframställning och metodutveckling för språklaboratorier* har pågått under budgetåren 1965/66 och 1966/67 i vad avser ämnena engelska, franska och tyska språken. En medelsanvisning för ifrågavarande ändamål även budgetåret 1967/68 är enligt ämbetet motiverad med hänsyn till dels behovet av test och utvärdering av den nu pågående verksamheten, dels angelägenheten av att sådan försöksverksamhet kan bedrivas i ytterligare ämnen, främst slaviska språk och nordiska språk.

Kanslersämbetet anser att det från rationaliseringssynpunkt finns anledning att intensifiera utvecklingsarbetet och utprovningen av *programmerat inlärningsmaterial*, avsett för den reguljära universitets- och högskolundervisningen. Sådant förproducerat material av självinstruerande slag är, framhåller ämbetet, direkt inriktat på att minska behovet av lärare och synes i kombination med eterburen undervisning vara det mest radikala sättet att höja kvoten elev/lärare.

För att universitet och högskolor inom ramen för tillgängliga resurser och med bibehållen standard skall kunna möta den stigande efterfrågan på akademisk utbildning krävs enligt universitetskanslersämbetet en helt annan dimensionering av resurserna för *tillämpad forskning och metodutveckling på universitetspedagogikens område* än den nuvarande. Kanslersämbetet bör därför enligt sitt förslag få i tillräcklig omfattning disponera medel för att kunna initiera en såväl lokalt som centralt bedriven sådan verksamhet.

Kanslersämbetet, som framhåller vikten av att en organisation för tillämpad forskning och metodutveckling inom det universitetspedagogiska fältet kommer till stånd, finner det vara mest realistiskt att man vid en upprustning på området i första hand bygger på den expertis som redan finns vid de pedagogiska institutionerna och anknyter den lokala verksamheten till dessa institutioner.

Ifrågakommande medel bör enligt förslaget få fördelas av kanslersämbetet för konkreta projekt. Forskningsuppdrag bör även kunna läggas ut på andra institut och högskolor. Som väsentliga objekt för här ifrågavarande verksamhet under budgetåret 1967/68 nämner ämbetet bl. a. fortsatta undersökningar rörande elevernas studiesituation i ämnen och på orter där den senaste statistiken pekar på speciella problem samt projekt som rör tentamensförfarande och försök med centralt utarbetade prov i vissa ämnen.

Under hänvisning till att förbättrad *pedagogisk utbildning av akademiska lärare* utgör ett nödvändigt och angeläget moment i universitetens och högskolornas utbildningsverksamhet beräknar kanslersämbetet medelsbehovet för försöksverksamhet på detta område under budgetåret 1967/68 till 200 000 kr.

Den pågående *försöksverksamheten med produktion av kurslitteratur m. m.* bör enligt kanslersämbetet fortsättas även under nästa budgetår. Man torde, framhåller ämbetet, för de närmaste åren böra räkna med ett visst årligt anslagsbehov för tryckning och uppköp av litteratur. Den hittillsvarande verksamheten visar enligt ämbetet att det synes mindre lämpligt att låsa fast medelsförbrukningen vid enbart offsetproduktion. Försöksverksamhet bör därför kunna få företas även med nya verk och andra metoder. Den aktuella utgivningsverksamheten avses ske i nära samarbete med den av Kungl. Maj:t tillsatta läromedelsutredningen.

Departementschefen

I överensstämmelse med universitetskanslersämbetets förslag bör i riksstaten för nästa budgetår föras upp ett reservationsanslag med benämningen Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor. Reservation vid utgången av budgetåret 1966/67 på det nuvarande reservationsanslaget Tekniska hjälpmedel i utbildningen m. m. bör föras över till det nya, här behandlade anslaget. Enligt min mening bör reservationen kunna tas i anspråk för kostnader för verksamhet som är att hänföra till såväl det nuvarande som det föreslagna nya anslaget.

Liksom kanslersämbetet finner jag det motiverat att den redan pågående försöksverksamheten med materialframställning och metodutveckling för språklaboratorier får fortsätta även nästa budgetår. Jag beräknar i enlighet med ämbetets förslag 100 000 kr. för detta ändamål (p. 2). Vidare beräknar jag, i överensstämmelse med vad ämbetet föreslagit, 200 000 kr. till försöksverksamhet med utvecklingsarbete och utprovning av programmerat inlärningsmaterial för universitets- och högskolundervisningen (p. 3).

Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag i prop. 1967:1 — bl. a. vid min anmälan av vissa gemensamma frågor rörande universiteten m. m. (bil. 10 s. 220) — anfört beträffande vissa åtgärder för förstärkning av resurserna för studierådgivning. Därvid har jag i huvudsak beaktat kanslersämbetets förslag utom i vad avser försöksverksamhet med kurser i studieteknik. Någon särskild medelsanvisning för detta ändamål anser jag mig inte böra ta upp under förevarande

anslag (p. 5). Vidare vill jag erinra om att medel för studiehandböcker m. m. liksom för innevarande budgetår beräknats under universitetens och högskolornas omkostnadsanslag.

Till pedagogisk utbildning av akademiska lärare (kurser i universitetspedagogik) samt försöksverksamhet med framställning av kurslitteratur har för innevarande budgetår anvisats sammanlagt 250 000 kr. Jag beräknar för nästa budgetår oförändrade medelsanvisningar för dessa båda ändamål (p. 7—8).

Med hänvisning i övrigt till sammanställningen beräknar jag anslaget till 550 000 kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 550 000 kr.

D 54. Viss utbildning via radio och television m. m.

Under förevarande anslagsrubrik redovisas kostnaderna för vissa förslag om utbildning via radio och television m. m. Beträffande förslagens innebörd i övrigt får jag hänvisa till min redogörelse i det föregående (avsnitt 4). Något motsvarande anslag finns inte uppfört på riksstaten för innevarande budgetår.

Universitetskanslersämbetet har i sin anslagsframställning begärt 2 milj. kr. till försöksverksamhet med sluten-krets-television inom universitets- och högskolområdet samt 150 000 kr. till eterburen akademisk radioundervisning. Vidare anser ämbetet att en fortsättning av radiokursen i statskunskap är klart motiverad och föreslår att kurser på ettbetygsnivå snarast kommer till stånd i ämnena nationalekonomi och företagsekonomi. Med anledning härav har *Sveriges Radio* i sin anslagsframställning — såsom anmälts av chefen för kommunikationsdepartementet i prop. 1967:1 (bil. 8 s. 161) — begärt 250 000 kr. till förberedelser under nästa budgetår för en sådan kurs i företagsekonomi alternativt nationalekonomi. Totalkostnaderna för kursen, vilken anges kunna påbörjas våren 1968, beräknas till 430 000 kr.

I betänkandet *Datamaskinförmedlad utbildning* (Stencil E 1966:8) föreslås viss försöksverksamhet med datamaskinförmedlad utbildning knuten till lärarhögskolan i Uppsala och ledd av en särskild delegation. Kostnaderna för budgetåret 1967/68 beräknas till 1 056 000 kr.

Departementschefen

Jag har i det föregående (4.4) föreslagit en statlig försöksverksamhet med centralt anordnad produktion av bl. a. tv-inspelade undervisningsprogram samt anmält, att överenskommelse — under förbehåll om Kungl. Maj:ts godkännande — träffats om förvärv den 1 januari 1968 av en studio i Stocksund, tillhörig Kommanditbolaget Nord-Art Aktiebolag et Co. Köpeskillingen uppgår till 2 100 000 kr. Härtill kommer utgifter av engångsnatur till kompletterande inred-

ning och utrustning. För budgetåret 1967/68 beräknar jag 1 255 000 kr. för detta ändamål. Till förberedelser, bl. a. utbildning av personal, samt till programproduktion med kursmaterial och administration räknar jag med ett anslagsbehov av 5 430 000 kr. under nästa budgetår, vari även ingår 495 000 kr. till kontrakterad produktion hösten 1967. Produktionsverksamheten vid studion avses inordnas under den i det föregående nämnda organisationskommittén.

I fråga om de radiokurser som jag förordat i det föregående beräknar jag ett belopp av 600 000 kr.

Med hänvisning till mitt uttalande i prop. 1967: 4 (s. 245) tar jag i förevarande sammanhang också upp frågan om medel för nya tjänster vid vissa lärarhögskolors pedagogiska institutioner. Skolöverstyrelsens förslag avser personal för försök med intern television vid dessa skolor. Jag beräknar härför 50 000 kr. för var och en av lärarhögskolorna i Stockholm, Malmö och Göteborg, vilka medel för nästa budgetår bör anvisas över det nu behandlade anslaget.

I enlighet med vad jag förordat i det föregående bör förslaget om datamaskin-förmedlad utbildning inte föranleda några kostnader under budgetåret 1967/68.

Ett särskilt reservationsanslag benämnt Viss utbildning via radio och television m. m. bör således uppföras på riksstaten med (2 100 000 + 1 255 000 + 5 430 000 + 600 000 + 150 000 =) 9 535 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Viss utbildning via radio och television m. m.* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 9 535 000 kr.

D 55. Statliga skolor för vuxna: Avlöningar

1966/67 Anslag	2 255 000
1967/68 Förslag	3 227 000

För den riksrekryterande vuxenutbildningen finns statliga skolor i Norrköping och Härnösand. Vid dessa meddelas utbildning enligt läroplanerna för gymnasium och grundskolans högstadium. Medel beräknas under detta anslag även för statens aftonskola i Stockholm. En närmare beskrivning av skolornas organisation och verksamhet har jag lämnat i det föregående.

<i>Tjänster</i>	1966/67	Beräknad ändring 1967/68	
		Skolöverstyrelsen	Departementschefen
Lärarpersonal	31	+ 9	+ 6
Övrig personal	9	+ 11	+ 6
	40	+ 20	+ 12
<i>Anslag</i>			
Avlöningar till tjänstemän	2 171 500	+ 663 000	+ 613 000
Arvoden och särskilda ersättningar	83 500	— 14 000	— 29 000
Löneomräkning	—	+ 488 000	+ 388 000
	2 255 000	+ 1 137 000	+ 972 000

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsen föreslår inrättande av en ny vuxenskola med en rektorstjänst, fyra lärartjänster, en biträdestjänst och en vaktmästartjänst samt medel för timlärare, biträdeshjälp m. m. (217 000).

2. Överstyrelsen föreslår, att vid skolan i Norrköping inrättas sådana tjänster, varmed de kommunala gymnasierna är försedda. Personalen föreslås utökas med en studierektor, två lektorer, två adjunkter, en ämneslärare, en kanslist, en kansliskrivare, två kontorsbiträden, en institutionstekniker och en vaktmästare. Vidare räknas med arvoden för tio huvudlärare, för timlärare och för sex institutionsföreståndare samt för en halvtidsanställd kurator. Tjänsten som studiekonsulent samt en tjänst som kanslibitråde föreslås indragna. Vidare räknas med vissa smärre ändringar i fråga om bl. a. medel för arvoden till skrivhjälp (359 000).

3. Även vuxenskolan i Härnösand bör enligt skolöverstyrelsen jämföras med de kommunala gymnasierna i personelhänseende, varför fem nya tjänster föreslås bli inrättade, nämligen som studierektor, kansliskrivare, kontorist, kontorsbiträde och institutionstekniker. Medel beräknas vidare för arvode till kurator. Indragning av en tjänst som studiekonsulent och en som kanslibitråde föreslås liksom minskning av arvodesmedlen för skrivhjälp (81 000).

4. Skolöverstyrelsen räknar med att gymnasiet vid statens aftonskola skall bibehållas, medan en avveckling sker av realskolan (— 8 000).

Departementschefen

Jag har i det föregående redovisat mina förslag i fråga om bl. a. den rikskryterande vuxenutbildningens inriktning och organisation. Med hänvisning härtill beräknar jag inte medel för den av skolöverstyrelsen föreslagna nya vuxenskolan (1).

Vid vuxenskolan i Norrköping bör finnas två studierektorer. Den ene skall huvudsakligen vara knuten till den lärarledda undervisningen, den andre huvudsakligen till brevkursverksamheten. Av de av skolöverstyrelsen i övrigt föreslagna tjänsterna har jag beräknat medel för två lektorer, två adjunkter, en ämneslärare, en kansliskrivare, ett kontorsbiträde och en institutionstekniker. I likhet med skolöverstyrelsen räknar jag med att tjänsten som studiekonsulent kan dras in medan däremot kanslibiträdestjänsten bör behållas med hänsyn till skolans ökade uppgifter, främst den nya formen av brevskolundervisning. Av samma skäl beräknar jag också medel för en tjänst som vaktmästare samt till förstärkning av biträdesorganisationen (40 000 kr.). Jag biträder skolöverstyrelsens förslag om arvodesmedel för huvudlärare och skolkurator. För timlärare beräknar jag utöver skolöverstyrelsens förslag 30 000 kr. till laborationskurser i anslutning till den nya brevskolundervisningen. För institutionsföreståndare räknar jag med endast tre arvoden. Mot skolöverstyrelsens förslag om minskning av det särskilda arvodet för skrivhjälp till lärare har jag ingen erinran. Eftersom något

behov av sekreterare ej längre finns, kan anslaget minskas med 8 500 kr. som nu utgår i uppdragstillägg till en sekreterare. Mina förslag i fråga om norrköpings-skolan innebär ett ökat medelsbehov av 448 000 kr. exkl. löneomräkning (p. 2).

Även organisationen vid skolan i Härnösand bör förstärkas, bl. a. med en ordinarie tjänst som studierektor. Jag beräknar i övrigt medel för nya tjänster i enlighet med skolöverstyrelsens förslag, dock ej för tjänst som kontorist och kontorsbiträde och tills vidare ej heller för en tjänst som institutionstekniker. Liksom vid skolan i Norrköping bör den av skolöverstyrelsen nämnda kanslibiträdestjänsten behållas samt arvoden till sekreterare (6 500 kr.) dras in. Jag har vidare räknat med en höjning med 15 000 kr. av medlen till arvoden till timlärare och institutionsföreståndare. I övrigt har jag ingen erinran mot skolöverstyrelsens förslag. Totalt bör härnösandsskolan (p. 3) tas upp en medelsökning av 51 000 kr. förutom löneomräkning.

Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser om undervisnings-skyldighet för studierektorer vid vuxenskolorna. I studierektors arbetsuppgifter skall ingå att vikariera för rektor samt att under rektor utföra schemaläggning och svara för studierådgivning. Den nedsättning av undervisningsskyldigheten för lektor vid skolorna som Kungl. Maj:t kunnat medge för biträde åt rektor (prop. 1962: 107 s. 31) bör i fortsättningen inte komma i fråga.

För ökade avlöningskostnader för timlärare med hänsyn till ökat elevantal vid den riksrekryterande utbildningen enligt mina i det föregående framlagda förslag — bl. a. införande av utbildning enligt fackskolans läroplan — beräknar jag ytterligare 170 000 kr. sammanlagt för de båda vuxenskolorna.

För statens aftonskola har skolöverstyrelsen endast räknat med en avveckling av realskolan. Även gymnasieutbildningen vid skolan bör emellertid — till följd av vad jag framhållit i det föregående (5.4.1.4) — avvecklas, varför jag i enlighet med ett av skolöverstyrelsen anfört alternativ beräknar kostnadsminskningen till 85 000 kr. Med hänsyn till den successivt minskande arbetsbelastningen vid skolan bör arvodestjänsten som rektorsassistent kunna dras in den 1 juli 1968, vilket kommer att medföra en anslagsminskning (7 000 kr.).

Med beaktande även av löneomräkning enligt sammanställningen bör anslaget för nästa budgetår föras upp med (2 255 000 + 448 000 + 51 000 + 170 000 — 85 000 + 388 000 =) 3 227 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Statliga skolor för vuxna: Avlöningar* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 227 000 kr.

D 56. Statliga skolor för vuxna: Omkostnader

1966/67 Anslag	1 859 000
1967/68 Förslag	2 451 000

Skolöverstyrelsen föreslår att anslaget höjs med 366 000 kr. Ur anslaget bestrids dels utgifter för omkostnader vid skolorna i Norrköping och Härnösand

samt vid statens aftonskola, dels kursavgifter för studenter som vill komplettera sin examen i matematik, fysik och kemi. Dessa senare kurser administreras av kvällsgymnasierna. Kostnaden täcks helt av statsmedel.

	1966/67	Beräknad ändring 1967/68	
		Skolöverstyrelsen	Departementschefen
1. Sjukvård	2 000	+ 1 000	—
2. Resersättningar	2 000	+ 1 000	—
3. <i>Expenser</i>	246 000	+ 164 000	+ 126 000
därav för			
a) ny vuxenskola	—	+ 70 000	—
b) Norrköping	166 000	+ 14 000	+ 86 000
c) Härnösand	77 000	+ 80 000	+ 40 000
d) Statens aftonskola	3 000	—	—
4. Kursavgifter till korrespondensinstitut m.m.	1 109 000	+ 166 000	+ 466 000
5. Kurser för komplettering av studentexamen	500 000	+ 34 000	—
	1 859 000	+ 366 000	+ 592 000

Skolöverstyrelsen

5. De ökade kostnaderna sammanhänger med ett av överstyrelsen framlagt förslag att kompletteringskurser skall anordnas även i ämnet biologi.

Departementschefen

Mina ställningstaganden till skolöverstyrelsens förslag framgår av sammanställningen. Jag har därvid inte beräknat medel för kompletteringskurser i biologi (p. 5). Med hänvisning till vad jag anfört i det föregående om brevkolundervisning har jag under p. 4 beräknat 300 000 kr. för inköp av brevkurser till elever som enbart studerar per korrespondens samt under p. 3 20 000 kr. till inköp av materiel för laborationskurser och 66 000 kr. till ökat behov av expenser i övrigt vid vuxenskolan i Norrköping. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Statliga skolor för vuxna: Omkostnader* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 451 000 kr.

D 57. Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna

1966/67 Anslag	5 725 000
1967/68 Förslag	8 021 000

Ur anslaget bestrids kostnader för de statsunderstödda kvällsgymnasierna. Statsbidrag utgår f. n. enligt bestämmelserna i k. br. den 11 oktober 1963 med 79 % av ett bidragsunderlag, i huvudsak beräknat på lärarlöner.

Skolöverstyrelsen föreslår att anslaget höjs med 1 250 000 kr. och motiverar detta med en ökning av elevantalet med 2 500 elever. Härtill kommer löneomräkning med 1 046 000 kr.

Departementschefen

I enlighet med vad jag anfört i det föregående räknar jag för budgetåret 1967/68 med oförändrade statsbidragsbestämmelser för kvällsgymnasierna. Mot skolöverstyrelsens förslag till anslagshöjning har jag ingen erinran. Med beaktande även av löneomräkning bör anslaget för nästa budgetår således uppföras med (5 725 000 + 1 250 000 + 1 046 000 =) 8 021 000 kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 8 021 000 kr.

G. Studiesociala ändamål**G 3. Studiebidrag m. m.**

1965/66 Utgift	377 664 542
1966/67 Anslag	403 000 000
1967/68 Förslag	403 000 000

Centrala studiehjälpsnämndens anslagsberäkningar

Nämnden föreslår i framställning om anslag för budgetåret 1967/68 en ökning av detta anslag med 4 milj. kr. för nästa budgetår med följande motivering.

1. Under budgetåret 1965/66 har i studiehjälp enligt studiehjälpsreglementet och förordningen om förlängt barnbidrag utbetalats 250 milj. kr. För budgetåret 1966/67 har medelsbehovet beräknats till 283 milj. kr. Med utgångspunkt i förbrukningen under närmast föregående budgetår beräknar nämnden förbrukningen under budgetåret 1967/68 till 270 milj. kr., varav 3,5 milj. kr. avses täcka en höjning av resetillägget, föranledd av ökade biljettpreiser på de allmänna färdmedlen.

2. Under budgetåret 1965/66 har i studiebidrag enligt studiemedelsförordningen utbetalats studiebidrag med 114 milj. kr. Nämnden beräknar att 75 % av de studerande vid läroanstalter och utbildningslinjer, där studiemedel kan utgå, skall erhålla studiebidrag med i genomsnitt 1 700 kr. per person. Härtill räknar nämnden med ett medelsbehov av 2 milj. kr. för studiebidrag till utom riket studerande. De sammanlagda utgifterna för studiebidrag skulle då uppgå till 137 milj. kr., att jämföra med för innevarande budgetår beräknade 120 milj. kr.

3. I framställning den 21 december 1965 med förslag till ändrade bestämmelser om resetillägg enligt studiehjälpsreglementet beräknar nämnden kostnadsökningar för en övergång till beräkningssystem för resetillägg, som bygger på avståndet färdvägen mellan bostad och skola, till 6 milj. kr.

Sammanlagt erfordras således ett anslag till studiebidrag m. m. av (270 + 137 + 6 =) 413 milj. kr., vilket med 10 milj. kr. överstiger för innevarande budgetår anvisat belopp.

Ändrade bestämmelser om resetillägg

Enligt studiehjälpsreglementet utgår resetillägg till studerande med lång väg till skolan. Tillägg utgår enligt 11 § studiehjälpsreglementet om den studerande är bosatt på ett avstånd från skolan av minst sex kilometer fågelvägen eller tio kilometer färdvägen.

Resetilläggets konstruktion föranledde motioner till 1965 års riksdag. Andra lagutskottet uttalade sig i utlåtande 1965:46 över motionerna för en översyn av bestämmelserna. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 maj 1965, nr 280, gav riksdagen i anledning av de väckta motionerna som sin mening tillkänna vad utskottet anfört.

Kungl. Maj:t beslöt den 8 oktober 1965 att för centrala studiehjälpsnämndens kännedom överlämna avskrift av riksdagsskrivelsen och av andra lagutskottets utlåtande.

Centrala studiehjälpsnämnden har efter företagen utredning med skrivelse den 21 december 1966 till Kungl. Maj:t överlämnat förslag till ändrade bestämmelser om resetillägg enligt studiehjälpsreglementet.

Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av statskontoret, riksrevisionsverket, skolöverstyrelsen (som hört länskolnämnderna i Östergötlands, Värmlands, Kronobergs, Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län samt skolstyrelserna i Tranås, Arvika, Kalmar, Mora, Åmål, Lycksele och Piteå), lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges skolkamerala förening och Målsmännens riksförbund. Dessutom har Sveriges elevers centralorganisation framfört synpunkter.

Centrala studiehjälpsnämndens förslag

Nämnden har redovisat att den i syfte att närmare kartlägga hur reglerna om resetillägg utfallit utsände ett frågeformulär till ca 30 skolstyrelser angående deras erfarenheter av bestämmelserna. I svaren påtalades att praktiska olägenheter uppkommit vid tillämpningen fågelvägsmetoden. I något fall anfördes att bestämmelserna fått till följd ett betydande merarbete. Några skolstyrelser uttalade sig emellertid positivt om fågelvägsmetoden. Sammanfattningsvis ger svaren enligt nämnden inte någon entydig bild av reglernas lämplighet ur administrativ synpunkt.

Den genomförda undersökningen och den kritik som i övrigt framförts mot resetilläggsbestämmelserna motiverar enligt nämndens åsikt att bestämmelserna överses. Nämnden finner sig i första hand böra undersöka om inte huvudregeln om fågelvägsavstånd kan kompletteras med så utformade tilläggsbestämmelser att man kommer tillrätta med de fall när huvudregeln ger ett otillfredsställande resultat. Enligt vad nämnden funnit är detta möjligt endast om fågelvägsregeln i ett stort antal fall sätts ur kraft genom tilläggsregler och därigenom rent faktiskt kommer att verka som en undantagsregel. Ett sådant regelsystem skulle

bli komplicerat och därmed administrativt svårhanterligt. Med hänsyn därtill bör andra möjligheter prövas.

Enligt nämndens mening talar övervägande skäl för att den faktiska färdvägens längd får bli avgörande för om resetillägg skall utgå. Färdkostnaden står i regel i ett direkt förhållande till färdvägens längd. Färdvägen bör därför enligt nämndens uppfattning kunna läggas till grund också för beräkningen av tilläggets storlek. Tillägg bör enligt nämnden få utgå redan vid ett lägsta reseavstånd av sex kilometer.

Remissyttrandena

Studiehjälsnämndens förslag tillstyrks av *skolöverstyrelsen*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska kommunförbundet* och *Svenska landstingsförbundet*. Skolöverstyrelsen anser det med hänsyn till ett enhälligt positivt gensvar på förslaget från underremissinstanserna angeläget att bestämmelserna om resetillägg ändras på sätt nämnden föreslagit. Övriga remissinstanser som tillstyrkt förslaget motiverar sitt ställningstagande med att man bör följa förslaget ur rättvisesynpunkt.

Ändringsförslaget avstyrks av *statskontoret*, *riksrevisionsverket* och *Sveriges skolkamerala förening*.

Statskontoret föreslår att man försöker avhjälpa ojämnheter i bidragsgivningen inom ramen för gällande bestämmelser. Man bör göra det möjligt att ge elever som bor på ömse sidor om en fågelvägsgräns en likartad behandling i bidragshänseende. Vidare bör elev som bor inom bidragsfri zon men som på grund av terrängförhållanden har samma resväg som bidragsberättigade elever kunna få bidrag.

Riksrevisionsverket anser att gränsdragningssvårigheter uppkommer även om man övergår till en bidragsmetod med färdvägsavstånd. Elever med samma resekostnad kan komma att få resetillägg med olika belopp beroende på att de har olika lång gångväg till det färdmedel som anlitas. Zongräsindelning vid färd med allmänna kommunikationsmedel kan ge en liknande effekt. Ytterligare erfarenhet av det nuvarande systemet bör avvaktas innan bidragsreglerna ändras.

Sveriges skolkamerala förening, som finner det nuvarande systemet föredömligt enkelt ur administrativ synpunkt, anser att det föreslagna systemet i praktiken kommer att bli invecklat och svårbemästrat särskilt om det skall åligga skolorna att granska elevs uppgift om färdvägens längd. Följden kan bli en försening av utbetalandet av studiehjälpen.

Departementschefen

Till studiebidrag m. m. har för innevarande år anvisats 403 milj. kr. Centrala studiehjälsnämnden föreslår en ökning av anslaget med 4 milj. kr. Nämnden beräknar medelsbehovet för studiehjälp till 270 milj. kr., varvid förhöjningen av

resetilläggen kostnadsmissigt uppskattas till 3,5 milj. kr. Nämnden har vidare lagt fram förslag om ändring av studiehjälpsreglementets bestämmelser om resetillägg. Enligt nämndens förslag skall resetillägget beräknas efter det faktiska färdvägsavståndet mellan hemmet och skolan. Tillägget föreslås skola utgå vid ett minsta reseavstånd av sex kilometer. Nämnden har kostnadsberäknat sitt förslag till 6 milj. kr. Jag vill erinra om att resetilläggets utformning ändrades så sent som vid 1964 års riksdag. Ändringen föranleddes av önskemålet om att få ett administrativt enkelt system. Jag finner inte tillräckliga skäl föreligga att tillstyrka nämndens förslag, vilka innebär en återgång till tidigare förhållanden. Jag delar emellertid nämndens uppfattning att beloppen för nu utgående resetillägg är i behov av en justering efter de taxehöjningar som förekommit. Jag ämnar därför föreslå Kungl. Maj:t att nu utgående månatliga resetillägg om 30, 45, 60 och 75 kr. höjs till 40, 60, 80 resp. 100 kr. Jag beräknar det sammanlagda medelsbehovet för studiehjälp till 266 milj. kr., varvid jag även beaktat medelsbehovet för den av mig i det föregående föreslagna resekostnadsersättningen vid läroanstalterna för vuxna.

Nämnden har på grundval av en bedömning av studerandeantalet samt utnyttjandegraden av studiemedel beräknat medelsbehovet för studiebidrag enligt studiemedelsförordningen till 137 milj. kr. Jag har ingen erinran mot nämndens beräkning.

Anslaget bör uppföras med $(266 + 137 =) 403$ milj. kr., vilket är samma belopp som för innevarande budgetår.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 403 000 000 kr.

G 4. Brevskolestipendier

1965/66 Utgift	102 375
1966/67 Anslag	140 000
1967/68 Förslag	100 000

Bestämmelser om brevskolestipendier är meddelade i kungörelsen den 4 juni 1964 (nr 480) om brevskolestipendier.

Centrala studiehjälpsnämnden, som räknar med en medelsförbrukning under budgetåret 1967/68 av 200 000 kr., föreslår med hänsyn till en beräknad reservation av 100 000 kr. vid ingången av nämnda budgetår, att anslaget för nästa budgetår uppförs med 100 000 kr., vilket understiger för innevarande budgetår anvisat belopp med 40 000 kr.

Nämnden beräknar att antalet beviljade ansökningar för budgetåret 1966/67 kommer att uppgå till 450. Medelbeloppet per stipendium beräknas till 460 kr. Totalbeloppet beviljade stipendier beräknas således till 210 000 kr.

Departementschefen

Anslaget bör för nästa budgetår uppföras med 100 000 kr. Det belopp som centrala studiehjälpsnämnden skall äga utdela i brevskolestipendier bör fastställas till högst 210 000 kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- a) medgiva, att för budgetåret 1967/68 högst 210 000 kr. må utdelas till brevskolestipendier,
- b) till *Brevskolestipendier* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 100 000 kr.

KAPITALBUDGETEN

IV: Statens utlåningsfonder

IV:1. Allmänna studielånefonden

Till kapitalinvestering för förevarande fond, som tillkom år 1920, har riksdagen beviljat anslag för varje budgetår utom för budgetåret 1944/45, då investering ej ansågs erforderlig. För innevarande budgetår är anslaget uppfört med 38 milj. kr.

Centrala studiehjälpsnämnden föreslår i framställning om anslag för budgetåret 1967/68, att anslaget för nästa budgetår höjs med 37,5 milj. kr.

Nämnden anför som motivering härför bl. a.

Enligt studiehjälpsreglementet utgår studielån med högst 5 000 kr. för läsår. Någon ändring av beloppet har inte gjorts sedan studiehjälpsreglementet trädde i kraft den 1 juli 1964. Nämnden anser att skäl föreligger för höjning av maximibeloppet för studielån till 5 500 kr. för läsår. Det är angeläget att studiehjälpsystemet när det gäller de äldre eleverna ger ungefär samma totala stöd som erhålls inom studiemedelssystemet. Ökning av långivningen till yngre elever bör undvikas. Vidare föreslås — såsom redovisats i det tidigare — att nämnden får möjlighet att bevilja lån utöver maximibeloppet vid synnerliga skäl såsom i fall där äldre elever är försörjningspliktiga.

Under budgetåret 1965/66 har 24 601 ansökningar om studielån beviljats med ett sammanlagt belopp av 59,9 milj. kr. Nämnden hade beräknat att antalet beviljade låneansökningar för läsåret 1965/66 endast skulle uppgå till 15 000 och att utlåningar totalt skulle bli ca 53 milj. kr.

Under hösten 1966 har det visat sig att ansökningsfrekvensen ökat betydligt i förhållande till budgetåret 1965/66 oberoende av förändring i elevantalet. För innevarande budgetår kan det med ledning av hittills inkomna ansökningar beräknas, att sammanlagt omkring 30 000 lån kommer att beviljas i stället för i statsverkspropositionen år 1966 beräknade 18 000. Även lånemedeltalet har visat tendens att öka och torde nu kunna beräknas bli 3 300 kr. i stället för 3 000 kr. Avslagsprocenten har å andra sidan ökat från 14,9 till 17.

För budgetåret 1967/68 beräknas antalet bifallna låneansökningar komma att uppgå till ca 26 000.

Ökningen i lånemedeltalet under hösten 1966 föranleder nämnden att för budgetåret 1967/68 räkna med ett lånemedeltal av 3 300 kr. Det totala medelsbehovet för utlåning skulle därvid och vid oförändrade bestämmelser i fråga om maximibeloppet uppgå till 85,5 milj. kr.

Den föreslagna höjningen av maximibeloppet till 5 500 kr. beräknas medföra ett ökat investeringsbehov av 3,25 milj. kr. varvid förutsatts att en fjärdedel av ansökningarna beviljas med i genomsnitt 3 800 kr. i stället för med 3 300 kr.

Behovet av investeringsmedel för lånebeviljning utöver maximibeloppet vid synnerliga skäl uppskattas till 4 milj. kr.

Den sammanlagda utlåningen under budgetåret 1967/68 uppskattas till ca 93 milj. kr. Härav täcks ca 14,3 milj. kr. av beräknade amorteringar under samma budgetår och ca 3,2 milj. kr. av återförda ej uttagna lån. Det erforderliga investeringsanslaget uppgår därför till 75,5 milj. kr.

Departementschefen

Jag beräknar att elevantalet kommer att vara i stort sett oförändrat under budgetåret 1967/68 samt utgår från att långivningen till yngre studerande kommer att bibehållas vid samma nivå som innevarande budgetår.

I studiehjälpsreglementet bör såsom jag förordat i det tidigare införas en bestämmelse om att, då synnerliga skäl föreligger, studielån får beviljas utöver det eljest gällande maximibeloppet till studerande med försörjningsplikt. I övrigt bör någon ändring ej företagas beträffande maximibeloppet. Kostnadsökningen för denna ändring av studiehjälpsreglementet beräknar jag till 5 milj. kr.

Det för budgetåret 1967/68 erforderliga anslaget kan beräknas enligt följande sammanställning.

<i>Medelstillgång</i>	<i>Medelsförbrukning</i>
Medelsreservation per	Beräknad medelsförbruk-
30/6 1966	ning för
1 500 000	1966/67
Anslag för 1966/67	84 500 000
38 000 000	1967/68
Amorteringar och återfö-	87 000 000
ring under	
1966/67	
16 500 000	
1967/68	
17 500 000	
I proposition ang. utgif-	
ter på tilläggsstat II	
för budgetåret 1966/67	
beviljat behov av till-	
läggsanslag	
28 500 000	
Erforderligt anslag för	
1967/68	
69 500 000	
Summa kr. 171 500 000	Summa kr. 171 500 000

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett investeringsanslag av 69 500 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

INNEHÅLL

	Sid.
Förslag till förordning	3
1. Inledning	6
2. Nuvarande utbildningsvägar för vuxna	10
2.1 Inledning	10
2.2 Utbildning inom skolväsendets ram	10
2.2.1 Skolor med undervisning på kvällstid	10
2.2.2 Skolor med kombinerad direktundervisning och självstudier	11
2.2.3 Brevskolundervisning	11
2.3 Arbetsmarknadsutbildning	11
2.4 Decentraliserad utbildning på akademisk nivå	12
2.5 Folkhögskolor	12
2.6 Studieförbundens verksamhet	13
2.7 Utbildning anordnad av myndigheter, företag och organisationer	14
3. Vuxenutbildningens reformering	15
3.1 Motiv för en vuxenutbildningsreform	15
3.1.1 Utredningarna	15
3.1.1.1 Principiella synpunkter på utbildningsväsendet	15
3.1.1.2 Vuxenutbildning för gymnasial kompetens	15
3.1.2 Yttranden	17
3.2 Distributionsvägar för vuxenutbildning	18
3.2.1 Utredningarna	18
3.2.2 Yttranden	22
3.3 Vuxenutbildningens framtida omfattning	27
3.3.1 Utredningarna	27
3.3.1.1 Nuvarande omfattning	27
3.3.1.2 Framtida omfattning	27
3.3.2 Yttranden	30
3.4 Departementschefen	30
3.4.1 Motiv för en reform	30
3.4.2 Distributionsvägar för vuxenundervisning	35
3.4.3 Vuxenutbildningens framtida omfattning	38
4. Utbildning via radio, television m. m.	40
4.1 Inledning	40
4.2 Utbildning via radio och television	40
4.2.1 Utnyttjande inom utbildningsområdet	40
4.2.1.1 Hittillsvarande verksamhet	40
4.2.1.2 Förslag från utredningar m. m.	42

4.2.2	Distributionsmöjligheter	43
4.2.2.1	Nuvarande avlyssningsförhållanden	43
4.2.2.2	Tillgång på utrymme i etern m. m.	44
4.2.3	Tillgång på produktionsresurser	45
4.2.4	Vissa organisatoriska frågor	46
4.3	Datamaskinförmedlad utbildning	46
4.3.1	Reserapporten	46
4.3.2	Yttranden	48
4.4	Departementschefen	49
5.	Vuxenutbildningens organisation	55
5.1	Vuxenutbildning med lokal rekrytering	55
5.1.1	Utredningarna	55
5.1.1.1	Inre organisation	55
5.1.1.2	Yttre organisation	57
5.1.1.3	Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m.	58
5.1.1.4	Övergångsfrågor, genomförande m. m.	59
5.1.2	Yttranden	61
5.1.2.1	Inre organisation	61
5.1.2.2	Yttre organisation	63
5.1.2.3	Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m.	65
5.1.2.4	Övergångsfrågor, genomförande m. m.	66
5.2	Vuxenutbildning med riksrekrytering	67
5.2.1	Utredningsförslag	67
5.2.1.1	Studieformer	67
5.2.1.2	Vuxenskolornas organisation	68
5.2.1.3	Intagning, betyg, studiernas avslutning	70
5.2.1.4	Utbyggnaden av skolorna	70
5.2.1.5	Genomförande, kostnader	70
5.2.2	Yttranden	70
5.2.2.1	Studieformer	70
5.2.2.2	Vuxenskolornas organisation	72
5.2.2.3	Intagning, betyg, studiernas avslutning	72
5.2.2.4	Utbyggnaden av skolorna	72
5.3	Folkbildningen	73
5.3.1	Utredningarna	73
5.3.2	Yttranden	75
5.4	Departementschefen	77
5.4.1	Vuxenutbildning med lokal rekrytering	77
5.4.1.1	Inre organisation	77
5.4.1.2	Yttre organisation	80
5.4.1.3	Intagning, betyg, studiernas avslutning m. m.	84
5.4.1.4	Övergångsfrågor, genomförande m. m.	85

5.4.2 Vuxenutbildning med riksrekrytering	87
5.4.2.1 Studieförmer	87
5.4.2.2 Vuxenskolornas organisation	89
5.4.2.3 Utbyggnaden av skolorna	9
5.4.3 Folkbildningen	9
6. Studiesociala åtgärder	9
6.1 Nuvarande förmåner	94
6.2 Förslag om studiesociala åtgärder	95
6.3 Yttranden	96
6.4 Departementschefen	98
7. Hemställan	101
8. Anslagsberäkningar för budgetåret 1967/68	102